

KENT ve ÇEVRE

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2687-5985

CİLT: 4
SAYI: 1

Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi

Editörler

Prof. Dr. Deniz İŐÇİOĐLU
Doğu Akdeniz Üniversitesi,
İŞletme Ekonomi Fakültesi
Doç. Dr. Can Giray Özgöl
Ankara Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Yayın veya Danışma Kurulu

Prof. Dr. AyŐegöl Mengi, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Nesrin Algan, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Tayfun Çınar, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Güler, Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Muharrem Güneş, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Kıvılcım Ertan, Ankara Üniversitesi

Kapsam

Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi kent, çevre ve yerel yönetimler alanındaki araştırmalara ve bilimsel çalışmalara yer vermektedir. Bu alanların kapsamı çok geniŐtir ve disiplinler arasıdır.

Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi akademik ve hakemli bir dergidir. Ücretsizdir. 2019 yılında kent, çevre ve yerel yönetim politikaları alanında disiplinler arası bir araştırma dergisi olarak yayımlanmaya başlayacaktır. Dili, Türkçedir. Yazıların İngilizce özetleri verilmektedir. Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki sayı yayımlanacaktır.

Kent ve kentsel politikalar içinde örneğin, kentleşme süreci, gelişmiş ve az gelişmiş ölkelerdeki kentleşme biçimi, kentleşme politikaları, kent kuramları, Türkiye’de kentleşme, kentleŐmenin ekonomi politiği, kent planlaması, katılım, kentli hakları, kentsel dönüşüm, konut sorunu ve konut politikaları, gecekondular sorunu ve gecekondular politikaları, arsa politikaları, yapı denetimi, afet politikaları; bölge politikaları içinde, bölgesel gelişme politikaları, bölge planlaması, Türkiye’de bölgesel gelişme politikaları; çevre politikaları içinde, çevre sorunları, çevrenin ekonomik, siyasal, hukuki ve yönetsel boyutları, çevre hakkı, Türkiye’de çevre politikaları, çevrenin uluslararası boyutu, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişme; yerel yönetimler içinde, yerinden yönetim, yerel özerklik, idari vesayet, yerel yönetim kuramları, Türkiye’de yerel yönetimler, karşılaŐtırılmalı yerel yönetimler, yerel yönetim maliyesi, yerel yönetimlerin denetimi, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı gibi konular yer almaktadır. Söz konusu konuların her birinin altında çok sayıda alt başlıklar da bulunmaktadır.

İçindekiler

Kadınların Yerel Yönetimlere Giriş Kapısı “Muhtarlık” Kurumu: Bir Kapı Da Sen Aç Kampanyası Örneği.....	4-16
<i>Ayşe Kaşıkırık, Hilal Dokuzcan</i>	
Pandemi ve Fiziksel İzolasyon Sürecinde ‘Biyofilik Tasarımın’ Önemi.....	17-35
<i>Gülay Çetinkaya Çiftçioğlu</i>	
Anaakım ve Alternatif Medyada ‘Çevresel Değerleme Dili’: Kışladağı Altın Madeni Örneği	36-59
<i>Nejdet Özberk</i>	
Bir Kentsel Dönüşüm Örneği: Haussman Projesinde Paris.....	60-72
<i>Rahime Çerçi</i>	

KADINLARIN YEREL YÖNETİMLERE GİRİŞ KAPISI “MUHTARLIK” KURUMU: BİR KAPI DA SEN AÇ KAMPANYASI ÖRNEĞİ

Ayşe KAŞIKIRIK*

Hilal DOKUZCAN†

Özet

Kadınlar yüzyıllardır var olan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yüzünden hayatın her alanında pek çok ayrımcılık ile karşı karşıya kalmaktadır. Siyaset bu ayrımcılığın en bariz görüldüğü alanların başında gelmektedir. Kadın erkek arasındaki eşitsizlik ulusal ve yerel yönetimlerdeki kadın temsiline yansımaktadır. Kadınlar seçimle ve atama ile gelinen tüm karar alma mekanizmalarında eksik temsil edilmektedir. Özellikle yerel yönetimlerde kadın temsiline azlığı ise ayrıca dikkat çekmektedir. Oysaki yerel yönetimler ve yerel siyaset, kadınların daha kolay ulaşabileceği ve etkili olabileceği alanlardır. Yerel yönetimlerin en küçük birimi olarak muhtarlık kurumu ise halka en yakın ve erişilebilir yapılar olarak kadınların etkin katılım ve temsili için birçok olanağa sahiptir. Bu anlamda muhtarlıklar kadınlara yerel yönetimlerde yer açmanın kapısı olarak değerlendirilebilir. Muhtarlıklarda kadın temsiline bu kadar düşük olması bu konuda çalışma yapılması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Muhtarlığın mevcut potansiyeli kadınların yerel yönetimlere katılımı ve temsili noktasında etkin bir rol oynayabileceği gerçeğini öne çıkarmaktadır. Bu çalışmada, Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı'nın, 6 Haziran 2021 tarihindeki muhtarlık ara seçimleri öncesinde düzenlediği “Bir Kapı da Sen Aç” kampanyasının kadın muhtar sayısının artmasına olan etkisi analiz edilmektedir. Ağ, 3 Nisan 2021 yılında kadınların yerel seçimlerde oy kullanma hakkını aldığı tarihin 91. yılında kurulmuş ve küreselden yerele, yerelden küresele giden yolda, mahalle ölçeğinde çalışmayı ana faaliyet alanlarından biri olarak belirlemiştir. Makalenin yazarları ayı zamanda Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı kurucularındandır; bu kampanyanın hazırlığı ve yürütülmesinde bizzat yer almışlardır. Sivil toplum örgütleri ile akademik dünya arasında bir bağ oluşturulmasının derneğin temel amaçlarından biri olması göz önüne alındığında yapılan kampanya ayrıca özgün bir amaca da hizmet etmiştir. Bu çalışma ile hem bu bağın desteklenmesi hem de bir sivil toplum örgütünün kadın muhtarların eşit temsil edilmesine yönelik olarak düzenlediği kampanyanın etkilerinin görünür hale gelmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mahalle, Temsil, Muhtar, Kadın Muhtar.

* İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktorant, aysekasikirik@yahoo.com, Orcid ID: 0000-0003-0624-1107.

† Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı Kurucu Üyesi, hilal9can@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-0721-3549.

Abstract

Because of the gender inequalities that have existed for centuries, women face many discriminations in all areas of life. Politics is one of the areas where this discrimination is most obvious. The inequality between men and women is reflected in the representation of women in national and local governments. Women are under-represented in all decision-making mechanisms by election and appointment. The low representation of women, especially in local governments, is also noteworthy. However, local governments and local politics are areas where women can reach and be more effective. As the smallest unit of local governments, the mukhtar institution has many opportunities for effective participation and representation of women as the closest and most accessible structures to the public. In this sense, mukhtar's offices can be considered as the gateway to make room for women in local administrations. The low representation of women in mukhtar's offices reveals the need for a study on this issue. The current potential of the mukhtar's office highlights the fact that it can play an active role in the participation and representation of women in local governments. In this study, the effect of the "You Also Open a Door" campaign organized by the Global Equality and Inclusion Network before the mukhtar by-elections on June 6, 2021, on the increase in the number of women mukhtars is analyzed. The network was established on April 3, 2021, on the 91st anniversary of women's right to vote in local elections, and has determined working at a neighborhood scale as one of its main fields of activity, on the way from the global to the local, from the local to the global. The authors of the article are also co-founders of the Global Network for Equality and Inclusion; They were personally involved in the preparation and execution of this campaign. Considering that establishing a link between non-governmental organizations and the academic world is one of the main aims of the association, the campaign also served a unique purpose. With this study, it was aimed both to support this bond and to make visible the effects of the campaign organized by a non-governmental organization for equal representation of women mukhtars.

Keywords: Neighborhood, Representation, Mukhtar, Woman Mukhtar.

Giriş

Demokrasi yerelden başlar. Yerel yönetimler demokrasilerin mihenk taşıdır. Demokrasinin kalitesi, yerel karar alma mekanizmaları olan belediye başkanlığı, il genel meclis üyeliği, belediye meclis üyeliği ve muhtarlıklarda kadınların eşit temsiline bağlıdır. Yerel siyaset kadınlarla birlikte daha eşit, kapsayıcı ve demokratik bir zemine kavuşabilir. Nüfusun ve dolayısıyla seçmenlerin yarısını oluşturan kadınların yerel karar alma mekanizmalarında eşit temsil edilmesi temel bir insan hakkıdır ve demokrasinin özüdür. Türkiye, kadınların hem parlamentoda hem de yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkını kazandığı ilk ülkelerden biridir. Türkiye’de kadınlar 3 Nisan 1930 tarihinde yerel yönetimlerde, 1933’te muhtarlık kurumlarında ve 1934’te milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını uzun bir çabanın sonucunda kazanmıştır. Aradan geçen doksan yıla rağmen, kadınların merkezi ve yerel yönetimlerde “temsil karnesi” eşitlikten çok uzaktır. 1999, 2004, 2009, 2014 ve 2019 yıllarında gerçekleşen yerel seçimlerin sonuçlarına göre, Türkiye’de kadınlar belediye başkanlığında en fazla %3, il genel meclis

üyeliğinde %4,7 ve belediye meclis üyeliğinde %11 oranında yer alabilmiştir. Halbuki, daha eşit ve kapsayıcı yerel siyaset kadınlarla birlikte mümkün olabilir.

Türkiye’ye özgü bir yerel yönetim birimi olan muhtarlık kurumu kadınların yerel siyasete aktif katılımının ve yerelde eşit temsiline kapısıdır. Ancak, kadınların muhtarlık kurumlarında temsili yok denecek kadar azdır. Bu çalışma, öncelikli faaliyet alanı kadın muhtarlar olan ve bu alandaki çalışmalarını ile tanınan Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı’nın daha çok kadın muhtar seçilebilmesi amacıyla yürüttüğü “Bir Kapı da Sen Aç” isimli savunuculuk kampanyasının etkileri üzerinedir. Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı, 6 Haziran 2021 tarihinde gerçekleşen muhtarlık ara seçimlerinde “eşit ve kapsayıcı mahalleler için daha çok kadın muhtar” düşüncesinden hareketle bu kampanyayı yürütmüştür. Sivil toplum örgütlerinin ortak bir fayda için kamu politikasını etkileme girişimi “savunuculuk” olarak ifade edilmektedir. Savunuculuk, mevcut politikalarda veya yasalarda değişiklik talep etmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmada, bir sivil toplum örgütünün yürüttüğü savunuculuk kampanyasının kadınların muhtar aday olmaları ve seçilmeleri üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışma, dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk olarak yerel siyaset bağlamında kadınlar ele alınmaktadır. Ardından, muhtarlık kurumunun önemi ve muhtarlık kurumunda kadın temsili işlenmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümü ise alan araştırmasından oluşmaktadır. Son bölümde, alan araştırması bulgularından erişilen sonuçlara ve önerilere değinilmektedir.

1. Yerel Siyaset Bağlamında Kadınlar

Demokrasinin beşiği olarak adlandırılan yerel yönetimler halka en yakın birimler olarak hayatımızın merkezinde yer alırlar. İl, ilçe ve mahalle ölçeğinde gelişen yerel siyaset sadece yerel yönetimleri belirleme gücüne değil, aynı zamanda merkezi yönetimleri de etkileme potansiyeline sahiptir. Siyasi anlamda katılım, temsil, oy kullanma, kararlara katılma gibi konularda halk ile iç içedir. Belediye başkanlığı, belediye meclisi, il genel meclisi, muhtarlıklar, siyasi partilerin il ve ilçe örgütleri ile sivil toplum örgütleri yerel siyasetin ana kurum ve kuruluşlarıdır. Bununla beraber, yerelde vatandaşların hemen ulaşabileceği ve etki yaratabileceği alanlardır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin 1982 Anayasasınının 127. maddesine göre mahalli idareler (yerel yönetimler); “İl, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileri” olarak tanımlanmıştır. Türkiye’de yerel yönetimler belediye, il özel idaresi ve köy olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Yerel yönetimler, yerel toplulukların üyelerinin karar alma süreçlerinde rol almasına imkân sağlayan kuruluşlardır. Bu açıdan yerel yönetimler, demokrasinin vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir (Keleş, 2020: 46).

Yerel yönetimler ve yerel siyaset kadınların siyasal alanda güçlenmesi ve siyasal yaşama katılımı için anahtar konumdadır. Yerel yönetimlerin siyasal hayattaki ve kadınların yaşamındaki tayin edici özelliği

dikkate alındığında, yerel siyasetin kadın politikaları için önemini ortadadır. Bu durum iki ana başlıkta özetlenebilir (Cerit Mazlum, 2008:23):

1. Yerel yönetimler -erişilebilir, doğrudan ve yakın bir siyasal etkinlik alanı- siyasal yaşamı çoğullatıcı ve demokratikleştirici özelliğe sahiptir.
2. Yerel yönetimlere kadın bakış açısı kazandırılması kadınların yerel mekanizmalarda temsili ile mümkün olabilir.

Bir başka ifadeyle, Türkiye’de yerel siyasette kadınların temsil durumunu açıklarken üç unsur öne çıkmaktadır. Birincisi, kadınların kurumsal politikadaki “simgeselliği”, ikinci olarak yerel topluluk düzeyinde bile kadınların toplumsal hareketliliğinin çok kısıtlı olması, üçüncüsü kadın örgütlerinin yakın zamana kadar yerel siyasete odaklanmamasıdır. Böylece, Türkiye’de yerel politika kadın hareketinin uzun süre ilgi alanının dışında kalmıştır ve ilk kez 2004 yerel seçimlerinde ciddi olarak girmiştir (Alkan, 2004: 74-75).

Ancak, tüm bu işlevlerine rağmen yerel yönetimlerde kadınların siyasal temsili çok azdır. Oysaki yerel yönetimler, hızlı örgütlenme ve harekete geçme açısından kadınlar için oldukça erişilebilir yapılardır. Kadınlar gündelik hayatın akışında evinin hemen bir adım dışında veya belli hizmetler açısından da evin içerisinde yerel birimlerle sürekli temas halindedir (Dokuzcan, 2021: 69). Bu nedenle, kadınlarla birlikte yerel siyaset daha eşitlikçi bir yapıya dönüşebilir ve demokratik bir zemine kavuşabilir. Mahalle ve köylerden başlayarak kadınların yönetimlerde eşit temsil edilmesi, gerçek demokrasinin en önemli basamaklarından biridir (Kaşıkırık ve İzci, 2019: 11-12).

2. Muhtarlık Kurumu ve Kadın Temsili

5393 sayılı Belediye Kanunu’na göre mahalle, “Belediye sınırları içinde, ihtiyaç ve öncelikleri benzer özellikler gösteren ve sakinleri arasında komşuluk ilişkisi bulunan idarî birimi” olarak ifade edilmektedir. Mahalle muhtarlığı, merkezi ve yerel idari kurumlar ile mahalle halkı arasında köprü görevi görmektedir. Muhtarlığın yönü hem mahalleliye hem devlete dönüktür. Muhtarlık, kendine özgü yapısıyla hem toplumsal talepleri (gereksinimleri ve ihtiyaçları) hem de resmi beklentileri karşılamaya çalışmaktadır. Muhtarlık kurumu mahalleden şehre, köyden kente, köyden kırsal mahalleye - gelenekselden moderne geçiş sürecinde- ortaya çıkan bazı olumsuz durumları giderici nitelikte görevler üstlenmektedir. Bu bağlamda, kimi zaman ikame edici, kimi zaman da aracı nitelikte roller oynamaktadır (Arıkboğa, 2018: 24).

Temelleri 1800’e kadar uzanan muhtarlık kurumu, kentlerin güvenliğini koruyabilmek amacıyla ilk kez İstanbul’da kurulmuştur. Türkiye’ye özgü bir yönetsel birim olan muhtarlık kurumu, köy ve mahalle muhtarlığı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Köy muhtarlığının yerel yönetim organı olarak tüzel kişiliği bulunmaktadır. Mahalle muhtarlığının ise tüzel kişiliği bulunmamaktadır. Günümüzde ülke genelinde

32.169 mahalle muhtarı ve 18.293 köy muhtarı olmak üzere toplam 50.462 muhtar görev yapmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2022).

Gül Esin, Aydın'ın Çine ilçesine bağlı Demirdere köyünde (Bugünkü Karpuzlu ilçesi), 1933 yılında henüz 32 yaşında iken Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın muhtarı olma başarısını elde etmiştir. 1933'ten 2014 yılına kadar kadın muhtar oranı %1 civarında olmuştur. 2014 yerel seçimlerinde %1,3 olan kadın muhtar oranı 2019 yerel seçimlerinde %2,14'e yükselmiştir. Zaman içerisinde kadınların muhtarlık kurumuna ilgisi artmıştır ve dolayısıyla bu durum kadın muhtar sayısına yansımıştır. 6 Haziran seçimleri öncesinde muhtarlıklarda kadın temsiline ilişkin 2021 Ocak itibariyle veriler aşağıda yer almaktadır (Dokuzcan, 2021: 70-71).

- Türkiye genelinde, 985 mahalle, 116 köy olmak üzere toplamda 1.101 kadın muhtar görev yapmaktadır.
- Kadın muhtarların görev yaptığı il sayısı 78'tir.
- Bitlis, Sinop ve Şanlıurfa'da hiç kadın muhtar bulunmamaktadır.
- En çok kadın muhtarın bulunduğu il İstanbul'dur. İstanbul'da 961 muhtar görev yapmaktadır bunların 142'si kadındır, İstanbul için oran %14,7'dir.
- Ankara'da kadın muhtar oranı %9,4' tür.
- İzmir'de 1.293 muhtarın 122'si kadındır ve oran %9,4'tür.
- Bursa'da 51, Balıkesir'de 41, Eskişehir'de 30 kadın muhtar vardır.
- Bayburt, Hakkâri, Muş ve Siirt'te ise 1'er kadın muhtar bulunmaktadır.
- 44 ilde kadın köy muhtarı vardır. En çok kadın köy muhtarının bulunduğu il 14 muhtar ile Tunceli, 10 muhtar ile Sivas, 7 ile Elazığ'dır.

Mahalle yerleşim alanına verilen isim olmanın ötesinde birbirinden farklı toplumsal ilişkilerin de gerçekleştiği yönetsel bir birimdir. Mahalleler yerelden başlayan eşitliğin ve kapsayıcılığın inşa edildiği mekanlardır. Gündelik hayatın sürdürülmesinde fiziksel yakınlık sebebiyle ilişkilerin rahatlıkla kurulduğu mahalleler kadın temsiline önemli bir potansiyele sahiptir (Kaşıkırık vd., 2020: 23).

Literatürde muhtarlar ile ilgili çok sayıda akademik çalışma ve alan araştırması yapıldığı görülmektedir. Ancak, kadın muhtarlar özelindeki çalışmaların sayısı kısıtlıdır. Bu çalışmalar daha çok kadın muhtarların profiline, adaylaşma süreçlerine, temsil ve katılım boyutuna odaklanmıştır (Güneş, 2010; Mutlu, 2011; Yıldız, 2013; Mutlu, 2015; Yüce Tar, 2016; Orhan, Palaz ve Altan, 2018; Şiriner Önver, 2020; Sabuncuoğlu İnanç, Bozdemir ve Doğan, 2020; Dokuzcan, 2021; Kaşıkırık ve Dokuzcan, 2021; Şahyar Akdemir ve Cengiz, 2022). Ancak, sivil toplum örgütlerinin kadın muhtarlarla yönelik çalışmaları odağında bir alan araştırmasına veya akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu makale literatürdeki önemli bir boşluğu -sahadaki veriler ışığında- doldurmaktadır.

3. Kadın Muhtarlar Kampanyası Üzerine Bir Araştırma

3.1.Araştırmanın Amacı ve Sorusu

Bu çalışmada Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı'nın hazırladığı "Bir Kapı Da Sen Aç" adlı savunuculuk kampanyasının, kadın muhtarlar üzerindeki etkisinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu araştırmada, "Bir sivil toplum örgütünün (Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı) yürüttüğü savunuculuk kampanyası kadın muhtar sayısının artmasına nasıl katkı sunmaktadır?" temel araştırma sorusuna cevap aranmaktadır.

3.2.Araştırmanın Kapsamı

Türkiye'de kadınların ulusal ve yerel karar alma mekanizmalarında eşit temsil edilmesi için faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Ancak, 6 Haziran ara seçimlerinde Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı dışında herhangi bir sivil toplum örgütü kadın muhtarlara yönelik olarak çalışma yürütmemiştir. Bu nedenle, araştırmanın örneklemini Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı ile sınırlı kalmıştır. Ağ, küresel sorunlara yerel çözümler anlayışı doğrultusunda gönüllülük esaslı ile çalışmalarını yürütmektedir. Bu amaç doğrultusunda, 6 Haziran'da gerçekleşen muhtarlık ara seçimleri öncesinde geniş kapsamlı bir savunuculuk kampanyası hazırlamıştır.

3.3.Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında kampanya döneminde Ağ tarafından yayımlanan basın bültenleri ve sosyal medya paylaşımları ile saha çalışmaları incelenmiştir. Aynı zamanda, dernek kurucuları, yöneticileri, kadın muhtarlar, muhtar adayları ve seçmenler ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

3.4.Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamında Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı tarafından yürütülen "Bir Kapı da Sen Aç" kampanyasının bulguları alt başlıklar halinde sunulmuştur. Bu başlıklar sırası ile derinlemesine görüşmeler, sosyal medya kampanyası, basın bülteni, muhtarlarla buluşma toplantıları, "Açık KAPI Buluşması" ve saha çalışmalarıdır.

3.4.1. Derinlemesine Görüşmeler

Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı yönetim kurulu üyeleri ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve kampanya hakkında açık uçlu sorular yöneltmiştir.

1. Neden kadın muhtarlar çalışmasını ve “Bir kapı da sen aç” kampanyasını yürüttünüz? Nasıl karar verdiniz?

Muhtarlık kurumunu demokrasinin beşiği olarak görüyoruz. Aynı zamanda, kadınların çok kolay ulaşılabildikleri bir alan. Genelde kadınların siyasete katılımı ve temsili meclis üzerinden inceleniyor. Halbuki, yerel yönetimler kadınların gündelik hayat pratiklerine en yakın kurumlar olarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında öncü role sahip. Bu nedenle, yerelde kadınların daha fazla temsil edilmesi için çalışıyoruz.

Geçmiş uzun yıllara dayanan mahalle ve köy yönetimleri erkek egemen yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz de bu alanda yapılacak çalışmaların çok değerli olduğunu düşündük. Eşitlik ve kapsayıcılık yerelden ve yerinden başlar. Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı olarak, kuruluş amacımız içerisinde yer alan eşitlik, kapsayıcılık ve kırılğan grupların sorunlarına çözüm sunabilmek amaçlarımızdan biridir. O yüzden, mahalle ve köy yönetimleri çalışmalarımızın mihenk taşıdır.

Pandemi döneminde gördük ki küresel sorunların çözümü aslında yerelde gerçekleşiyor ve ihtiyaçlar buna göre şekilleniyor. Mahalle ve komşuluk ilişkilerinin ön plana çıktığı bir dönemde kadınların muhtarlık kurumunda yapacağı çalışmaların daha görünür olması ve yerelde kadın liderlerin daha fazla yer alması için bu kampanyayı gerçekleştirdik.

Kadınlar nüfusun yarısını oluşturmasına rağmen temsil noktalarında çok az yer alıyorlar. Oysaki, eşitlikçi ve kapsayıcı demokrasilerin en temel göstergesi karar alma mekanizmalarında eşit temsildir. Eşitlikçi, kapsayıcı mahalleler ve gerçek demokrasi için kadın muhtar sayısı artmalıdır. Bu amaçla, 6 Haziran ara seçimlerinde “Bir Kapı da Sen Aç” kampanyasını hazırladık. Sahada gördüğümüz bir başka konu ise muhtarlıklarda yapılan ara seçimlerin çok da biliniyor olmayıştı. Bu süreci daha iyi değerlendirip, önümüzdeki seçimlere şimdiden hazırlık yapmak istedik.

Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı olarak, ekibimizde yer alan arkadaşların saha deneyimlerinden elde ettiğimiz bir veri de kadın muhtarların mahallerinde gerçekten rol model olmalarıdır. Bu kampanya ile yerelde kadın liderliğinin görünür olmasını amaçladık.

2. Hangi yöntemleri kullandınız? Nasıl bir kampanya yürüttünüz?

Zaten çalışmalarımızın içerisinde kapsayıcı mahalleler en önemli başlıklardan birisi. Dernek olarak yaptığımız Açık KAPI buluşmalarında Nisan ve Mayıs ayında yerel yönetimlerde kadın temsili ve belediye meclis üyelikleri ile muhtarlıklar üzerine 2 toplantı gerçekleştirdik. Sivil toplum örgütleri ve bu çalışmalara ilgi duyan kişilerle bir araya geldik. 6 Haziran öncesi özellikle seçmen nezdinde bilinirlik ve farkındalık oluşturmayı hedefledik. Bire-bir muhtar görüşmeleri de yaptık. Özellikle pandemi koşullarında sosyal medya üzerinden kampanyamızı gerçekleştirdik. Öncesinde kampanyayı basın açıklaması ile ulusal ve yerel basında duyurduk. Gerçekten büyük bir ilgiyle karşılandık. Basına yansımından sonra kendi Ağımız içerisinde bize ulaşan ve bizim ulaştığımız muhtarlarla çalışmalara başladık. Bu çalışmalar içerisinde genel kampanyamız dışında özelde 4 kadın muhtar adayına sosyal

medya üzerinden ve mahallede kurduğumuz dayanışma ağı ile katkıda bulunduk. Bu 4 adaydan 2'sinin seçilmesi bizi ayrıca çok mutlu etti. Bunu seçim bittikten sonra genel sayılarla birlikte tekrar bir basın bülteni ile kamuoyuyla paylaştık. Kampanya kapsamında yürüttüğümüz çalışmalar: Sosyal medya kampanyası, Açık KAPI buluşmaları, muhtarlarla ve sivil toplum örgütleri ile yapılan görüşmelerdir.

3.4.2. Sosyal Medya Kampanyası

Kampanya pandemi koşulları nedeniyle sadece sosyal medyada yürütülmüştür. “Bir Kapı da Sen Aç” kampanyası için hazırlanan görseller, Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı'nın Facebook, Twitter, Instagram ve LinkedIn hesaplarından #1KAPIDASENAÇ etiketiyle düzenli olarak paylaşılmıştır. Kampanyanın görselleri Şekil 1'de yer almaktadır.

Resim 1. Kampanya Görselleri

(<https://www.esitlikve kapsayicilikagi.org/1-kapida-sen-ac/>)

Kampanya ile Facebook'ta organik yollarla 1.269 kişiye, Twitter'da 7.620 kişiye ve Instagram'da 128 kişiye ulaşılmıştır. LinkedIn'de 169 kişiye erişim sağlanmıştır. Kampanyanın başlangıcından seçim sonuçlarının açıklanması arasındaki süre içinde yapılan paylaşımlar ile yaklaşık 25.000 kişiye doğrudan ulaşıldığı görülmektedir.

3.4.3. Basın Bülteni

“Bir Kapı da Sen Aç” kampanyası sırasında Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı tarafından hazırlanan iki farklı basın bülteni kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu basın bültenlerinin ilki 6 Haziran muhtarlık ara seçimleri öncesi ve diğeri bu seçimler sonrası yayımlanmıştır.

“Kadınlara Daha Çok Muhtarlık Kapısı Açmanın Tam Zamanı!” başlıklı basın bülteni 30 Mayıs 2021 tarihinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu basın bülteni ile seçim öncesinde seçmenlere kadın muhtar adaylarına oy verme çağrısı yapılmıştır (Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı, 2021a). “6 Haziran'da Yapılan Ara Seçimlerde Kadın Muhtar Sayısı 1.119 oldu!” başlıklı basın bülteni 26 Temmuz 2021 tarihinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu basın bülteninde gelecek seçimlerde daha çok kadın muhtarın aday olması ve seçilebilmesi için dayanışma çağrısı yapılmıştır (Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı, 2021b).

Basın bültenlerinin internet haberlerinde etkin bir şekilde yer aldığı ve kampanyanın daha geniş bir kitleye ulaşmasının sağlandığı gözlenmiştir. Her iki basın bülteni de yerel ve genel basında yaklaşık 1'er

hafta boyunca yer almıştır. Türkiye'nin farklı illerindeki (Trabzon, Kars, İzmir, Ankara, Kayseri vb.) yerel medyada basın bültenlerine yer verildiği tespit edilmiştir.

3.4.4. Muhtarlarla Buluşma Toplantıları

Kampanya süresince kadın muhtar adayları ile görüşmeler yapıldığı ve adaylaşma süreçlerine destek verildiği tespit edilmiştir. Bu toplantılarda kadın muhtar adaylarına bire bir mentorluk desteği sunulduğu, Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı'nın sosyal medya paylaşımlarından saptanmıştır. Derinlemesine görüşmelerde belirtildiği gibi toplamda 4 kadın aday ile seçim sürecinde birlikte hareket edilmiş ve bu adaylardan 2'si seçilmiştir.

3.4.5. Açık KAPI Buluşması

Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı tarafından her ay düzenlenen "Açık KAPI" buluşmalarının birinde kadın muhtarlar ile bir araya gelinerek, bilgi ve deneyim paylaşımında bulunulmuştur. Toplantıya Samsun Atatepe Mahallesi Muhtarı ve Türkiye Muhtarlar Konfederasyonu Başkanı Havva Usta Rendeci, Sultangazi Cumhuriyet Mahallesi Muhtarı Çiğdem Özkan ve İstanbul Esenyurt Barbaros Hayrettin Paşa Mahallesi Muhtarı Gülşah Güler katılmıştır. Toplantıda yerelden başlayan eşitlik mücadelesi, 6 Haziran'da yapılan ara seçimlerde kadın muhtar sayısının nasıl yükselebileceği ve dayanışma konusunda yapılabilecekler değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, daha çok kadın muhtar seçilebilmesi için dayanışma, adaylaşma ve güç birliğinin oluşması gerektiği üzerinde hem fikir olunmuştur. Bu çalışmanın devamında -ara seçim sonrası- yeni bir değerlendirme yapıp gelecek seçimlere hazırlığın hemen başlaması gerektiği vurgulanmıştır.

3.4.6. Saha Çalışması

Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı'nın güçlü ilişkilerinin olduğu mahallelerde bağlantılar kurduğu ve seçmene doğrudan erişebildiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda, yönetim kurulu üyelerinin de olduğu bir çalışma komitesi kurulmuş ve seçim stratejisi belirlenmiştir. Ardından, bu mahalledeki seçmene ve yerel liderlere kolaylıkla erişilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı'nın 6 Haziran 2021 tarihinde çeşitli nedenlerle boş bulunan 752 köy ve mahallede "muhtarlık veya ihtiyat heyeti" ara seçimlerinde daha çok kadın muhtar seçilebilmesi için düzenlediği "Bir Kapı da Sen Aç" kampanyasının etkileri ve sonuçları çok boyutlu olarak incelenmiştir.

Kadın muhtar sayısının artmasına yönelik çalışmalar kadınların eşit temsili ve katılımı açısından oldukça önem taşımaktadır. Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı'nın gerçekleştirdiği “Bir Kapı da Sen Aç” kampanyası esnasında öne çıkan sonuçları özetle şöyle sıralayabiliriz.

- Sivil toplum örgütlerinin yapacağı çalışmaların artmasının bu konuda farkındalığı arttıracığı
- Oluşacak ağlar ile bu konunun daha etkin ve hızlı bir şekilde toplumda görünür hale geleceği
- Mahalle ve köy ölçeğinde oluşturulacak yerel örgütlenmelerin artması ile adaylık süreçlerinin daha verimli ve etkin gerçekleşeceği
- Yerel ağların artmasının yerelde kadın gücünü daha etkin kılacağı
- Muhtar kadınların yaptığı çalışmaların daha görünür ve bilinir hale gelmesi ve rol model olarak ön plana çıkmalarının sağlanması
- Muhtar aday kadınlar ile kadın muhtarlar arasında iletişimin mutlaka sağlanması
- Sosyal medyanın aktif kullanımının önemi

Kampanyanın başlangıcı, bitişi ve sürdürülebilirliği açısından bir değerlendirme yaptığımızda Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı'nın kampanya ile ilgili çalışmaya Nisan ayı itibariyle başladığını, bu süreçte konunun ilgilileri ile görüşmeler ve toplantılar yaptığını ve kampanyanın altyapısının iyi kurulduğunu görmekteyiz. Çalışma ekibinin bu konuda hem deneyime hem de güçlü birikime sahip olması, kampanyanın güçlü bir yanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kampanya süreci ve sonrasında bileşenler ile yapılan toplantılar ve görüşmelerde seçimin görünürlüğünün artması açısından kampanyanın bir etki oluşturduğu ve önümüzdeki seçimlerde yapılacak çalışmalar noktasında değerli bir işlevi olduğu gözlemlenmiştir. Derneğin oluşturduğu ağlar genişlerken, muhtarlık konusu bu Ağ içinde görünür olmuş ve birçok yapının ilgisini çekmiştir.

Pandemi koşulları altında gerçekleşen kampanyada üç önemli sorun ile karşılaşmıştır:

- 6 Haziran ara seçiminin bilinirliğinin az olması
- Yüz yüze iletişim olanakların sınırlı olması
- Seçime katılım oranlarının düşük olması

Bu sorunlar nedeniyle seçmen nezdinde ulaşılabilirliğin azaldığını ve sandığa gitmenin zorlaştığını söyleyebiliriz. Bu bize özellikle mahalle ölçeğinde seçimden seçime değil daha önceden yapılmış çalışmaların ve kurulmuş ilişkilerin önemini ortaya koymuştur. Kampanya esnasında saha çalışması yapılan mahallede daha önceden oluşmuş çalışmalar desteklenen adaya oy kullanılması açısından etkili olmuştur. Seçimin bilinirliğinin az olması ve öğrenildiğinde seçime az zaman kalması “çok az zaman var ne yapabiliriz” sorusu ile karşılaşılmasına yol açmıştır. Bu kampanya ile muhtar sayısının yükselmesine destek verecek yapılar açısından önümüzdeki seçimlerin bir ön hazırlığı yapılmıştır.

Dernek yöneticileri ile yaptığımız görüşmelerde bu sorunların aşılması noktasında sosyal medya kullanımının öne çıktığını, birçok görüşme ve çalışmanın telefon ve internet üzerinden yapılan toplantılar ile şekillendiği gözlemlenmiştir. Kendi ifadeleri ile “Ulaşılamayan yerler için seçmene yapacağımız çağrının toplumsal bir farkındalık yaratması açısından önemli olduğu gerçeği üzerinden hareket ettik, en azından kendi etki alanımız içinde bir katkı olmasını istedik” diyen yöneticiler bir sivil toplum örgütü olarak gönüllülük üzerinden sunulan katkının ne kadar değerli olduğunu özetle ifade etmektedir. Yapılan bu çalışmanın aynı zamanda bir sivil toplum örgütünün görünürlüğünün ve tanınırlığının artmasına ciddi bir katkı sunduğu bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kampanya kapsamında bağlantı kurulan kadın muhtar adayları ise bir sivil toplum örgütünün kendilerine destek olmasını çok olumlu karşılamışlardır. “Kendimizi yalnız hissetmedik, adaylık zor süreç, verilen her katkı bizler için değerli” diyen adaylar çalışmaların devamının önümüzdeki süreçte daha etkili olacağını da öngörmektedir.

2019 yerel seçim sonuçlarına göre kadın muhtar sayısı 1071 olmuştur. 6 Haziran ara seçimlerden önce 1101 olan kadın muhtar sayısı 6 Haziran seçimlerinden sonra 1119’a yükselmiştir. 752 yerde yapılan seçimde kadın muhtar sayısının sayısının sadece 18 olması bu konuda yapılacak her çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Ezcümle; eşit, adil ve kapsayıcı mahallerin inşası için kadın temsili ve katılımı adına yapılacak her çalışma daha demokratik bir toplumun oluşturulmasına ciddi bir katkı sunmaktadır.

Kaynakça

- Alkan, A. (2004). Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli?, *Birikim*, Sayı:179, 71-77.
- Arikboğa, E. (2018). Mahalle Muhtarlığı ve Muhtarlık-Belediye İlişkileri, *Yerel Yönetimler ve İyi Yönetişim* (s.19-36) içinde, Argüden Yönetişim Akademisi Yayınları, No:13/2018, İstanbul.
- Cerit Mazlum, S. (2008). *Kadınlarla ve Kadınlar İçin Yerel Yönetim*, KA.DER Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Dokuzcan, H. (2021). Yerelde Eşitlik Mücadelesi: Muhtar Kadınlar, *Küreselleşen Dünyada Kadın ve Siyaset II* (1. Baskı) içinde (s. 67-80), Transnational Press London.
- Güneş, G. (2010). Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9 (20), 171-190.
- Keleş, R. (2020). Yerel Demokrasiyi Merkezîyetçilik Virüsünden Arındırmak, *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 45-58.
- Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı (2022). *Bir Kapı da Sen Aç!*, <https://www.esitlikvekapsayicilikagi.org/1-kapida-sen-ac/> (07.04.2022).
- Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı (2021a). *Eşitlikçi ve Kapsayıcı Mahalleler için Bir Kapı da Sen Aç*, Erişim Adresi: <https://bianet.org/bianet/kadin/244876-esitlikci-mahalleler-icin-bir-kapi-da-sen-ac> (02.03.2022).
- Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı (2021b). *Gelecek Seçimler İçin Bir Kapı da Sen Aç*, Erişim Adresi: https://ankahaber.net/haber/detay/kadin_muhtar_sayisi_1119a_yukseldi_46744 (01.03.2022).

- Kaşıkırık, A. ve Dokuzcan, H. (2021). Küresel Sorunlara Mahalli Çözümler: Katılımcı Perspektifle Salgına Dirençli Mahalleler İnşa Etmek, *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, 1 (1), 20-31.
- Kaşıkırık, A. ve İzci, İ. (2019). *Kapsayıcı Belediye Yönetişim Karnesi*, Kadın Adayları Destekleme Derneği Yayınları ve Argüden Yönetişim Akademisi Yayınları.
- Kaşıkırık, A., Dokuzcan, H., Akpınar, İ.E. ve Karaoğlu, N. (2020). *2019 Yerel Seçimlerine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak*, Kadın Adayları Destekleme Derneği Yayınları.
- Mutlu, Y. (2011). Kadınların Siyasete Girme Yöntemi Olarak Mahalle Muhtarlığı, *Yerel Politikalar*, Ocak-Nisan, 26-45.
- Mutlu, Y. (2015). Kadınların Siyasete Girme Yöntemi Olarak Mahalle Muhtarlığı, *Yerel Politikalar*, 0 (1).
- Orhan, G., Palaz, S. ve Altan, E. (2018). Yerel Siyasete Kadınların Aktif Katılımının Koşulları: Kadın Muhtarlar Akademisi Katılımcıları Çalışması, *Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 16-39.
- Sabuncuoğlu İnanç, A., Bozdemir, Y. ve Doğan, E. (2020). Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medyada 2019 Yerel Seçimlerdeki Muhtar Adaylarının Instagram Kullanımları, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 141-162.
- Şahyar Akdemir, D. ve Cengiz, A. A. (2021). Katılım Perspektifiyle Kadın Muhtarların Meslek ve Rol Algılarına İlişkin Keşifsel Bir Çalışma, *Journal of Social Policy Conferences*, (81), 421-449.
- Şiriner Önver, M. (2020). Türkiye'de Mahalle Yönetimi, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (3), 37-60.
- Yıldız, M. (2013). Türk Kadınına Muhtar Olma Hakkı Tanınması, *Takvim-i Vekayi*, 1 (1), 1-6.
- Yüce Tar, Y. (2016). "Partisiz Siyaset: Muhtarlık"; Kadınların Siyaseti için Bir İmkan Mı?, Samsun İli Kadın Muhtarları ve Kadın Muhtar Adayları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9, Sayı:42, ss. 1173-1184.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2022). *Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri*, Erişim Adresi: <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumlere.aspx> (01.03.2022).
- T.C 1982 Anayasası, RG. 18.10.1982/17863.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu, RG. 13.07.2005/25874.

PANDEMİ VE FİZİKSEL İZOLASYON SÜRECİNDE ‘BİYOFİLİK TASARIMIN’ ÖNEMİ

Gülay ÇETİNKAYA ÇİFTÇİOĞLU*

Özet

İnsan yeryüzünde var olduğu ilk günlerden beri doğaya ve elemanlarına (ör. Dağlar, nehirler ve bitkiler) karşı bir merakı, ilgisi ve eğilimi olmuştur. Bu yaklaşımın temel nedenlerinden biri, insan türünün gıda, su ve barınma ihtiyaçları açısından doğaya ve kaynaklarına bağımlı olmasıdır. Ancak, günümüz modern dünyasında bir dizi faktörler (ör. Teknolojik gelişme, sanayileşme ve kentleşme) insanların doğadan uzaklaşmasına ve/veya kopmasına neden olmuştur. Bu kopuşun olumsuz etkilerini ise günümüzde küresel bir pandemiye dönüşen Covid-19 fiziksel izolasyon sürecinde hep birlikte deneyimledik. Bu nedenle, birçok gelişmiş ülke kentsel planlama stratejilerini insan-doğa ilişkisini temel alan, iç ve dış mekânlarda iyileştirici ve yaratıcı çözümler sunan ‘biyofilik tasarım’ temelinde güncellemekte ve/veya geliştirmektedirler. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı, pandemi ve fiziksel izolasyon sürecinde ‘biyofilik tasarımın’ önemini kentsel peyzaj planlama ve tasarımı bazında irdelenmesini içermektedir. Çalışmada izlenen yöntem literatürde yayımlanan güncel araştırmaların incelenmesini kapsamaktadır. Mevcut verilerin değerlendirilmesi sonucunda, biyofilik tasarımın farklı ölçeklerde (Bina, cadde ve kent) kent halkına bir dizi ekolojik (ör. Temiz hava ve kentsel habitatların korunması), sosyo-psikolojik (ör. İnsanın fiziksel ve ruhsal sağlığına katkı) ve ekonomik (ör. İş verimliliğini artırma) yararlar sağladığı belirlenmiştir. Biyofilik tasarım sürecinde bir dizi doğal elemanlar (ör. İç mekân bitkileri, çatı bahçeleri, yeşil adalar ve koridorlar) kullanılmalıdır. Ayrıca, doğanın belirli özellikleri (ör. Doğal ışık, renk, su ve fraktal şekiller) biyofilik tasarımın bütün ölçeklerine entegre edilmelidir. Bu yaklaşım ile doğanın ve elemanlarının sadece görsel özellikleri değil, aynı zamanda duyu organlarımızı etkileyen özellikleri de (ör. Ses, koku ve tat) tasarımla bütünleştirilmelidir. Covid-19 pandemisini yaşadığımız bu süreçte birçok gelişmiş ülke ‘Biyofilik Kent Hareketini’ başlatmıştır. Bu bağlamda, peyzaj mimarı, kent plancısı, iç mimar ve mimarlara önemli görevler düşmektedir. Belirtilen meslekler disiplinler arası bir yaklaşım izleyerek kentsel alanlarda “dışarıdan-çatıya-iç mekâna” uzanan bütüncül biyofilik tasarım yaklaşımları geliştirmeli ve farklı ölçeklerdeki mevcut planlara entegre etmelidirler. Ayrıca, biyofilik yaklaşımın bir çerçeve olarak kullanıldığı “sürdürülebilir biyofilik peyzaj tasarımı” yenilikçi bir yaklaşım olarak kentsel ölçekte desteklenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Biyofilia, Biyofilik Tasarım, Pandemi, Biyofilik Tasarım Elemanları

*Prof. Dr., Arın Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi, Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Girne, Mersin 10, KKTC

E-mail: gulay.cetinkaya@arucad.edu.tr & gulay.c.ciftcioglu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7228-2148

SIGNIFICANCE OF THE BIOPHILIC DESIGN IN THE PROCESS OF PANDEMIC AND PHYSICAL ISOLATION

Gülay ÇETİNKAYA ÇİFTÇİOĞLU[†]

Abstract

Human has developed a curiosity, interest, and inclination towards nature and its elements (e.g. mountains, rivers, and plants) since the first days of its existence on earth. One of the major reasons for this approach is that the human species is dependent on the nature and its resources in terms of food, water, and shelter needs. However, in today's modern world, a number of factors (e.g. technological development, industrialization, and urbanization) have caused people to move away from the nature and/or become disconnected. We have experienced the negative effects of this disconnection during the global pandemic of Covid-19 and physical isolation. For this reason, many developed countries have updated and/or developed their urban planning strategies within the context of 'biophilic design', which is based on the human-nature relationship and offers remedial and creative solutions in indoor and outdoor environments. Within this context, the purpose of this paper is to examine the importance of 'biophilic design' for urban landscape planning and design in the pandemic and physical isolation process. The method of the study comprises the examination of current studies published in the literature. As a result of the review of the existing references, it was found that biophilic design provides a range of ecological (e.g. clean air and protection of urban habitats), socio-psychological (e.g. human physical and mental health), and economic (e.g. increasing work efficiency) benefits for urban dwellers at different scales (building, street, and city). A number of natural elements (e.g. indoor plants, roof gardens, green islands, and corridors) should be used in the process of biophilic design. Besides, certain features of nature (e.g. natural light, color, water, and fractal forms) should be integrated at all scales of biophilic design. With this approach, not only the visual features of nature and its elements, but also its features that affect our senses (e.g. hearing, smelling, and tasting) should be integrated into the design. For that reason, many developed countries have initiated the 'Biophilic City Movement' during the process of Covid-19 global pandemic. Within this context, landscape architects, urban planners, interior architects, and architects have important duties. These professions should develop holistic biophilic design approaches extending from 'outside-roof-interior' in urban areas by following an interdisciplinary approach. They should integrate those approaches into the existing planning systems at different scales. Besides, "sustainable biophilic landscape design should be promoted at an urban scale as an innovative approach.

Keywords: Biophilia, Biophilic Design, Pandemic, Biophilic Design Elements

[†]Prof. Dr., Arkin University of Creative Arts and Design, Faculty of Design, Department of Interior Architecture and Environmental Design, Girne, Mersin 10, TRNC

E-mail: gulay.cetinkaya@arucad.edu.tr & gulay.c.ciftcioglu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7228-2148

Giriş

İnsanlık yeryüzünde var olduğu ilk günlerden beri doğaya ve elemanlarına (ör. Dağlar, nehirler, bitkiler ve hayvanlar) karşı bir merakı, ilgisi ve eğilimi olmuştur. Diğer bir deyişle, insanoğlu doğanın ve elemanlarının kendisine sunduğu eşsiz arazi şekillerini, zengin doğal kaynakları, bitki ve hayvan türlerini ve farklı coğrafyalarda yaşayan insan-doğa odaklı özgün yaşam modellerini her zaman merak etmiş ve manevi olarak da saygı duymuştur. Bu yaklaşımın temel nedeni, insan türü evrimsel süreci boyunca diğer canlı türler ve ekolojik süreçler (ör. Su döngüsü ve toprak oluşumu) ile yakın temas halinde yaşamış ve ruhsal/manevi deneyimler edinmiştir. Bu evrimsel süreçte, insan türü gıda, su ve barınma ihtiyaçları açısından doğaya ve kaynaklarına bağımlı olmuştur. Bu etkileşim ise insanın doğaya karşı doğuştan gelen bir ilgisinin oluşmasına neden olmuştur (Reeve vd., 2013). Örneğin, bir yılan gördüğümüzde fizyolojik tepki göstermemiz ‘doğa korkusunun’ bir göstergesidir. Ya da, çiçek açmış bir kiraz ağacını gördüğümüzde onu izlemeye doyamamamız ‘doğa sevgimizin’ bir göstergesidir. Doğal nesnelere karşı karşılaştığımızda ‘sevinç, korku, ilgi, heyecan, coşku’ gibi duygular ve tepkiler göstermemiz insan-doğa ilişkisinin doğuştan gelen (genetik kodlarımız ve kolektif bilinç) ve deneyimlenerek edinilmesinin sonucudur. Harari (2012)’ye göre ise insan türü diğer canlı türlerinden çok daha fazla hayal kurma ve karmaşık sosyal ağlar geliştirme becerisine sahiptir. Bu bağlamda, modern insan türü teknoloji temelli kompleks işlerde çalışmakta, sosyal ağlar aracılığıyla ilişkiler kurmakta ve zamanının büyük bir bölümünü iç mekanda geçirmektedir. İnsan türünün değişen yaşam şekli doğa ile ilişki kurma güdüsünün zayıflamasına neden olmuştur. İnsan-doğa ilişkisinin zayıflaması ise doğada anlam bulamamasına, doğaya ve bileşenlerine yeterince saygı ve ilgi duymamasına, doğal kaynakları (ör. Su, toprak ve bitkiler) aşırı ve bilinçsizce kullanmasına, ekosistem ve peyzajları yok etmesi gibi birçok çevresel sorunlara neden olmuştur. Oysaki, bir tür olarak insan ekosistem ve peyzajın bir bileşenidir. Fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlığı için de doğaya ve bileşenlerine ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç özellikle doğal, yarı-doğal ve açık-yeşil alanların sınırlı olduğu kentlerde yaşayan insanlar için çok daha önemlidir.

Günümüzde kentler bölge halkına ekonomik, sosyal, sağlık, eğitim ve altyapı gibi birçok yararlar sunarlar. Bu nedenle, sayıları ve ölçüleri hızla artmaktadır. Ancak, 19. ve 20. yüzyıllarda hızla gelişen sanayileşme, teknoloji, tarımda makineleşme, nüfus artışı, kırdan kente göçler ve kentleşme gibi faaliyetler insanın doğadan uzaklaşmasına, soyutlanmasına ve hızla kopuşuna neden olmuştur. Örneğin, günümüz modern dünyasında insanlar zamanının büyük bir bölümünü araç ile gidip-döndüğü steril ev ve iş ortamlarında geçirmektedir. Ancak, özellikle son yirmi yılda insanın doğadan kopuşu, insan-doğa etkileşimi, doğa deneyimi, doğa ve bileşenlerinin insan sağlığı ve refahı üzerine etkilerine ilişkin birçok araştırma yapılmıştır. Bazı araştırma sonuçlarına göre, insanların fizyolojik, psikolojik ve duygusal ihtiyaçları için doğayla etkileşime geçme ve doğa deneyimine ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç kendisini fiziksel ve/veya nörolojik sorunlar olarak göstermektedir (Reeve vd., 2013; Kellert vd., 2008). Doğadan kopuşumuzun olumsuz etkilerini ve insan-doğa etkileşiminin önemini ise günümüzde küresel bir

pandemiye dönüşen Covid-19 ve fiziksel izolasyon günlerinde hep birlikte deneyimleyerek anladık. Bu süreçte doğadan izole bir yaşam süren kent halkında fiziksel ve ruhsal sorunlar artmıştır. Belirtilen sorunlar kentlerin sadece fiziksel, ekonomik ve sosyal bir sistem olmadığına yönelik farkındalıkların artmasına neden olmuştur. Diğer bir deyişle, kentlerin çevresel açıdan çok daha işlevsel mekânlar olarak planlanması ve tasarlanması gerektiğini göstermiştir. Bu ihtiyaç nedeniyle, birçok gelişmiş ülke Covid-19 sürecinde kentsel planlama stratejilerini yeniden gözden geçirmişlerdir. Özellikle, insan-doğa ilişkisini temel alan, iç ve dış mekânlarda iyileştirici ve yaratıcı çözümler sunan ‘biyofilik tasarımı’ planlama stratejilerine entegre etmektedirler. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı, pandemi ve fiziksel izolasyon sürecinde ‘biyofilik tasarımı’ önemini kentsel peyzaj planlama ve tasarımı bazında irdelenmesini içermektedir.

1. Pandemi ve Fiziksel İzolasyon Süreci

Günümüzde Covid-19 insan yaşamını önemli ölçüde sınırlayan ve tehdit eden bir pandemidir. Korona virüs ilk kez 1960’lı yıllarda bulunmuştur. Günümüze dek, korona virüsün çeşitli türleri (ör. SARS-CoV ve MERS-CoV) saptanmıştır. Korona virüs ailesinin yeni bir türü olan Covid-19 insanlarda başta akut solunum yolu olmak üzere çeşitli sendromlara neden olan bulaşıcı bir hastalıktır. Covid-19 ilk kez 2019 yılında Çin’in Hubei Eyaletinin Wuhan kentinde ortaya çıkmış ve kısa sürede küresel düzeyde yayılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü Mart 2020’de Covid-19’u pandemi olarak ilan etmiştir. Hastalığın başlıca belirtileri öksürük, ateş ve nefes darlığıdır. Enfeksiyonun bulaşmasını önlemek için önerilen başlıca önlemler: maske takmak, sıkça elleri yıkamak ve fiziksel mesafeyi korumaktır (Eltarabily ve Elghezanwy, 2020). Covid-19 karşılaştığımız ilk salgın değil ve son salgın da olmayacaktır. Tarihsel süreç içinde milyonlarca insanın ölümüne neden olan birçok salgın (ör. Veba ve kolera) görülmüştür. Örneğin, 1918-1919 yılları arasında görülen ölümcül ‘İspanyol Gribi’ yaklaşık 50 milyondan fazla insanın ölümüne neden olmuştur. Ayrıca, bilim insanları küresel ısınma ve iklim değişikliğinin çeşitli pandemilere yol açacağına ilişkin varsayımlarda bulunmaktadır.

Küresel iklim değişikliği ve sıcaklık artışı bütün canlıların yaşamını tehdit eden önemli sorunlardan biridir. İnsan faaliyetleri özellikle atmosferde sera gazı konsantrasyonunun artmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ise taşkınlar, aşırı sıcaklar, erozyon ve canlı türlerin azalması gibi önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Curseu vd. (2010)’ne göre; küresel ısınma ve değişen yağış düzeni nedeniyle bazı patojenler için daha önce uygun olmayan bölgeler ideal yaşam alanı haline gelmiştir. Örneğin, küresel ısınmanın kuşların göç desenlerini etkilediğini ve bu durumun ise insanlar ve enfekte hayvanlar arasındaki etkileşimi değiştireceği varsayılmaktadır. Dünya Gıda Örgütü 2005 yılında iklim değişikliği ve ısınmanın küresel bir pandeminin yayılmasına neden olabileceğini açıklamıştır. Diğer bir deyişle, küresel iklim değişikliği ve sıcaklık artışı ile çevresel felaketlerin artacağına ve bunun sonucunda ise bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşacağına ve bazı virüslerin mutasyona uğrayarak bir türden diğer bir türe kolaylıkla geçebileceğini vurgulamıştır (FAO, 2005). Bu bağlamda, Mart 2020 tarihinde küresel

düzeyde pandemiye dönüşen korona virüsü (Covid-19) örnek olarak verebiliriz. Bu ve benzeri salgınlar Avrupa kıtasında geniş alanlara yayılan açık-yeşil alan planlama sisteminin gelişmesine önemli dayanak oluşturmuştur. Açık-yeşil alanların planlanması ile insanlar arasındaki fiziksel mesafenin artırılması, hastalıkların yayılmasının yavaşlatılması, halkın yaşamının sınırlandırılmasına yönelik önlemlerin (ör. Kalabalık mekânlarda toplu taşıma yerine bisikletin ve yürüyüşün teşvik edilmesi) alınması ve kentsel büyümenin yavaşlatılması amaçlanmıştır (Eltarabily ve Elghezanwy, 2020; Wintle, 2020). Bu çalışmalar Covid-19 ve benzeri pandemiler ile mücadelede peyzaj mimarlığı mesleğinin önemini göstermektedir.

Günümüzde halen devam eden Covid-19 salgını başta insan sağlığı olmak üzere birçok sektörü (ör. Ekonomi, turizm ve eğitim) olumsuz yönde etkilemiştir. Pandemi sürecinde salgını kontrol etmek amacıyla halkın evde kalması ve fiziksel mesafeyi azaltmasına yönelik önlemler alınmıştır. Bu süreçte Avrupa kıtasında ve diğer ülkelerde halk zamanının %90'nını iç mekânda geçirmiştir. Bu durumdan bir tek yararlanan ise gezegenimiz olmuştur. Örneğin, pandemi sürecinde Çin ve İtalya gibi ülkelerde hava kirliliğinin azaldığı açıklanmıştır. Ayrıca, pandemi süreci birçok Avrupa kentinde kentsel altyapının yetersizliğine ve önemine dikkat çekmiştir. Kentlerde artan yaşam pahalılığı, aşırı kalabalık, yetersiz havalandırma ve düşük kaliteli ısınma gibi nedenler kent halkının küçük yerleşim alanlarına taşınmasına neden olmuştur (Wintle, 2020; Eltarabily ve Elghezanwy, 2020). Ayrıca, birçok bilim insanına göre, fiziksel izolasyonun uygulandığı pandemi sürecinin insanlar üzerinde travmatik etkileri olmuştur. Bu durum ise bizlere doğanın iyileştirici gücünü, kentlerde açık-yeşil alan ve yeşil altyapı sisteminin önemini göstermiştir. Pandemi sürecinde birçok gelişmiş ülke (ör. Amerika ve Almanya) Covid-19'un yayılmasını azaltmak ve insanların fiziksel izolasyonu rahat bir şekilde geçirmelerine sağlamak için 'Biyofilik Kent Hareketini' başlatmışlardır. Bu yaklaşım ile kent halkının günlük yaşamında doğa ile etkileşiminin sağlanması amaçlanmıştır. Diğer bir deyişle, biyofilik tasarım kentsel peyzaj planlama ve tasarımı kapsamında insan-doğa ilişkisini sağlayan ve güçlendiren önemli bir araçtır.

2. 'Biyofilia' ve Biyofilik Tasarım

'Biyofilia' (Biophilia) kavramı yaşam/doğa anlamına gelen 'biyo' ve sevgi anlamına gelen 'philia' kavramlarının birleşiminden oluşmaktadır. *Biyofilia*; "doğayı, diğer canlı türlerini ve yaşamları sevmek hali" olarak tanımlayabiliriz. Yani, doğanın elemanlarını (ör. Bitkiler) izleyerek edindiğimiz mutluluğu ve memnuniyeti ifade eder. Biyofilia, insanların doğadaki diğer yaşam biçimleri ile etkileşime geçmesi, doğal süreçlere odaklanması, doğayla birleşme arzusu ve eğilimini yansıtır. Biyofilik yaklaşıma göre, insanların doğadaki diğer canlı türler ile bağ kurmaya yönelik doğuştan gelen bir eğilimleri ve dürtüleri vardır. Bu yaklaşım insan türünün evrimsel gelişimini anlamaya dayanır (Kellert ve Calabrese, 2015). Bu bağlamda, 'biyofilia' insanların fiziksel ve ruhsal sağlığı için doğayla ilişki kurma yönündeki eğilimini yansıtır.

Biyofilia kavramı ile kez 1960'lı yıllarda ünlü psikiyatrist Erich Fromm tarafından 'yaşamı ve yaşamdaki bütün her şeyi tutkuyla sevmeye hali' olarak kullanılmıştır. Amerikalı biyolog O. Wilson'un 1984 yılında yayınladığı 'Biyofilia (Biophilia)' kitabında 'biyofilia' kavramı insanların bütün yaşam biçimleriyle doğuştan gelen yakınlığı bulunmaktadır şeklinde genişletmiştir. Biyofilik yaklaşıma göre, insanların kökeni doğadan gelmektedir. Bu nedenle, kentlerde insan-doğa ilişkisinin kurulması kritik açıdan önemlidir (Cabane vd., 2020). İnsan ve doğa ilişkisine ilişkin detaylı çalışmalar yapan Salingaros (2015)'a göre; insanların yaşadığı mekânda bitkiler, hayvanlar ve su gibi doğal bileşenleri görmeye ve iletişim kurmaya ihtiyacı vardır. İnsanlar doğa içinde kendilerini daha bütün ve huzurlu hissederler ve yaşam enerjileri daha yüksektir. Belirtilen biyofilik içgüdünün kaynağı uzun zaman önce savana ortamında evrimleşmemize dayanan kalıtsal bellekten gelmektedir. Savanada yaşayan atalarımızın ortamında açık meralar, ağaçlar, çalılıklar, su yüzeyleri, bol güneş enerjisi ve otlayan hayvanlar bulunmaktaydı. Savana peyzajını ve elemanlarını gözlemleyen ve deneyimleyen atalarımızın bu ortama ilişkin bilgileri genetik olarak kodlanmıştır. Bu bilgi kalıtsal hafıza ve içgüdüler ile bir nesilden diğer nesile aktarılmıştır. Yani, atalarımızın yaşadığı savana ortamının geometrik özellikleri bilişsel sistemimizin şekillenmesine ve gelişmesine önemli katkı sağlamıştır (Salingaros, 2015). Diğer bir deyişle, insan türünün evrimsel gelişimi sürecinde doğa ve bileşenlerinin önemli bir rolü vardır. Bu yaklaşım biyofilik tasarımın gelişmesine önemli katkı sağlamıştır.

Biyofilik tasarım, kentsel alanlarda, iç ve dış mekânlarda insan ve doğa arasında ilişkinin kurulması ile kent halkına bir dizi yararlar sunmayı amaçlayan bir tasarım yaklaşımıdır (Cabane vd., 2020). Biyofilik tasarımın en önemli amacı, farklı ölçeklerde (ör. Bina ve mahalle) insanları iyileştiren ortamların kurulmasıdır. Bu nedenle, biyofilik tasarım yaklaşımında doğal malzemeler, bitkiler, su, organik şekiller, temiz hava ve güneş ışığının tasarıma entegrasyonu ile algısal/duyusal deneyimlerin artırılmasına odaklanılır. Doğa ve elemanlarının (ör. Su, taş, bitki ve ahşap) kullanımı ile kent halkının fiziksel, zihinsel ve ruhsal (ör. Stresi azaltma, verimliliği artırma ve bilişsel yaratıcılığı geliştirme) açıdan iyileşmesine ve gelişmesine katkı sağlanması amaçlanır (Salingaros, 2015). Biyofilik tasarımda, tasarımcının yaratıcılığını geliştiren en önemli mekân doğanın kendisidir. Doğanın bileşenleri (ör. Işık, su, bitkiler, hava akımı, doğal malzeme ve formlar, yeşil duvarlar, saksıda çiçekler, akvaryum, pencereden izlenen bir manzara veya ağaç) ve desenleri tasarıma entegre edilerek iç ve dış mekan görsel ve estetik açıdan zenginleştirilir ve insanlara bir dizi yararlar sağlanır (**Çizelge 1**).

Çizelge 1. Biyofilik tasarımın temel yararları (Cabanek vd., 2020; Newman vd., 2017; Kellert ve Calabrese, 2015; Zhong vd., 2021; Kardan vd., 2015; Salingeros, 2015; Hady, 2021).

Yarar Türü	Dolaylı Yarar (Kent Ölçeği)	Doğrudan Yarar (Alan Ölçeği)
Çevresel	-Karbon salınımını azaltma -Hava kalitesini iyileştirme -Su yönetimi ve taşkın kontrolü -Toprak oluşumu ve verimliliğini destekleme -Kentsel habitat, ekosistem ve peyzajın korunması -Kentsel biyo-çeşitliliğin korunması	-Temiz hava -Güneş ışığı -Su -Bitkiler -Hayvanlar -Habitatlar, ekosistemler ve peyzajlar
Ekonomik	-İş verimliliğinin artması -Yeni iş olanaklarının oluşması -Yerel ekonomiyi destekleme -Arazi ve konutların mülkiyet değerinin artması	-Doğal manzara -Doğanın renkleri -Doğanın geometrik şekilleri
Sosyo- psikolojik	-İnsanın fiziksel ve ruhsal sağlığına katkı -Suç ve şiddet oranında azalma -Güvenlik -Bilişsel öğrenme -Sosyo-kültürel faaliyetleri destekleme	

Çizelge 1'de görüldüğü gibi, biyofilik tasarım çevresel, ekonomik ve sosyo-psikolojik açıdan kent halkına birçok yararlar sunar. Yararın etkisi ve türü tasarımın ölçeğine bağlı olarak değişir. Doğrudan yararlar alan ölçeğinde sağlanırken, dolaylı yararlar kent ölçeğinde sağlanır. Biyofilik tasarımın kent ölçeğine uygulaması ile 'biyofilik kentleşme' yaklaşımı başlamıştır (Beatley, 2010). Bu yaklaşım ile doğal alanların kentlere entegre edilmesi, kentlerde iklim değişikliği ve ısı adası etkisini azaltma, doğa-insan ilişkisinin kurulması ve güçlendirilmesi ve kent halkına bir dizi ekolojik, ekonomik ve sosyal yararların sağlanması amaçlanmaktadır. Diğer bir deyişle, biyofilik kentleşme kent halkının günlük yaşamında doğayı deneyimlemesi için yaratıcı çözümlerin oluşturulmasına odaklanır (Cabanek vd., 2020; Hopkins, 2014; Beatley, 2010). Örneğin, Andrew Jackson Downing kentsel alanlarda ön bahçe kullanımının yaygınlaşmasını destekleyerek doğa-konut-insan arasında bir bağlantı oluşturmayı amaçlamıştır (Zhong vd., 2021). Beatley (2010)'e göre, biyofilik tasarımda holistik bir yaklaşım izlenerek bütün ölçekler (bina, cadde ve kent) birlikte değerlendirilmelidir ve doğa insanın günlük yaşamının bir parçası haline getirilmelidir. Kentsel, bölgesel ve metropoliten ölçekler ise yeşil ve doğal sistemler ile birbirine bağlanmalıdır. Yani, ormanlar, tarım alanları, dereler, dere yatakları ve sulak alanlar gibi alan kullanımı ve arazi formları arasında 'yeşil kuşaklar' ile bağlantı sağlanmalıdır. Bu yaklaşıma Avrupa'daki "ekolojik ağları" örnek olarak verebiliriz. Örneğin, Federal Almanya'nın

Hannover kentinde 80 km uzunluğunda “yeşil halka” ile kenti çevreleyen birçok yeşil alan arasında bağlantı kurulmuştur. Tarihsel süreç içinde kompakt olarak tasarlanan İspanya kentlerinde (ör. Barcelona) insanların yaşadığı bölgelerde geniş yeşil alanlar korunmuş ve yeni yeşil alanlar oluşturulmuştur. Bu yaklaşım ile kentsel alanlarda doğal habitatların ve biyolojik çeşitliliğin korunması, iklim değişikliği ve kentsel ısı adası etkisini azaltma, hava kalitesini iyileştirme ve rekreasyon için alanların oluşturulması amaçlanmıştır (Beatley, 2010).

3. Temel Biyofilik Tasarım Elemanları ve Kriterleri

Biyofilik tasarım, farklı ölçeklerde insan-doğa etkileşimini sağlayarak kent halkına bir dizi yararlar (ör. Suç oranında azalma, depresyonu azaltma, üretkenliğinin, iş verimliliğinin, bilişsel ve kişisel gelişim artması) sağlamak amacıyla geliştirilmiş bir tasarım yaklaşımıdır (Reeve vd., 2013; Beatley, 2009). Örneğin, pencereden bir ağacın veya bir manzaranın izlenmesi, mekânda saksı bitkilerinin kullanımı, parkta yürüyüş, bahçede kuş seslerini dinleme gibi bir dizi doğayla etkileşim faaliyetlerini biyofilik tasarıma örnek verebiliriz. E.O. Wilson 1984 yılında yayınladığı ‘Biofilia’ başlıklı kitabında insan-doğa arasındaki ilişkinin oluşturulabilmesi için dokuz temel kriterin önemini vurgulamıştır. Bu kriterler: yarar, doğallık, estetik, eko-bilimsel, sembolik, insancıl, ahlaki ve olumsuzluk. *Yarar* kriterine göre, yeryüzünde yaşamın devamlılığı için bütün canlı türlerin gıda, barınma ve güvenlik açısından kendi yaşam ortamları ile bağlantıları olmalıdır. Diğer bir deyişle, mevcut doğal alanların (*doğallık*) korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması desteklenmelidir. *Estetik*, doğanın ve elemanlarının insanlara sağladığı ‘güzellik’ duygusunu yansıtır. Güzel bir manzarayı izlerken edindiğimiz memnuniyeti örnek olarak verebiliriz. *Eko-bilimsel* kriter, insanların bilimsel çalışmalar aracılığıyla doğaya ve süreçlerine ilişkin varsayımda bulunma, akıl yürütme ve keşfetme konularını yansıtır. *Sembolik* kriter, farklı kültürlerin doğa ve elemanlarına sembolik anlamlar yüklemesi ile ilişkilidir. *İnsani* kriter, insanların doğa ve elemanlarına karşı duygular (ör. Köpek ve zeytin ağacı) geliştirmesine odaklanır. *Ahlaki* kriter, insanların doğa ile etkileşimi sonucunda geliştirdikleri dini, manevi ve ruhani konuları ifade eder. Olumsuzluk ise insanların doğanın belirli elemanlarına karşı geliştirdikleri korkuyu ifade eder (Wilson, 1984; Hopkins, 2014; Kellert, 1993; Ulrich, 1986). Kellert vd. (2008)’e göre, biyofilik tasarım doğadan esinlenerek, doğayla uyumlu, doğanın formlarını, dokusunu ve elemanlarını taklit etmeyi ve doğadan öğrenmeyi temel alarak tasarımda yaratıcı çözümler üretmeyi amaçlar. Bu bağlamda, Kellert vd. (2008), biyofilik tasarıma ilişkin bir dizi kriterler önermişlerdir. Bu kriterlerin başlıcaları: doğal özellikler, doğal şekiller ve formlar, doğal desenler ve süreçler, ışık ve mekân, insan-doğa ilişkisi ve mekâna yönelik ilişkinin geliştirilmesidir. Belirtilen kaynakların ve diğer ilgili kaynakların değerlendirilmesi sonucunda biyofilik tasarımın temel elemanları farklı ölçekler (bina, mahalle ve kent) bazında belirlenmiştir (**Çizelge 2**).

Çizelge 2. Farklı ölçekler bazında biyofilik tasarım elemanları ve potansiyel yararları (Reeve vd., 2013; Hopkins, 2014; Beatley, 2009; Wilson, 1984; Kellert, 1993 ve 2005; Kellert ve Calabrese, 2015; Kellert vd., 2008; International Living Future Institute, 2018; Kaplan, 1995; Kaplan ve Kaplan, 1987 ve 1989; Mollazadeh ve Zhu, 2021; Ulrich, 1993; Hady, 2021).

Ölçek	Biyofilik Tasarım Elemanı	Tasarım Uygulaması	Temel Yarar	Genel Yarar
Bina	İç mekân bitkileri	-Saksı bitkilerinin kullanımı -İç mekânlarda atriumlar ve geniş bitkisel adaların oluşturulması	-Hava kalitesini iyileştirme -Çalışma ve iş verimliliğini artırma	-Kent kimliğini oluşturmaya katkı -Kentsel ısı adası etkisini azaltma
	Çatı bahçeleri	-20 cm derinliğinde toprak, ağaç ve çalı formundan oluşan bitki örtüsü -20 cm'den daha az toprak ve yer örtücülerden oluşan bitki örtüsü	-Bina bazında enerji verimliliğini artırma -Su yönetimi -Gıda üretimi -Ses yalıtımı -Dikey kentsel tarım	-Hava kalitesini iyileştirme -Mikroiklimi oluşturma -Seragazı salınımı kontrolü
	Yeşil duvarlar	-İç ve dış mekânda yeşil duvarların oluşturulması		-Kentsel biyo-çeşitliliğin oluşturulmasına katkı
Mahalle	Yol boyunca uzanan yeşil kuşaklar	-Yol ağaçlandırması, yeşil caddeler, bulvarlar ve/veya koridorlar -Binalara gölge yapan ağaçların kullanımı -Yağmur suyu hasadı ve yağmur bahçesinin kurulması -Yeşil geçirgen kaldırımların kurulması	-Yürüyüş ve bisiklet kullanımını teşvik etme -Binaların enerji kullanımını azaltma -Su yönetimi -Gıda üretimi	-Su döngüsü yönetimine katkı -Rekreasyon ve turizm için olanak oluşturma -Stresi azaltma ve halk sağlığına katkı
	Yeşil adalar	-Kent parkları -Yerleşim alanlarına yakın çiftçikler -Özel ve kamu ev bahçeleri -Çim alanlar	-Yürüyüş ve bisiklet kullanımını teşvik etme -Gıda üretimi -Toplum bireyleri arasında etkileşim için olanak sağlama	-Doğayla etkileşimi artırma -Kentleri canlandırma -Arazinin mülkiyet değerini artırma

Kent	Yeşil koridorlar	-Karayolu, yürüyüş yolları ve kıyı alanları boyunca bitki örtüsünden oluşan yeşil kuşaklar (biyo-çeşitlilik koridorları) kurma	Yürüyüş ve bisiklet kullanımını teşvik etme
	Kentsel tarım	-Kent içi ve yakın çevresindeki tarım alanlarını koruma ve yeni kentsel tarım alanları oluşturma	-Gıda üretimi -İş ve eğitim için olanak oluşturma
	Suyolları	-Sulak alanlar -Göller ve göletler -Nehirler ve dereler -Kıyı bitki örtüsü -Bitki hendekleri ve drenaj koridorları	-Su yönetimi -Su kaynaklarının korunması

Çizelge 2'de görüldüğü gibi biyofilik tasarım bina, mahalle ve kent ölçeğinde farklı tasarım elemanı ve uygulama modelleri kullanılarak gerçekleştirilebilir. Ancak, doğanın aşağıda açıklanan belirli özellikleri biyofilik tasarıma bütün ölçekler bazında entegre edilmelidir.

Doğal ışık: Çevremizi daha iyi algılayabilmemiz ve değerlendirebilmemiz için biyofilik tasarımda doğal ışığa yer verilmelidir. Ayrıca, doğal ışık metabolizmamız için gerekli olan D vitaminini üretimini sağlar. Gözlerimiz ve derimiz güneş ışığına en çok ihtiyaç duyan iki temel organımızdır. Sirkadiyen ritimlerimiz (biyolojik saatimiz) gözlerimiz ve derimizin üzerine gelen ve melatonin salgısını tetikleyen güneş ışığı aracılığı ile düzenlenir. Sirkadiyen ritimlerimiz bozulduğu zaman (ör. Jet lag) vücudumuzda kronik yorgunluk hissederiz ve fiziksel hareketlerimiz azalır (Salingaros, 2015). Bu nedenle, biyofilik tasarımda güneş ışığından maksimum düzeyde yararlanılmalıdır.

Renk: Rengin insan psikolojisi üzerine olan etkisi oldukça yüksektir. Bu nedenle, bütün tasarım disiplinlerinde en yaygın kullanılan tasarım elemanıdır. Roger Ulrich'in 1984 yılında Bilim (Science) dergisinde yayınlanan makale (*view through a window may influence recovery from surgery*) bulgularına göre; doğrudan gün ışığına maruz kalan ve yeşil bir doğa manzarasını izleyen hastaların bir duvara bakan hastalara göre daha hızlı iyileştikleri saptanmıştır. Bu nedenle, iç mimarlar ve peyzaj mimarları tasarımda farklı renkleri kullanarak insanların psikolojik ruh hallerini pozitif yönde etkilemeye çalışırlar (Salingaros, 2015).

Su: İnsanların en önemli yaşam kaynaklarından birini su oluşturmaktadır. Bu nedenle, insanların su yüzeylerini görme, suya dokunma ve suyun sesini duymaya karşı ilgileri vardır (Salingaros, 2015). İç ve dış mekânda suyun kullanılması ve temiz hava akımının sağlanması insanın ruhsal ve zihinsel açıdan

iyileşmesine katkı sağlar. Bu bağlamda, biyofilik tasarımın en önemli elemanlarından birini su yüzeyleri ve suyun diğer özellikleri oluşturmalarıdır.

Canlı yaşam formları ile temas kurma: İnsanların diğer canlı türler (ör. Bitkiler ve hayvanlar) ile temas kurmaya yönelik doğuştan gelen bir ilgileri vardır. Diğer bir deyişle, insanlar bitkiler ve hayvanlar ile temas kurdukları zaman kendilerini daha mutlu hissederler. Bu yaklaşım ise biyofilik tasarımın en önemli ayırt edici özelliğidir. Örneğin, nefes alan ve canlı bir organizma olan bitkiler insanlarda stresi azaltma, işsel mutluluğu, huzuru, verimliliği ve yaratıcılığı artırmaya katkı sağlarlar. Bu nedenle, ev ve ofis gibi iç mekânlarda bitkilerin bulundurulması pozitif yararlar sunar. Bu bağlamda, bitkiler tasarımda sadece estetik amaçla değil aynı zamanda farklı yaşam formları ile etkileşime geçmeyi teşvik etmek için kullanılmalıdır (Salingaros, 2015).

Fraktal (geometrik) şekiller: Doğada birçok nesnenin ve canlı organizmanın yapısı ve dokusu (ör. Bitkiler, insanlar ve hayvanlar) fraktal şekillerden oluşmaktadır. Bitkiler ve hayvanlar ile ortak olan bu özelliğimiz bizi bilişsel olarak onlara yakınlaştırır ve bağ oluşturmamıza yardımcı olur. Bu nedenle, biyofilik tasarımda fraktal şekillerin kullanılması teşvik edilmektedir (Salingaros, 2015).

Detay: İnsanlar dokunma duyusu aracılığı ile doğadaki en kompleks sistemlerdeki detaylara odaklanabilmektedirler. Örneğin, bir yaprağa yakından baktığımızda bütün damarlarını görebiliriz. Bu bağlamda, biyofilik tasarımda detaylar önemlidir.

Yukarıda açıklanan biyofilik tasarımın elemanları ve/veya özelliklerinin tasarıma entegre edilmesi insanların sezgisel güçlerinin gelişmesine önemli katkı sağlar. Ancak, doğanın ve elemanlarının sadece görsel özellikleri (ör. Renk ve form) değil, aynı zamanda diğer duyu organlarımızı etkileyen özellikleri (ör. Ses, koku, tat ve hissetme) de tasarıma entegre edilmelidir (Şekil 1, 2 ve 3).

Saint-Petersburg, Rusya Federasyonu

Saint-Petersburg, Rusya Federasyonu

Bankok, Tayland

Kyoto, Japonya

Şekil 1. Biyofilik tasarım elemanları 'renk ve suya' örnekler

Mimaride fraktal özellikler, Lefkoşa

Mimaride fraktal özellikler, Girne

İç mekanda fraktal özellik, Lefkoşa

Fraktal özellikte zemin kaplama

Şekil 2. İç ve dış mekânda fraktal şekillerin kullanımı

Şekil 3. Tasarımda doğal elemanların kullanımına örnekler

Şekil 1, 2 ve 3’de görüldüğü gibi biyofilik tasarım elemanları özellikle kentsel alanlarda peyzaj ve mimari tasarımın temel öğelerini oluşturmaktadırlar.

4. Fiziksel İzolasyon Sürecinde “Biyofilik Tasarımın” Önemi

Günümüze dek insanlar birçok salgınlar (ör. İspanya gribi) ile karşılaşmıştır. Son yıllarda karşılaştığımız Covid-19’u buna örnek olarak verebiliriz. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 11 Mart 2020 tarihinde Covid-19’un küresel bir pandemiye dönüştüğünü açıklamıştır (WHO, 2020). Kentsel alanlarda salgının yayılımını kontrol etmek amacıyla Hükümetler ‘fiziksel izolasyon ve evden çalışma’ gibi önlemler almışlardır (Lu vd., 2021). Bu gibi önlemler kent halkının sosyal yaşamını önemli ölçüde sınırlamış ve finansal güvensizliklerini de artırmıştır (Freeman ve Eykelbosh, 2020; Goldberg vd., 2020). Bu olumsuz gelişmeler sonucunda kent halkında stres, depresyon ve endişe gibi sorunlar hızla artmıştır (Jacobson vd., 2020; Torales vd., 2020; Jacobson vd., 2020; Honey-Roses vd., 2020; Volenec vd., 2021). Bu

nedenle, Covid-19 fiziksel izolasyon sürecinde kent halkı yerleşim alanlarının yakınındaki açık-yeşil alanları daha fazla ziyaret etmişlerdir. Örneğin, Volenec vd. (2021)'in New Jersey, Amerika bazında gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre, Covid-19 pandemi sürecinde halkın parkları ziyaret etme oranı % 63.4 artmıştır. Lu vd. (2021)'nin araştırma sonuçlarına göre ise, Covid-19 izolasyon sürecinde Asya'nın dört büyük kentinde (Singapur, Hong kong, Seul ve Tokyo) kentsel açık yeşil alanların kullanımında önemli artış olmuştur. Belirtilen araştırmalar stres ve belirsizliğin yüksek olduğu dönemlerde kent parkı gibi açık-yeşil alanların bölge halkının yaşamında önemli rolü olduğunu göstermiştir (Venter vd., 2020). Mevcut verilerin değerlendirilmesi sonucunda, Covid-19 fiziksel izolasyon sürecine kentsel açık-yeşil alanların kent halkına aşağıda belirtilen konular bazında önemli katkı sağladığı belirlenmiştir.

- *Fiziksel aktiviteyi sürdürüme:* Covid-19 fiziksel izolasyon ve sosyal mesafe önlemleri sürecinde, kentsel açık-yeşil alanlar kent halkının fiziksel aktivitelerini sürdürmeleri için uygun bir ortam sağlamıştır.
- *Elektronik araçların kullanımını azaltma:* Covid-19 fiziksel izolasyon sürecinde birçok insan elektronik araçlar aracılığıyla işlerine evlerinden devam etmişlerdir. Ancak, elektronik araçların uzun süreli kullanımı depresyon ve 'yanlızlık riski' gibi ruhsal sorunlara neden olmuştur. Ancak, açık-yeşil alanların ziyaret edilmesi elektronik cihazların olumsuz etkilerini azaltmaya katkı sağlamıştır.
- *Stresi azaltma:* Covid-19 sürecinde kent halkı fiziksel izolasyon ve ekonomik riskler nedeniyle strese maruz kalmıştır. Kentsel açık-yeşil alanların ziyaret edilmesi ve doğa ile etkileşimin kurulması belirtilen stresin kontrolünde önemli rol oynamıştır.
- *Ev ortamındaki stresten uzaklaşma:* Covid-19 fiziksel izolasyon sürecinde kent halkının uzun saatler evde kapalı kalması 'ev ve aile içi sorunların ve/veya şiddetin oluşmasına ve/veya artmasına' neden olmuştur. Belirtilen stresten uzaklaşmak ve sakinleşmek için kentsel açık-yeşil alanlar kent halkına olanak sağlamıştır.
- *Sosyal ilişkiler kurma:* Covid-19 pandemi sürecinde kentsel açık-yeşil alanlar fiziksel mesafeyi koruyarak sosyal iletişim kurmak için olanak sağlamıştır. Örneğin, pandeminin en yoğun olduğu dönemlerde Hong Kong'da insanların küçük gruplar halinde açık yeşil alanlarda bir araya gelmesine izin verilmiştir. Yabancılarla sözlü iletişim kurulmasa da, görsel temasın 'yalnız olmadığımıza' ilişkin duyguları olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir (Lu vd., 2021; Sallis vd., 2020; Hunter vd., 2015; Jiang vd., 2019; Douglas vd., 2020).

Covid-19 pandemi sürecinde, kentsel açık-yeşil alanların sağladığı yararların değerlendirilmesi sonucunda şu yorumu yapabiliriz; Covid-19 ve fiziksel izolasyon ilk değil ve son da olmayacaktır. Yani, gelecekte başka virüsler veya hastalıklar ile karşılaşabiliriz. Bu nedenle, kentlerde peyzaj planlama ve tasarımı kapsamında 'biyofilik tasarım' desteklenmeli ve geliştirilmelidir. Örneğin, Paris Belediye Başkanı Anne Hidalgo Covid-19 pandemisinin yayılmasını kontrol etmek ve kent halkına daha sağlıklı

ve güvenli dış mekânlar sağlamak için “Paris’i yürüyerek veya bisiklet ile 15 dakikada her şeye (ör. Restoran, market, park, mağaza) erişilebilen bir kasabaya dönüştürmek” istediğini belirtmiştir. Benzer yaklaşım Melbourne-Avustralya, Oregon-Amerika ve Ottawa-Kanada’da izlenmiştir (Ming, 2021) (Şekil 4).

Şekil 5. Paris Belediye Başkanı Anne Hidalgo’nun en önemli planı “Paris’i 15 dakikada yürüme veya bisiklet ile her şeye erişilen bir kasabaya” dönüştürmektir (Ming, 2021).

Günümüz modern dünyasında insanlar yaşamlarının büyük bir bölümünü iç mekânda geçirmektedir. Ryan ve Owen (2021) göre, bu oran % 90’a ulaşmaktadır. İnsanlar bu süreçte iç mekân hava kirliliği nedeniyle çeşitli hastalıklara (ör. Solunum, kardiyovasküler ve bilişsel performansta düşüş) maruz kalmaktadırlar. Harvard Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen bir araştırma sonucuna göre, iç mekânda hava akımının sağlanması bireylerin bilişsel yeteneklerini % 61 oranında artmasına neden olmaktadır (Requena, 2021). Bu bağlamda, kent halkının yaşam kalitesini artırmak için biyofilik tasarım iç ve dış mekânda tasarım çalışmalarına entegre edilmelidir.

Sonuç

Küresel düzeyde aşırı nüfus artışı, yoğun kentleşme ve dijitalleşme gibi nedenlerden dolayı insanın yaşam şekli bir değişim süreci içindedir. Doğadan uzaklaştığımız bu süreçte insanlar fizyolojik ve ruhsal ihtiyaçları (ör. Temiz içme suyu, gıda ve rekreasyon) için halen doğaya ve kaynaklarına bağımlıdır. 2019 yılında Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve kısa sürede küresel bir pandemiye dönüşen Covid-19 ve fiziksel izolasyon süreci bizlere insan-doğa ilişkisinin önemini göstermiştir. Kentsel alanlarda insan-doğa etkileşimini oluşturmak ve yaratıcı tasarım çözümleri geliştirmek amacıyla biyofilik tasarım kentsel planlara entegre edilmelidir. Bu bağlamda, peyzaj mimarı, kent plancısı, iç mimar ve mimarlara

önemli görevler düşmektedir. Belirtilen meslekler disiplinler arası bir yaklaşım izleyerek kentsel alanlarda “dışarıdan-çatıya-iç mekana” uzanan bütüncül biyofilik tasarım yaklaşımları geliştirmeli ve farklı ölçeklere ve mevcut planlama sistemlerine entegre etmelidirler. Bu yaklaşım Hopkins (2014) ve Pacione (2012)’nin araştırma bulgularını desteklemektedir.

Biyofilik tasarımın belirli özelliklerinin (ör. Fraktal özellikler) kentsel peyzaj tasarımına entegre edilmesi ile kentsel peyzajın sürdürülebilirliğinin sağlanması bazında önemli katkılar sağlanabilir. ‘Sürdürülebilir biyofilik peyzaj tasarımı’ olarak nitelendireceğimiz bu yaklaşım ile kentsel alanlarda açık-yeşil alanların kullanıcılar üzerindeki olumlu etkileri artırılabilir ve peyzajın verimliliği desteklenebilir.

Kaynaklar

- Beatley, T. (2009). Biophilic urbanism: Inviting nature back into our communities and into our lives, *William and Mary Environmental Law and Policy Review*, 34, 209-238.
- Beatley, T. (2010). *Biophilic cities: integrating nature into urban design and planning*. Washington, DC, Island Press.
- Cabaneck, A., Zingoni Baro, M.E., Newman, P. (2020). Biophilic streets: a design framework for creating multiple urban benefits, *Sustainable Earth*, 3, 7.
- Curseu, D., Popa, M., Sirbu, D., Stoian, I. (2010). Potential impact of climate change on pandemic influenza risk, *Global Warming*, 643-657.
- Douglas, M., Katikireddi, S.V., McKee, M., McCartney, G. (2020). Mitigating the wider health effects of covid-19 pandemic response. <https://www.bmj.com/content/bmj/369/bmj.m1557.full.pdf> (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- Eltarabily, S., ve Elghezanwy, D. (2020). Post-pandemic cities - The Impact of COVID-19 on cities and urban design, *Architecture Research*, 10 (3), 75-84.
- FAO (World Health Organization). (2005). *A global strategy for the progressive control of highly pathogenic avian influenza (HPAI)*. <http://www.fao.org/avianflu/documents/hpaiglobalstrategy31oct05.pdf> (Erişim Tarihi: 28.10.2020).
- Freeman S. ve Eykelbosh, A. (2020). *COVID-19 and outdoor safety: Considerations for use of outdoor recreational spaces*. <https://ncceh.ca/documents/guide/covid-19-and-outdoor-safety-considerations-use-outdoor-recreational-spaces> (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- Hady, S.I.M.A. (2021). Activating biophilic design patterns as a sustainable landscape approach. *Journal of Engineering and Applied Science*, 68, 46.
- Harari, Y.N. (2012). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens-İnsan Türünün Kısa bir Tarihi*. 30. Baskı.
- Honey-Roses, J., Anguelovski, I., Bohigas, J., Chireh, V., Daher, C., van den Bosch, C.K., Litt, J.S., Mawani, V., McCall, M.K., Orellana, A., Oscilowicz, E., Sanchez, U., Senbel, M., Tan, X., Villagomez, E., Zapata, O., Nieuwenhuijsen, M.J. (2020). The impact of COVID-19 on public space: a review of the emerging questions, *Cities & Health*, 2020, 1-17.

- Hopkins, K.S. (2014). *A biophilic landscape design in Shanghai, China*. MSc Thesis. The Ohio State University. USA.
- Hunter, R.F., Christian, H., Veitch, J., Astell-Burt, T., Hipp, J.A., Schipperijn, J. (2015). The impact of interventions to promote physical activity in urban green space: a systematic review and recommendations for future research, *Social Science and Medicine*, 124, 246–256.
- Goldberg, M.H., Gustafson, A., Maibach, E.W., Ballew, M.T., Bergquist, P., Kotcher, J.E., Marlon, J.R., Rosenthal, S.A., Leiserowitz, A. (2020). Mask-wearing increased after a government recommendation: A natural experiment in the US during the COVID-19 pandemic, *Frontiers in Communication*, 5, 44.
- Jacobson, N.C., Lekkas, D., Price, G., Heinz, M.V., Song, M., O'Malley, A. J., Barr, P.J. (2020). Flattening the mental health curve: COVID-19 stay-at-home orders are associated with alterations in mental health search behavior in the United States, *JMIR mental health*, 7(6), e19347.
- Jiang, B., Schmillen, R., Sullivan, W.C. (2019). How to waste a break: using portable electronic devices substantially counteracts attention enhancement effects of greenspaces, *Environment and Behavior*, 51 (9–10), 1133–1160.
- International Living Future Institute. (2018). Biophilic design guidebook. https://living-future.org/wp-content/uploads/2018/06/18-0605_Biophilic-Design-Guidebook.pdf (Erişim Tarihi: 20.12.2021).
- Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: Towards an integrative framework, *Journal of Environmental Psychology*, 15,169–182.
- Kaplan R., Kaplan, S. (1987). The garden as restorative experience: A research odyssey. Francis M, Hester R (Eds.), *Meanings of the Garden Conference Proceedings* (s. 335-341). Center for Design Research, University of California.
- Kaplan, R., Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: A psychological perspective*. Cambridge University Press, New York.
- Kardan, O., Gozdyra, P., Misic, B., Moola, F., Palmer, L.J., Paus, T., Berman, M.G. (2015). Neighborhood greenspace and health in a large urban center, *Scientific Reports*, Volume 5, Article No. 11610.
- Kellert, S.R. (1993). The biological basis for human values of Nature. SR Kellert, Wilson EO (Eds.), *The Biophilia Hypothesis* (s. 42-69). Island Press.
- Kellert, S.R. (2005). *Building for Life: Designing and understanding the human-nature connection*. Island Press.
- Kellert, S.R., Heerwagen, J., Mador, M. (2008). Dimensions, elements, and attributes of biophilic design. Kellert, SR, Heerwagen JH, Mador ML(Eds.), *Biophilic design: The theory, science, and practice of bringing buildings to life* (s. 3-19). Wiley.
- Kellert, S. ve Calabrese, E. (2015). *The practice of biophilic design*. www.biophilic-design.com (Erişim Tarihi: 18.03.2021).
- Lu, Y., Zhao, J., Wu, X., Lo, S.M. (2021). Escaping to nature during a pandemic: A natural experiment in Asian cities during the Covid-19 pandemic with big social media data, *Science of the Total Environment*, 777, 146092.

- Ming T.E. (2021). New ways of living for a post-Covid future: Paris, *Urban Solutions*, 18, 18-24. <https://www.clc.gov.sg/docs/default-source/urban-solutions/urban-solutions-18-adapting-to-a-disrupted-world.pdf> (Erişim Tarihi: 21.12.2021).
- Mollazadeh, M., ve Zhu, Y. (2021). Application of virtual elements for biophilic design: A critical review, *Buildings*, 11(4), 148.
- Newman, P., Beatley, T., Boyer, H. (2017). *Resilient cities: overcoming automobile dependence*. Washington DC, Island Press.
- Pacione, M. (2012). The future of the city - Cities of the future, *Geography*, 86 (4), 275–286.
- Reeve, A., Hargroves, K., Desha, C., Newman, P., El Baghdadi, O. (2013). Biophilic Urbanism: Harnessing natural elements to enhance the performance of constructed assets. Manley K, Hampson K, Kajewski S (Eds.), *Proceedings of the 19th International CIB World Building Congress, Brisbane 2013: Construction and Society* (s. 1-13). Queensland University of Technology, Australia.
- Requena, E.G. (2021). *Neurodiversity and biophilia: the future of the workspace in the post-pandemic era*. ArchDaily, June 06, 2021. <https://www.archdaily.com/962650/neurodiversity-and-biophilia-the-future-of-the-workspace-in-the-post-pandemic-era> (Erişim Tarihi: 21.12.2021).
- Ryan, J. ve Owen, A.J. (2021). The impact of the climate crisis on brain health, *Nature Aging*, 1, 416–417.
- Salingaros, N.A. (2013). *Unified architectural theory: Form, language, complexity*. Sustasis Press.
- Salingaros, N.A. (2015). *Biophilia and healing environments: healthy principles for designing the built world*. Terrapin Bright Green LLC.
- Sallis, J., Adlakh, D., Oyeyemi, A., Salvo, D. (2020). An international physical activity and public health research agenda to inform COVID-19 policies and practices, *Journal of Sport and Health Science*, 9 (4), 328–334.
- Torales, J., O’Higgins, M., Castaldelli-Maia, J.M., Ventriglio, A. (2020). The outbreak of COVID-19 coronavirus and its impact on global mental health, *International Journal of Social Psychiatry*, 66 (4), 317–320.
- Ulrich, R. (1993). Biophobia, and natural landscapes. Kellert SR, Wilson EO (Eds.), *The Biophilia Hypothesis* (74-137). Island Press.
- Ulrich, R.S. (1986). Human responses to vegetation and landscapes, *Landscape and Urban Planning*, 13, 29–44.
- Venter, Z.S., Barton, D.N., Gundersen, V., Figari, H., Nowell, M. (2020). Urban nature in a time of crisis: recreational use of green space increases during the COVID-19 outbreak in Oslo, Norway, *Environmental Research Letters*, 15(10), 104075.
- Volenc, Z.M., Abraham, J.O., Becker, A.D., Dobson, A.P. (2021). Public parks and the pandemic: How park usage has been affected by COVID-19 policies, *PLoS ONE*, 16(5), e0251799.
- WHO. (2020). Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019?gclid=CjwKCAjwzIH7BRABEiwAoDxxTjZPBUGynnSO045b8nHCRAI-xT7C_15-njodiGD9B6tMV_J8pLmIPRoCvZIQAvD_BwE (Erişim Tarihi: 21.12.2021).
- Wilson, E.O. (1984). *Biophilia*. Cambridge, Harvard University Press.
- Wintle, T. (2020). Covid-19 and the city: The future of pandemic-proofed buildings. <https://newseu.cgtn.com/news/2020-07-12/COVID-19-and-the-city-The-future-of-pandemic-proofed-buildings-RCqRHMSn72/index.html> (Erişim Tarihi: 03.09.2020).

Zhong, W., Schröder, T., Bekkering, J. (2021). Biophilic design in architecture and its contributions to health, well-being, and sustainability: A critical review, *Frontiers of Architectural Research*, 11 (1), 114-141.

ANAAKIM VE ALTERNATİF MEDYADA ‘ÇEVRESEL DEĞERLEME DİLİ’: KIŞLADAĞI ALTIN MADENİ ÖRNEĞİ

Nejdet Özberk *

Özet

Bu araştırmada, bir çevresel ihtilaf örneğinde maden yanlısı ve maden karşıtı köylü gruplarının anaakım ve alternatif medyada nasıl temsil edildikleri, söylemlerinin içeriği, nasıl yeniden üretildiği ve geniş kamuoyuna nasıl aktarıldığı incelenmektedir. Her çevresel ihtilafta çoklu ölçeklerde ve çok sayıda aktör tarafından çoklu değerlendirme dilleri kullanılır ve proje yanlısı gruplar, özellikle şirket ile proje karşıtı grupların değerleri karşılaşır. Bu farklı değerlendirme dilleri arasındaki çatışma farklı toplumsal gruplar tarafından ifade edilir. Bu grupların değerlendirme dilleri tarafların temel değerlerini açığa vurur ve bu çevresel bir ihtilafta belli bir değerlendirme dilini hangi tarafın dayatma ve reddetme iktidarına sahip olduğunu gösterir. Muhalif toplumsal gruplar rant ve kâr mantığına karşı kendi değerlerini ortaya koyarlar. Değerleme dilleri arasındaki farklılıklar güç dengesizliklerine dönüşür. Çevresel ihtilaflar birden çok değerlendirme dili üzerinden gerçekleşir ve ekonomik değerlendirme dili bunlardan sadece bir tanesidir. Yine çevresel ihtilafların pek çoğu mahkeme salonları, bilimsel raporlar ve özellikle medya dahil pek çok cephede yürütülür. Medya neticeyi tayin etmek üzere farklı değerlendirme dillerini iktidara tahvil eder. Bu makale, çevresel ihtilafları incelemek üzere ekolojik iktisat, politik ekoloji ve eleştirel medya çalışmalarını bir arada kullanarak Uşak Eşme Kışladağ altın madenini örnek olay olarak incelemektedir. Bunu yaparken de medyanın birbiriyle etkileşen maden karşıtı ve maden yanlısı çevresel değerlendirme dillerinin farklı değerlerini ve temsillerini nasıl yeniden ürettiğini anlamaya odaklanmaktadır. Araştırma arka plandaki asimetric iktidar ilişkilerine yaslanan temsillerin asimetric değerlendirme dilleri yansıttığını göstermektedir. Araştırmanın birinci bölümünden kavramsal ve kuramsal çerçeve, ikinci bölümünde yöntem, üçüncü bölümünde örnek olay açıklanmakta, dördüncü bölümünde ise bulgular analitik olarak tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik paylaşım ihtilafları, çevresel değerlendirme dilleri, anaakım ve alternatif medya, Türkiye.

* Dr. Öğr. Üyesi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, nozberk@nevsehir.edu.tr (ORCID ID: 0000-0001-7410-8776)

‘ENVIRONMENTAL VALUATION LANGUAGES’ IN THE MAINSTREAM AND ALTERNATIVE MEDIA: THE CASE OF KIŞLADAĞI GOLD MINE

Nejdet Özberk *

Abstarct

This study examines how pro- and anti-mining peasant groups are represented in the mainstream and alternative media, the content of their discourses, and how they are reproduced and communicated to the general public in a case of environmental conflict. In every environmental conflict, multiple valuation languages are expressed at multiple scales, and by multiple actors, and the values and powers of corporate and local actors compete. The clash between different languages of valuation is articulated by different social groups. The valuation languages of these actors reveal differences in their core values, and which social group has the power to impose or exclude particular languages of valuation in environmental conflict. Oppositional social groups deploy their own values against the logic of rent-seeking and profit-making. The differences between valuation languages translate into power imbalances. Ecological conflicts are fought in many languages and economic valuation is only one of such languages. Many environmental conflicts are also fought on many fronts, including the courtrooms, scientific reports and especially in the media. Media activate different valuation languages into power in order to determine the outcome. This article tries to integrate ecological economics, political ecology, and critical media studies for the study of environmental conflicts, focusing on Uşak Eşme Kışladağ Gold Mine as a case study, examines how media (re)produces different values and representations of pro-mining and anti-mining environmental valuation languages that interact and conflict each other. The research shows that representations leaning on asymmetric power relations in the background reflect asymmetric valuation languages. The first part of the article outlines the conceptual and theoretical framework. In the second and the third part, we explain the method and the case. And in the fourth part, the findings are discussed analytically.

Keywords: Ecological distribution conflicts, environmental valuation languages, mainstream and alternative media, Turkey.

Giriş

21 Kasım 2019 tarihinde TBMM’de görüşülen torba kanununun 50. maddesi ile 15 kömürlü termik santral şirketine daha önce iki kez (toplamda yedi yıl) tanınmış olan çevre mevzuatına uyum süresinin 2,5 yıl daha uzatılması ile ilgili bir kanun teklifi kabul edildi. Düzenlemenin ardından özellikle yerel halktan, kamuoyundan ve çevre örgütlerinden sosyal medya üzerinden yoğun tepkiler geldi. Madde meclisten geçtikten sonraki süreçte anaakım medyada konuyu farklı biçimlerde ele alan yayınlar yapıldı. CNN Türk’te yayınlanan *Günün Konusu* başlıklı bir haber programında da filtre takım aşamasıyla ilgili bazı istatistikler verildi. Santral işletmecilerinin argümanlarına dayalı ve bacalara filtre takılmasının “maliyetlerini” izleyicinin gözünü korkutarak sunan yayında Yatağan Termik Santralinin kapasitesinin 630 megavatsaat olduğu ve santralin 2,7 milyar kilovatsaat üretim yaptığı, bu enerjinin 850 bin kişi ve 888 bin konuta sağlanan enerjiye eşdeğer olduğu belirtiliyordu. Sonrasında da bu santrale filtre takılması için verilecek 10 ila 12 günlük aranın yaratacağı “mağduriyete” ilişkin bazı iddialar dile getirildi. Programa göre 32 bin kişi elektriksiz kalacak, 15 santral birleşirse bu rakam 500 bin kişi olacak; 35 bin

konut elektriksiz kalacak, bu etki tüm santrallerle birlikte 750 bin konuta çıkacak; 12 bin metro seferinin iptal edileceği kadar bir enerji kaybı yaşanacak, 8900 makine çalışmayacak, sanayiye de vuracaktı (CNNTürk 2019). CNN Türk örneğinde anaakım medya filtre takılması için santrallerde üretimin durdurulmasının maliyetini elektriksiz kalmaya indirgeyerek insan sağlığı ve ekolojii göz ardı eden bir değerlendirme dili öne çıkarmıştı. Gelen tepkiler üzerine CNN Türk yayının yanlış anlaşıldığına ilişkin bir açıklama yapsa da madencilik, enerji ve inşaat odaklı (kırsal) endüstriyel faaliyetlerin doğaya ve insan sağlığına etkileri açısından medyanın tavrı bu kıyaslamaların ötesinde çok daha derin bir soruna işaret ediyordu.

Çevresel ihtilaflarda, çatışma sürecinin farklı aşamalarında, farklı ölçeklerdeki ve farklı güç kapasitelerine sahip her toplumsal aktörün, grubun, kurumun ve hareketin sürece dâhil olduğu aşamada çıkar, algı, görüş ve bilgilerine dayalı kendine ait bir çevresel değerlendirme dili, sözlüğü ve temsilleri bulunur. Esasında aktörlerin devreye soktuğu değerlendirme dilleri ile bunların temsilleri ihtilafların temelinde yatan farklılıkları yansıtır. Bir anlamda farklı sosyal aktörler ve müttefiklerinin çatışırken destekledikleri ve karşı çıktıkları, kendi gerçekliklerini ifade eden birbirine rakip değer sistemleri, temsiller ve temsil güçleri de çatışır. İhtilafın, mücadelenin, toplumsal gerçekliğin ve değerlendirme dillerinin çoğul ve çok katmanlı olduğu görülür. Ekolojik ihtilaflar yaşam koşullarını bozan, doğal varlıklara erişim imkânlarını yok eden, çevresel tahribat ve kirlilik gibi sosyal ve çevresel külfetlerin kırsal yerel topluluklara dayatılmasından kaynaklanır. Doğayı ekonomik mal olarak gören ve piyasa fiyatına göre değerleyen *çevre ekonomisinin* nicel ekonomik (parasal) değerlendirme dili ile *ekolojik iktisadın* ve sosyolojinin çoklu nitel yaşam değerlendirme dilleri çatışır. Çatışma fayda, maliyet, fiyat, etkinlik gibi kavramlar üzerinden ifade edilen ekonomik değer ile hakkaniyet, adalet, insan hakları, sağlık, kutsallık gibi kavramlar üzerinden ifade edilen sosyal değerler argümanlarına dayalı bir eşitsiz değerlendirme çatışmasıdır. Bu değerlendirme dilleri bir yandan proje başvuru dosyaları, ÇED ve bilirkişi raporları, haritalar, tıbbi ve yasal belgelerde, mahkeme kayıtlarında, diğer yandan da yerel toplulukların kültürel ürünlerinde ifadesini bulur. Ancak ihtilafın önemli bir boyutu bu değerlendirme dillerinin medya üzerinden geniş kamuoyuna nasıl yansıtıldıkları, medyada neden ve nasıl temsil edildikleri ve yeniden üretildikleridir. Ayrıca, çevresel sorunların, çevreciliğin, yerel çevre hareketlerinin ve çevresel kaygıların kitlesel medya tarafından nasıl gündeme getirildiği ve temsil edildiği önemli bir sorundur (Lowe ve Morrison, 1984; Chapman, vd. 2003). Şirketler, medya ve toplumsal/çevreci hareketler arasındaki ilişkilerin tarzı bu açıdan önemli bir sosyal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ruggie, 2013; Şen, 2012).

Bu çalışmada anaakım ve alternatif medya kuruluşlarında yayınlanan belgesel nitelikli iki televizyon programı üzerinden maden karşıtı ve maden yanlısı tarafların söylemlerinin içeriği, nasıl yeniden üretildiği ve medya üzerinden geniş kamuoyuna nasıl aktarıldığı incelenmektedir. Diğer bir ifadeyle bu araştırmanın yanıtını aradığı soru şudur: Maden karşıtlığı ve maden yanlılığı medyada neden ve nasıl temsil ediliyor? Birinci program NTV’de yayınlanan Tayfun Talipoğlu’nun sunduğu *Bam Teli* programıdır ve maden yanlısı söylemleri dillendirmektedir. İkinci program ise Hayat TV’de yayınlanan

Özer Akdemir'in sunduğu *Çepeçevre Yaşam* programıdır ve maden karşıtı söylemleri dile getirmektedir. Birinci program maden yanlısı söylemini '*aslolan ekonomidir*'; ikinci program ise maden karşıtı söylemini '*aslolan yaşamdır*' tavrı üzerine kurmaktadır. Aynı ekolojik ihtilaf üzerine hazırlanmış ve ihtilafın aynı dönemini yansıtan anaakım medya ve alternatif medyada yer alan bu belgesel programlar bize etkili bir kıyaslama imkânı sunmaktadır ve araştırma özgünlüğünü buradan almaktadır. Verilerin analizi eleştirel medya sosyolojisi, ekolojik iktisat ve politik ekolojiden gelen bir kavramsal çerçeve üzerinden yapılmıştır. Anaakım medya ile alternatif medya arasında güç ve etki bakımından asimetrik bir ilişki söz konusudur ve çevresel adalet talepleri daha çok anaakım medya tarafından susturulmaktadır. Yerel çevre ihtilafları ve sorunları anaakım medyaya konu olma ve erişim konusunda ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Anaakım medyanın çevreci hareketlere duyarsız kaldığı hatta sorunları ve söylemleri çarpıttığı görülmektedir. Çalışma, dilin ideolojik olduğunu, çevre politikası, çevresel karar alma ve düzenlemelerin dilinin de doğa ile alternatif ilişkilene biçimlerini maskeleyen hegemonik iktisadın araçsal dili olduğunu, medyada yeniden üretilen rakip değerlendirme dillerinin çevresel karar alma ve politika süreçlerine katılım açısından eşitsiz güç ilişkileri üzerinden nasıl dışlandığını ortaya koymaktadır.

1. Ekolojik Paylaşım İhtilaflarında Çevresel Değerleme Dili

“Değer” kavramından bir kişinin, grubun, örgütün ya da toplumun neye önem verdiğini anlarız. “Dil” ise her kültürün temeli, insanların düşüncelerini, bilgilerini, tutumlarını ve duygularını birbirlerine ve nesilden nesile aktarma aracıdır. Ekolojik paylaşım çatışmalarını daha iyi anlamak için farklı değerlendirme dillerini tanımlamak, ortak ve farklı yönlerini analiz etmek gerekir (Avcı vd, 2010). Değerleme dili toplumsal grupların kendilerini çevreleyen dünyayı, yeri ya da ekosistemi nasıl anladıklarını ifade ettikleri ve ilişkilendirdikleri; değerlendirme sistemi ise kararlarını ve eylemlerini desteklemek üzere insanların eylem ve yargısını yönlendiren bir dizi norm ve moral çerçeve olarak tanımlanır. Esasında, bu tür çatışmalar sonuçta farklı ontolojilere ve epistemolojilere dayanan (Escobar, 2008) değerler sistemi çatışmalarıdır (Martinez-Alier, 2002, 2001; Martinez-Alier vd, 2010; O'Connor,1993). Bu değerler yargı biçiminde farklı kabul ve ret ifadeleri (Muraca, 2016) ya da çevreye atfedilen değer ve önemleri çerçevesinde ifade edilir. Değerleme, aktörlerin kendilerini ifade etmek ve bir eylemi gerçekleştirmek üzere verili bir durumu çerçeveselendirirken kullandığı bir değerlendirme-yargılama hükmü olarak anlaşılır. Bu nedenle, değerlendirme dilleri aktörlerin üzerinden kendi değerlerini ve çevreyle etkileşim biçimlerini ifade ettikleri spesifik değerlendirme “grameri”dir (Centemeri, 2015). “Bunlar aktörlerin kavramlarla, söylemlerle ve normatif çerçevelerle ifade edilen dünya görüşlerini ve bilgi sistemlerini (epistemoloji ve ontoloji), sosyo-ekonomik çıkarlarını ve kültürel ve politik ilişkilerini temsil eder” (Duarte-Abadía ve Boelens, 2016: 18). Bunlar ekolojik dağılım çatışmalarında yer alan aktörlerin değerlerini, çıkarlarını ve kaygılarını ifade etmek üzere kullandıkları dillerdir (Marin-Burgos vd, 2015). Ayrıca Alier'e (2019: 183) göre bu ihtilaflar iki anlamda değerlendirme üzerine verilen

mücadelelerdir. Birinci anlam belli projelerde doğanın kullanımına ilişkin kararlar alınırken hangi değerler uygulanmalıdır, parasal değer mi yoksa geçim değerleri, kutsallık, yerli halkların toprak hakları ya da kendi birimlerinde ekolojik değerler mi? İkincisi ve daha da önemlisi ilişkili değerleri dikkate alma ve yok sayma, onların ağırlıklarını belirleme ya da hangisinden ödün verme iktidarına hangi toplumsal grup sahip olmalıdır?

Değerleme dilleri her özel örnekte ihtilafa hepsinin farklı bakış açıları ve doğal varlıklara farklı bağımlılık dereceleriyle (Martinez-Alier vd.,1998) müdahil olan aktörlerin çeşitliliği, gündeme getirilen sorunlarının yanı sıra ekonomik, politik ve sosyal güçlerin çokluğu (Avcı vd, 2010) sebebiyle çoğuldur. Bu çokluk ve çoğulluk, değerleri eşölçülemez kılar (incommensurability) ve fiziksel çevrenin tek bir değere, ortak bir ölçüye indirgenemeyeceği ve dolayısıyla kıyaslanamayacağı anlamına gelir (Centemeri, 2015). Çevre ekonomisinin piyasaya dayalı uygulamaları ve fayda-maliyet çerçevelerindeki parasal dili genellikle, bölgeye, toprağa ve doğaya kişisel bağlılıklar veya çevresel önem ve anlamla ilgili diğer dilleri dikkate almaz (Duarte-Abadía ve Boelens, 2016). Bu nedenle, ekolojik iktisatta ölçme, değer biçme bir karmaşıklığı basitleştirme farklı değerlendirme dilinin parasallaştırılmasına yönelik bir güç, iktidar eylemi olarak görülür (Martinez-Alier, 2001, 2013). Eşölçülemezlik ekolojik iktisadın neoklasik iktisat varsayımları üzerine inşa edilmiş çevre ekonomisinin çevresel değerlendirme sorunlarına yönelttiği temel kavramdır. Standart çevre ekonomisinde çevresel değerlendirme, çevreye bir fiyat biçme (piyasa) meselesidir. Çevresel mallar ve işlevlerin fiyatlandırılması, alternatif seçenekler ve eylem tarzları arasında ölçmeye izin vermesidir. Anaakım iktisada teorik zemin sağlayan faydacı yaklaşıma göre, ölçme rasyonel kararların önkoşuludur. Bunun aksine birçok ekolojik iktisatçı çevresel değerlemeyi eşölçülmezlik sorunlarının kaçınılmaz olduğu açık bir toplumsal süreç olarak çerçevelendirir (Centemeri,2015). Çevreye değer biçme çoklu yöntemlerin varlığı, değer ölçülmezliği, kıymet biçilemezlik, tek bir ortak standarda indirgenemezlik ekolojik iktisadın temelidir ve iktisat literatüründe popüler hale gelmiştir.

Ekolojik ihtilaflarda devreye sokulan değerlendirme dilleri üzerine yapılan çalışmalar (Avcı vd, 2010; Duarte-Abadía ve Boelens, 2016; Marin-Burgos vd, 2015) bu çatışmalarda kullanılan dillerin sınıflandırılması yoluyla bu değerlerin çokluğunun ve çoğulluğunun kabul edilmesine odaklanmıştır. Örneğin Duarte-Abadía ve Boelens (2016), bir hidrososyal bölge üzerindeki çevresel mücadelede devreye sokulan değerlendirme dillerini kültürel/metafiziksel, doğal/bilimsel, sosyo-kültürel, tarımsal-ekonomik, sosyo ekonomik ve ekonomik-ekstraktivist olarak sınıflandırmıştır. Avcı vd. (2010) doğal “kaynak” çıkarma faaliyetleri ile ilgili çevresel çatışmalardaki direniş ve desteğin değerlendirme dilleriyle ilgili bir literatür taraması yapmıştır. Ulusal ekonomik gelişme, yerel kalkınma ve ekolojik modernleşme gibi doğal “kaynak” çıkarma projelerine destek veren değerlendirme dili kategorilerini tespit etmişlerdir. Bu projelere direnişi ifade eden değerlendirme dili kategorileri ise toplumun yaşamı ve geçimi, kimlik ve toprak hakları, sağlık etkileri ve riskleri, doğanın takdir edilişi, kalkınma kavramının eleştirileri ve karar alma sürecinde yerel katılım temalarını öne çıkarır. Bu nedenle, değerlendirme dilleri kategorilerinin çoğulluğu ve çokluğu tüm değerlendirme dilleri kategorilerinin parasallaştırma ve

metalaştırma dilleriyle çerçeveselendirilemeyeceğini açıkça gösterir. Çevresel adalet ve yerli toprak hakları ya da toprağın kutsallığı ve içkin doğal değerler çevresel risklerin ve yüklerin parasal değerlemesine karşı devreye sokulduğunda değerlendirme standartları arasında bir çatışma ortaya çıkar. Değerleme standartlarında bir çatışma vardır (Martinez-Alier, 2013). Bu değerlendirme standartları da yerel ve yerli hareketler ve çevreci sosyal STK'lar için toplum yaşamı ve geçimi, külfet ve nimetlerin eşitsiz paylaşımı, kimlik ve toprak hakları, sağlık etkileri ve riskleri, çevresel tahribat ve kirlilik, karar alma süreçlerine yerel katılım, kutsal ve manevi değerler; şirketler ve hükümetler için ulusla ekonomik kalkınma, yerel kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma ve ekolojik modernleşme olarak kategorize edilir (Cardoso, 2018: 48).

Cardoso (2018) kömür ticareti örneğinde farklı ölçeklerde, farklı aktörler tarafından meta zinciri yaklaşımıyla hükümet ve şirketlerin, uluslararası STK'ların ve yerel, yerli halkların ve STK'ların oluşturduğu toplumsal hareketlerin değerlendirme dilini Kolombiya'dan Hollanda ve Türkiye'ye kömür ihracatı örneğinde küresel meta zinciri analiziyle değerlendirir. Türkiye'de çevre ve politik ekoloji çalışmalarında çevresel değerlendirme dili ilgili literatür oldukça sınırlıdır (Adaman ve Arsel, 2005; Akbulut, 2016; Aksu vd., 2016; Çoban vd. 2016; Arsel vd. 2015). Avcı ve arkadaşlarının (2010a ve 2010b) Kaz Dağları'ndaki altın arama faaliyetlerine karşı gelişen direnişin dilini inceleyen çalışması, bu direnişte adalet, geçim, ekolojik denge, yerel kalkınma, çevre hakkı, ekonomik fayda gibi söylem unsurlarının nasıl, hangi stratejilerle eklenmelerine bakmaktadır. Çalışma sahada yerel ve ulusal kalkınma gibi iki tür destek söyleminin ve gelir ve geçim kaynağına tehdit, yaşam biçimine tehdit, sağlığa ilişkin riskler, milliyetçi duygular ve çevre kalitesine tehdit olarak sıralanan beş tür direniş söyleminin öne çıktığını tespit eder. Altın madenciliğine karşıtlık yörede yaşayanların maddi çıkarlarının yanı sıra algılarına ve değerlerine göre değişiklik göstermektedir. Projelere karşı çıkan köylüler çevresel risklerden büyük kaygı duyarken, devletin kurumlarına güvenmemekte, teknoloji tercihinin çevre tahribatını engelleyeceğine inanmamaktadır.

2. Yöntem

Araştırmanın konusu, yöntemi ve sınırlılıklarına açısından, araştırmamız Uşak Kışladağı maden alanı ve yakın çevresindeki köylerde yaşayan köylüler üzerinden gerçekleştirilen iki alternatif televizyon programında köylüler tarafından dile getir(t)ilen söylemler üzerinde maden yanlısı ve maden karşıtı temsillerin çözümlenmesini kullanılan değerlendirme dilleri üzerinden yapmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi günümüz toplum-doğa ve ekonomi-çevre-politika ilişkilerine neoklasik iktisadın değerlendirme dili hükmeder (Chernomas ve Hudson, 2017). Çevresel karar alma süreçlerinde iktisat bir iktidar aracına dönüşür ve endüstriyel projeler örneğinde fayda-maliyet analizine dayalı bir dil dayatılır. Oysa bu yaklaşımın geleneksel ekonomik büyüme ve hesaplama mantığı hatalıdır, ekonominin fiziksel ve biyolojik yönlerini, yaşamın parayla ölçülemeyen ve kıymet biçilemeyen değerlerini ihmal eder, manevi varlıkların, toplumsal dayanışmanın, karşılıksız üretimin, gönüllü çalışmanın değerini ihmal eder ve

toplumun refahı ve mutluluğunu ölçmez. Bu bağlamda bu araştırmanın sorusu toplum-doğa ilişkilerinin karmaşıklığını basitleştirme ve belli bir değerlendirme dilini dayatma iktidarına kimin ya da kimlerin sahip olduğu ve bunun geniş kamuoyuna nasıl tercüme edildiğidir? Ya da tüm değerlemelerin tek bir değerlendirme diline (ekonomik-parasal) indirgenmesinin sorgulanmasıdır. Bu çalışmanın literatüre katkısı, toplumsal aktörlerin konumlarına göre farklı değerlendirme dillerinin nasıl üretildiği ve medya yoluyla nasıl temsil edildiğinin incelenmesidir. Araştırma çoklu değerlendirme dillerinin politik ve ekolojik geçerliliğinin değerlendirilmesi yanında bu değerlendirme dillerinin nasıl inşa edildiğini ve bu inşa sürecinde gücün, sermaye ve medya iktidarının rolünü de değerlendirmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın özgünlüğü iktidarın medya üzerinden değerlendirme dillerini biçimlendirmedeki rolünü ortaya koymasındır.

Bir örnek olay çalışması olarak gerçekleştirilen araştırma, konuyu bir yandan çevre sosyolojisi, eleştirel medya araştırmaları, diğer yandan da ekonomi politik, ekolojik iktisat ve politik ekoloji gibi alanları kapsayan disiplinler arası bir yaklaşımla ele almaktadır. Araştırmada aktör ve değer odaklı karşılaştırmalı bir nitel çözümleme yöntemine başvurulmuş, konu politik ekoloji perspektifinden değerlendirilmiştir (Robbins, 2012; Neumann, 2014; Peet vd. 2011; Perreault vd. 2015). Değerleme dili kategorilerini tespit etmek üzere belgeseller yazıya dökülmüş, nitel veri analizi ve iki tür söylem analizi yapılmıştır. Birincisi değerlendirme dili kategorilerinin sıklığını ve geçerliliğini ve yayınların temsil biçimlerini tespit etmek üzere içerik analizi ve aktörlerin kendi değerlendirme dillerinde sorunları ve çözümlerini nasıl tanımladıklarını açıklamak üzere çerçeveleme analizi yapılmıştır. Araştırmanın başlıca sınırlılığı tek bir örnek olay üzerinden ve sadece iki programın karşılaştırmalı analizine dayanmasıdır. Ancak programlar köylüler üzerinden dile getir(t)ilen maden yanlısı ve maden karşıtı temel söylemlerin hemen hemen tümünü içerdiğinden ve yerel çevre hareketleri literatürü ile örtüştüğünden (Reinart, 2003; Sakaryalı, 2011; Özbaran, 2011; Hamsici, 2012; Çobanoğlu, vd. 2014; Danış, 2016; Pehlevan ve Şakacı, 2018) temsil düzeyi oldukça yüksektir.

3. Örnek Olay: Kışladağı Altın Madeni

Bu bölümde Kışladağı maden alanı ve yakın çevresindeki köylerde yaşayan köylüler üzerinden gerçekleştirilen iki alternatif televizyon programında maden yanlısı ve maden karşıtı temsillerde kullanılan değerlendirme dilleri çözümlenmiştir. Ancak önce çevresel ihtilafın yeri, konusu ve baş aktörü, şirket faaliyetleri açıklanmıştır.

3.1. İhtilafın Yeri

Kışladağ, Uşak ilinin Ulubey ve Eşme ilçesi sınırları içerisinde kalan bir sıradağdır. Saha Türkiye'nin önemli merkezlerinden İzmir (180 km batıda) ile Ankara (350 km kuzeydoğuda) arasında yer almaktadır. Maden sahasına en yakın il merkezi 166.000 nüfuslu Uşak olup sahanın 42 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Maden sahasının 4 km doğusunda 2.150 nüfuslu Kışla belediyesi, 14 km güneydoğusunda 5.100 nüfuslu Ulubey, 18 km güneybatısında ise 11.600 nüfuslu Eşme yerleşimleri

bulunmaktadır. Maden alanının yakın çevresinde Gümüşkol, Ovacık, Katrancılar, Söğütlü, Kışla, Karapınar, Bekişli, Karacaahmet ve İnay köyleri bulunmaktadır (Sakaryalı, 2011: 22). İç Batı Anadolu'da yer alan Kışladağ Altın Madeni, Türkiye'nin en büyük altın madeni işletmesidir. Kışladağ maden sahası, Anadolu Platosu'nun batı ucunda, yaklaşık 1.000 metrelik bir rakımda, hafif engebeli bir arazi üstünde yer almaktadır. İklim yazları sıcak ve kurak olup kış mevsimi ise soğuk geçmektedir. Yörenin başlıca ekonomik faaliyeti geçimlik çiftçilik ve hayvancılık karmasından oluşmaktadır.

3.2. Şirket ve Proje

Kışladağ altın madeninin mülkiyetinin tamamını 1992'de kurulan Kanada merkezli Eldorado Gold Corporation elinde bulundurmakta ve Türkiye'deki uzantısı 1986'da Türkiye'de faaliyete başlayan Tüprag Metal Madencilik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi- (TÜPRAG) vasıtasıyla işletmektedir. Eldorado Gold Türkiye, Çin, Yunanistan, Brezilya ve Romanya'da işletme faaliyetlerini sürdüren Kanada merkezli, orta-büyükölçekte bir altın üreticisidir. Şirket Türkiye'de Kışladağ ve Efemçukuru, Çin'de Jinfeng ve Tanjantsan ve Yunanistan'da Olympias altın madenlerinin bulunduğu yedi adet faal maden ve bir adet boru hattı projesi yürütmektedir (Türkiye Yatırım Danışma Konseyi, 2013: 15). Eldorado'nun temel stratejisi; "üstün kalitedeki değerleri düşük maliyetle işletmektir." Yatırım karlılık oranı yüksek olan projelere odaklanma ve büyüme hedefine yönelik yaklaşımını vurgulamaktadır.

Eldorado, Kışladağ mülkiyetini Temmuz 1996'da Brezilya ve Türkiye'deki varlık portföylerinin bir parçası olarak Güney Afrika Gencor Limited'den satın almıştır. İlk tespitler 1989 yılında uydu görüntüsü yorumlarından tanımlanmış, yer keşif ve jeokimyasal örnekleme yoluyla doğrulanmıştır. Eldorado'nun Kışladağ'daki keşif faaliyetleri 1996-2004 arasında öncelikle yerel olarak Gökgez Tepe olarak bilinen bölgeye odaklanmıştır ve tepenin kuzey yamacında, yaklaşık 1.200 metre uzunluğunda ve 600 metre genişliğinde bir alanda altın tespit edilmiştir. İşlenebilir 132 milyon ton altın ve gümüş rezervi saptanan Kışladağ Altın Madeni Türkiye'nin en büyük dünyanın da sayılı altın madenlerinden biridir. Maden ve tesislerin kapsadığı alan 6 milyon metrekaredir. Toplam yatırım değeri 167 milyon dolar olan projede cevherin her bir tonunda ortalama 1.2 gram altın ve 0.9 gram gümüş bulunmaktadır. 2004'te inşaatı başlayan maden Mayıs 2006 tarihinde altın üretimine başlanmıştır. Kışladağ'da 105 ton altın üretilmesi ve maden ömrünün de 18 yıl olması öngörülmüştür (Tüprag, 2014).

Doğayı fayda-maliyet açısından değerleyen şirketin ve müttefiklerinin işletme hedeflerini ve çıkarlarını gerçekleştirmeye odaklı kendi değerlendirme dilindeki sürekli tekrarlanan kavramları, zenginlik getirme (yaratma), kırsal kalkınma, sosyal sorumluluk, rekabetçilik, ölçek ekonomileri, girişimcilik, piyasa payı ve ekonomik etkinliktir. Şirketin ve maden yanlısı medyanın dili kaynak kullanımı, maliyet, fizibilite, üretim kapasitesi ve karlılık gibi piyasa ve finans dilidir. Şirketin belgelerinde yansıyan hakim değerlendirme dilinin özü yüksek karlılık, düşük maliyet, düşük sermaye, düşük teknik risk ve yüksek katma değerdir. Şirket tüm belgelerinde olduğu gibi kamusal diyaloglar ve açıklamalarda da teknik uzman dili kullanmaktadır. Abartılı projeksiyonlar ve süre manipülasyonları aynı dilin ayrılmaz parçasıdır

(Eldoradogold, 2004; 2010; 2018). TÜPRAG Metal Madencilik Sanayi ve Ticaret A.Ş, o dönem verdiği ilanlarda kendi değerlendirme dilini “*Türkiye için altın bir gelecek inşa etmeye adanmış bir şirket*” olarak takdim etmiştir (Sitting on a Gold Mine, 2008: 79). Çevreye duyarlılık, sürdürülebilir madencilik, sosyal sorumluluk gibi yeşil aklama söylemlerini kullanan şirket, dünyada çevresel standartların en düşük olduğu ülkelerde “en düşük maliyetlerle” madencilik faaliyeti yürüten bir şirkettir. Kışladağ, şirketin beş operasyon bölgesinin en düşük maliyetli olanıdır. Şirketin prodüktivist, bilimsel, teknik, nesnel, soyut, apolitik basit kâr maksimizasyonuna odaklı parasal, ekonomik ve ticari değerlendirme dilinde öne çıkarılan projenin “*faydaları*” şöyle sıralanmıştır: “*Öğrenme etkisi, katma değer etkisi, gelir artışının çoğaltan etkisi, ithal ikamesi, uluslararası rekabet edebilirlik, bağıl etkiler, sosyal güvenlik sistemine etkileri, satış ve vergi etkileri, eğitim olanakları ve işçi sağlığı, iş güvenliği ve çevre konularında bilinçlenme, altyapı, mevcut ekonomik aktivitelerin desteklenmesi amaçlı yerel toplum projelerine yatırım yapılması.*” (TÜPRAG, 2013).

Şirket, 2003 yılı başında projenin fizibilite etüdünü tamamlamış, 2003 yılı ortasında ÇED olumlu belgesi ve 2004 yılı sonunda inşaat ruhsatı almış, ticari üretime de 6 Nisan 2006’da verilen bir yıl deneme süreli izinle başlamıştır. Ancak maden karşıtı köylü hareketiyle birlikte maden 9 Temmuz 2007’de Danıştay’ın ÇED olumlu belgesinin iptali davasında yürütmenin durdurulması kararıyla 18 Ağustos’ta kapatılmıştır (Aksu ve Korkut, 55-56). Bu olay hem anaakım hem de alternatif medyada yankı bulmuş ve yaklaşık altı ay sonra bir yandan örtük olarak şirket ve devletin diğer yandan da maden yanlısı ve maden karşıtı köylülerin değerlendirme dillerinin çatışarak geniş kamuoyuna yansıtıldığı iki rakip belgesel programa konu olmuştur. Sonrasında hükümet desteğiyle tekrar faaliyete geçen maden, 2018 teknik raporuna göre şirket toplam 17.192 hektar alanda açık ocak işletme ruhsatına sahiptir. 2003’te verilen ruhsat, 2012’de yenilenmiş ve süresinin 10 Mayıs 2032’de bitmesi kararlaştırılmıştır. Üretim devam ettiği sürece ruhsatın uzatılabileceği öngörülmüştür (Eldorado Gold, 2018: 1-3). Bu arada 2019 yılı itibarıyla Gümüşkol, Karapınar, Katrancılar Küçükilyaslı ve Söğütlü gibi destek aldığı köylerin arazilerini satın alarak yutmuştu. Şirket aynı zamanda Kışladağ ve Efemçukuru madenlerini işleten TÜPRAG’ın mülkiyetinin tamamına sahip Hollanda merkezli paravan (mailbox) şirketi SG Resources BV üzerinden Yunanistan Olympias işletmesinde olduğu gibi kâr kaydırma yöntemleriyle Barbados, Cayman ve İngiliz Virgin Adaları gibi vergi cennetlerini kullanarak kurumlar vergisinden kaçınma ve ev sahibi ülkenin potansiyel vergi tabanını aşındırma stratejilerini sürdürüyordu (Hartlief vd., 2015: 44).

4. Bulgular ve Tartışma: Ekonomi Diline Karşı Yaşam Dili

Aşağıdaki Ek-1. nolu tabloda Cardoso (2018) ile Avcı ve diğerlerinin (2010a ve 2010b) değerlendirme dili kategorileri esas alınarak programlardaki belli başlı değerlendirme ifadeleri iki ana grupta toplanmış ve içeriklerinin bir dökümü verilmiştir. Çevresel değerlendirme literatürü yerel yaşam ve geçim, nimet ve külfetlerin eşitsiz dağılımı, sağlık etkileri ve riskler, çevresel tahribat ve kirlilik, yaban hayatı ve biyolojik çeşitlilik, gıda güvenliği, insan hakları ihlalleri ve devlet şiddeti yerel ve ulusal ekonomik

kalkınma (sermaye birikimi), tazminat ve telafi, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi pek çok değerlendirme dilinin olduğunu göstermektedir. Aşağıda önce maden yanlısı değerlendirme dilinin ardından da maden karşıtı değerlendirme dillerinin medyada nasıl temsil edildiği açıklanmıştır. NTV *Bam Teli* programı, Şubat 2008’de Gümüşkol köyündeki bir kahvehanede şirket elemanlarıyla birlikte 11 maden yanlısı köylünün, ardından da şirket CEO’sunun söylemlerini dillendirmiştir.

Maden yanlısı değerlendirme dili madenin niteliğinden çok sağlayacağı istihdam ve yöreye sağlayacağı ekonomik katkı (yerel kalkınma) üzerine kurulmuştur. Gümüşkol, Katrancılar, Bekişli, Söğütlü köylüleri topraklarının kıymetlenmesinden, emlak değerinin artmasından ve madenin yaratacağı iş olanağından umutlanmışlar ve büyük beklentiler içine girmişlerdir. Program yan iş kollarıyla birlikte yaklaşık beş bin kişinin madenden geçindiğini iddia ediyor. Genel kamuoyunu yönlendirici bir anlatıyla sunucuya göre “*Maden onlara onlarda madene çok çabuk almışlardır.*” Maden yanlısı programın değerlendirme dilinin öne çıkan özelliği görselliği: dev fabrikalar, şantiyeler, işleme tesisleri ve makineler, çalışanları ile ekonomik büyüme ve istihdam mesajları. Maden yanlısı söylem özellikle ekonomik kaygılarla maden faaliyetlerinin sürekliliğinin devlet tarafından sağlanması amacıyla. Maden yanlısı değerlendirme dilinin başlıca unsurları parasal gelir, ekonomik fayda, piyasalaştırma ve metalaştırma dili (meta, fayda, kâr, ücret) olmasıdır, her doğa parçasını paraya tahvil eden bir dil: “*Neşe kalsın yer altında o kadar servet? Maden sayesinde herkes para kazanır, her şey para eder*” (MY1). Maden yanlısı köylülerin anaakım medyada temsil edilen argümanlarının tamamen kısa vadeli parasal geçim kaygılarına odaklandığı görülmektedir. Maden yanlısı köylüler geçimlerinin ve hayatlarının madene bağımlı olduğuna ikna edilmişler, çoğu geçiminin, ailesinin geleceğini madenin faaliyetlerinin devamına bağlamışlar. Madende çalışanların bütün hesapları geçimin madene bağımlı kılınması nedeniyle, madenin mahkeme kararıyla durdurulması önce kızgınlık sonra da öfkeyle çerçevenmiştir. Asıl kaygıları maden faaliyetlerinin devamı için tehdit oluşturduğuna inandıkları çevreciler. Bu yüzden maden yanlısı değerlendirme dilinin belirgin bir özelliği çevreciliği ve çevrecileri hedef alması. Şirket aleyhine her açılan dava gündelik yaşamları şirketin sağlayacağı gelire bağımlı olduğundan köylülerce ciddi bir tehdit olarak algılatılmıştır. Bu tavır en net bir şekilde Gümüşkol köyündeki bir kahvehanedeki duvar yazısıyla yansıtılmaktadır: “*Çek elini ekmeğimizden. En iyi çevreci madenci.*” Çevreciler madeni destekleyen yerel sakinlerin geçim kaygısını hiç dikkate almayan, menfaat peşindeki yabancı “oyuncular” olarak gösteriliyor: “*Burada bir oyunlar oynandığını biz çok iyi biliyoruz... Buraya gelenler mutlaka nemalanmak için geliyor. Biz üzerimizde bu oyunların oynanmamasını istiyoruz*” (MY5). Maden yanlısı program şirketini dilini kullanarak siyanür liç yönteminin zararının ve alternatifinin olmadığını ve şirketin kullandığı teknolojik standartların marifetlerine vurgu yapıyor. Bilgi ve teknolojinin doğal ve çevresel tüm sorunları çözeceğini salık veriyor. Hegemonik teknokratik doğa anlayışıyla maden yanlısı dil şirkete ve kullandığı teknolojiye, aldığı önlemlere aşırı bir güven içinde. Sağlık ve çevre riskleri tümüyle maden yanlısı bir söylemle meşrulaştırılıyor, sıfır risk algısı oluşturulmuş ve köylüler buna inandırılmışlar: “*Siyanür atık havuzlarını denk yaparsan hiçbir şey yapmaz. Fakat bu şirket de yabancı bir şirket olduğu için yabancılar önem verir, böyle şeye, insanlığa*

önem verir. Atık havuzlarını sağlam yapacaklarına inandığım için karşı gelmedim” (MY1). Maden faaliyetinin çevre, sağlık ve geçim üzerinde hiçbir olumsuz etkisi olmadığını söyletiyor: “Doğan buzağularımız, kuzularımız ölü doğuyor diyorlar. Bizim kuzular koyunlar valla ikiz üçüz [doğuruyor] hepsi de sağlıklı... çevrede zarar verecek bir durum yok” (MY8). Siyanürün de zararsızlığını teyit ettiriyor: “Ben siyanürün yanında çalışıyorum ama hiç zararı yok” (MY6). “Siyanür zararlı diyorlar. Burada biz iki yıldır çalışmakta olan altın madeninden bir gram siyanürün dışarı çıktığını ben görmedim. Ben kendim aşağı yukarı her gün ordayım görüyorum, havuzlar muazzam şekilde, böyle hiçbir zararı yok” (MY3). Maden yanlısı değerlendirme dili şirketin faaliyete geçerken yarattığı piyasanın ürettiği asimetrik bir bağımlılık ilişkisi üzerinden çıkıyor. Maden şirketinin öncesinde arzileri satın alması, işçilerin ulaşımı için servis, beslenmesi için lokanta, yakıt için petrol istasyonu ve kredi (borç) piyasasına sokulma üzerinden kurduğu bağımlılık ilişkisi madene sahip çıkılmasını zorlayan bir dil üretiyor: “Üç lira etmeyecek tarlayı beş liraya sattım. Beş bin insan ekmek yiyordu buradan, mazotçu mazot satıyordu, lokantacı yemek getiriyordu. Herkes etkilendi madenin kapatılmasından ekonomik yönden bayağı bir darbe vurdu” (MY5). Maden yanlısı değerlendirme dilinde sürdürülebilirlik söylemine rağmen madencilikten elde edilecek bugünkü ekonomik fayda üzerine odaklanılırken, şimdiki kuşakların ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların ödeyecekleri ekolojik bedellere ilişkin bir kaygı bulunmuyor. Kısaca madenin istihdam ve yöreye sağlayacağı ekonomik katkı, yerel kalkınma çerçevesinde şirket ve devlet söyleminin taşıyıcılığını üstleniyor. Devletin, hükümetlerin değerlendirme dilinde maden yer altında kalmamalıdır, devlete büyük gelirler sağlar, maden faaliyeti ortaya çıkabilecek çevresel ve toplumsal etkileri telafi edebilir, madencilik tarım, hayvancılık gibi diğer ekonomik faaliyetlere zarar vermez, madenciliğin yarattığı ekonomik büyüme imkânlarıyla köylülerin “kaderi değişir” ve ülkedeki yoksulluk azaltılabilir..

Çepeçevre Yaşam programı proje alanına yakın olmayan fakat madene karşı verilen mücadelenin en direngen, en mücadeleci köyü olma özelliği taşıyan 19 İnay köyü sakinini ve üç tane uzmanı konuştururken maden karşıtı programın değerlendirme dilinin de öne çıkartılan özelliği görselliği: ekolojik ve sosyal tahribat, doğada açılan yaralar, köylüye uygulanan şiddet (jandarma dayağı), geçim, sağlık ve yaban hayatı kayıplarına ilişkin mesajları. Maden karşıtı söylem yaşam hakkı, çevresel adalet, bireysel ve toplumsal sağlık, tarım, su, gıda güvenliği ve egemenliği kaygıları üzerinden dile getirilmiştir: “Bu TÜPRAG buraya geleli bizim hayatımızı, yaşama hakkımız elimizden aldı. Su içsek şüpheliyiz, bostan yeseş şüpheliyiz, bahçe eksek şüpheliyiz. Gül gibi memleketimizi batırdı pisletti” (MK3). Gündelik yaşamda daha önce “her şeyi beraber” olan (MK1) köyler ve köylüler arasındaki toplumsal barışın ve ahengin bozulması büyük ölçekli endüstriyel projelerin sızdığı kırsal alanlarda yarattığı en önemli sorunlardan biri olarak burada da karşımıza çıkıyor. Şirketler ve projelerin geleneksel ağlar ve ilişkiler üzerine kurulu toplumsal yapıyı parçalaması maden karşıtı değerlendirme dilinin ayrılmaz bir parçası. Çevresel tahribat maden karşıtı değerlendirme dilinin öne çıkarılan bir özelliği: “Doğamız, çevremiz, toprağımız suyumuz yavaş yavaş zehirleniyor” (MK13). Köylüler tarafından maden alanının bin metre çapında ve dört yüz metre derinliğinde bir alan üzerinde siyanür veya yığın lici gibi ‘dünyanın en vahşi

yöntemiyle' altın üretim yapılacağı vurgulanıyor. Proje alanı üzerindeki daha önce köylü tarafından dikilen orman ve doğal bitki örtüsünün tamamen silinerek yok edilmesine itiraz ediliyor. Anaakım medyadaki madenden elde edilecek gelir üzerine kurulu gelecek kaygısı alternatif medyada çevre ve yaşam üzerine kurulu bir gelecek kaygısına bırakıyor yerini. Maden karşıtı söylemin devletten beklentisi maden yanlısı söylemin aksine maden faaliyetlerinin devlet tarafından durdurulması talebini içeriyor: “*Şirket bizim canımıza kastediyor*” (MK7). Ancak devlet bürokrasi, jandarma gibi yasal şiddet uygulama yetkisiyle şirketin yanında yerel halk karşısında tavır alması nedeniyle maden karşıtı çevresel değerlendirme dili yaşam ve yaşam alanlarını etkileyen çevresel karar alma süreçlerinin demokratikleştirilmesi isteklerini yansıtıyor: “*Biz sesimizi duyuramadık, duyurmak istedik dayak yedik*” (MK6). Emniyet, vali ve kaymakamdan şirket için gelen baskıya itiraz ediyor. Çevresel şiddet karşıtlığı ve adalet taleplerini içeriyor. Köylü devlet ilişkilerinde en büyük paradoks projelerin ardındaki liberal gündemin dayanağı meşru devlet şiddeti varsayımından kaynaklandığı anlaşılıyor. Maden karşıtı köylülerin değerlendirme dilinin çok belirgin bir unsuru da insan hakları, hak ihlalleri ve şiddet. İstisna olmayan bu kaba şiddete yaşlı kadınlar bile maruz kalıyor: “*Jandarma verdi dayacağı. Her yanımı hurç etti*” (MK16).

Maden karşıtı değerlendirme dili sosyal ve çevresel adalet olmadan kalkınma olamayacağını savunuyor. Dinamit patlatma sesleri, siyanür kokusu, baş dönmesi, mide bulantısı, acı karpuz, ölü ve sakat doğmuş hayvanlar, kuruyan ağaçların sebebi olarak görülen maden, özellikle siyanür maden karşıtı köylülerin gündelik yaşamına, geçimlik tarım ve hayvancılık faaliyetleri için tehdit olarak görülüyor. Maden karşıtı argümanlarda özellikle kadınların öncülüğü dikkat çekiyor. Doğum, çocuk, sağlık ve gelecek kadınların değerlendirme dilinin önemli bir parçası: “*Acaba bizim kadınlarımız bizlerde böyle sakat doğurur muyuz? Düşüncesinde kalıyor, ileride*” (MK12). Anaakım medyada maden yanlısı söylemde yer almayan nesiller arası çevresel adalet vurgusu İnay köyünden üç dört yaşlarında bir kız çocuğu tarafından şöyle dile getiriliyor: “*Yaşamak istiyom, hayat güzel. Ölmek istemiyom*” (MK19). Yine “saçılan zehire” “mahvedilen ormanlara” “kuruyan ağaçlara” ilaveten yaban hayatı vurgusu maden karşıtı değerlendirme dilinde yer buluyor: “*Memleketimizde tilki çoktu... dağlarda bir tane tilki yok, bir tane tilki sesi yok*” (MK14). Maden yanlısı çevresel değerlendirme dilinde ülkenin kurucusuyla, Atatürk'le meşrulaştırılmaya çalışılan yabancı şirket/sermaye faaliyeti, maden karşıtı değerlendirme dilinde yer yer milliyetçi ve antiemperyalist bir formda yankı buluyor: “*Emperyalistleri arkalarına alıyorlar, bizim çocuklarımızı [askerleri] bize karşı kullan[ıyorlar]*” (MK4). Maden karşıtı değerlendirme dilinin önemli bir yönü de bilime yapılan vurgu. Bilim insanlarını konuşturuyor ve siyanür değerleri normalin on ila kırk katı yüksek çıkan değerlere vurgulayarak siyanüre maruz kaldığını iddia ediyor. Maden karşıtı söylem şirketin kullandığı altın işleme yönteminin bilimsel açıdan en vahşi yöntem olarak dillendiriyor. Şirketin doktora ve belediye başkanına sağlık sorunlarının kaynağına ilişkin raporları değiştirmeleri için baskı uyguladığını, Aydın köyünden bir köylü üzerinden gerçeğin baskıyla çarpıtıldığını iddia ediyor. Yerel topluluğun tecrübeye dayalı iddiaları devlet ve özellikle şirket tarafından bilimsel temelden yoksun istisnai tekil durumlar ve geçersiz nedenler olarak gösteriliyor.

Alternatif medyada köylüler tarafından dile getirilen maden karşıtı argümanlar devlet, şirket, sağlık, geçim, toplumsal barış ve gelecek gibi yaşamı kuşatan tüm unsurlarla daha fazla bütünlük taşıyor. Maden karşıtı değerlendirme dili sorunu dar ekonomik çıkar meselesinden yaşam, kimlik ve doğa mücadelesi bağlamına dönüştürüyor. Esas olarak onlar da geçimlik ekonomik faaliyetlerinin kaygısını yaşıyorlar. Ancak bu kaygı madenin sağladığı gelirlerin kesilmesinden değil, maden faaliyetlerin sağlığı, geçimlik ekonomiyi, yerel tarımı ve hayvancılığı yok etme riskinden kaynaklanıyor. Maden yanlısı söylem madene bağımlı geçimi öne çıkarırken, maden karşıtı söylem madensiz bir geçimi önceliyor. Şirket tarafından kotarılan bu söylem aynı zamanda bir rıza üretme stratejisi olarak devreye sokuluyor (Şengül, 2018; Avcı, 2010). Maden karşıtı yerel toplulukların değerlendirme dilinde çevre tüm yaşamın içinde gerçekleştiği temel unsur, yaşam alanı olarak ifade edilirken, yaşamın sosyal, kültürel, ekonomik ve ekolojik tüm boyutlarıyla ilişkilendirilmektedir. Geleneksel kimlik, akrabalık, komşuluk, sosyal ilişkiler ve dayanışma ağları, sağlık ve gıda güvenliği, yaban hayatı gibi tek başına parasal olarak ölçülemeyen faydacı parasal fayda-maliyet mantığına uymayan ve ona indirgenemeyen bir değerler sistemi ve değerlendirme dili öne çıkarılmaktadır. Doğayı yaşam olarak gören bir değerlendirme dili. Doğa ile ontolojik ilişki dilleri farklı olduğu gibi projeye karşı kullandıkları dil de farklı. Devletin ve şirketin kalkınma retoriği geleneksel (tarımsal) üretimi, geçimi ve onun aktörlerini dışlayan bir değerlendirme dili üzerine kurulu. Neoliberal kalkınma ve çevre politikası ile piyasa bazlı çevre yönetim mantığını dayatan bir öğretinin değerlendirme dili (Chernomas ve Hudson, 2017). Piyasacı aktörler kalkınma, istihdam, ulusal ve yerel ekonomiye katkı gibi sıklıkla projelerin cari ve potansiyel faydalarını vurgulayarak abartılmış ekonomik ve parasal sayısal istatistiksel verilere başvururken proje karşıtları projelerin doğa, yaşam ve özellikle sağlık üzerindeki olumsuz etkilerine bilgi ve tecrübeleriyle yanıt vermektedir. Olumsuz etkileri gündelik yaşam tecrübeleri ve yaşadıkları çevrenin (su, toprak, hava, ürün...) bilgisine dayandırarak gözlemleriyle açıklamaktadır. Ancak şirketler, devlet ve anaakım medya kullanılan bu rakip dili baskılamaktadır. Devlet ve hükümet şirketlerle aynı dili kullanmakta, şirketlerin sayısal söylemi güçlü hükümet desteği ve zayıf çevresel mevzuat ile sektörün dilinin kabulüne hizmet etmektedir. Maden yanlısı değerlendirme dilinin baskın özelliği erkek egemen bir söylem içeriği taşıyor olmasıdır. Kadınlar hayatın dışındaymış gibi bir izlenim bırakıyor.

Yukarıda maden yanlısı ve maden karşıtı köylülerin değerlendirme dillerine ilaveten programlarda üç çevresel değerlendirme dili daha görülmektedir. Program yapımcılarının, şirketin ve karşıt uzmanların dili. Özellikle madeni açtırmak için şirketin kamuoyu oluşturma ve yargıyı etkileme amacıyla devreye soktuğu ve etkisi açısından önemli olan değerlendirme dili program sunucusunun dili: Daha önce şirketin altın madeni tanıtım filmini de hazırlamış olan *Bam Teli* programının sunucusu:

“Bugün yine çok zor bir konuyla karşınızdayız. Yine bir öykü ama zor bir öykü. Zorluğu şu. Çünkü bu konuda bir kesim hiçbir şey dinlemeden, sormadan sizi hain ilan edebiliyor, size saldırabiliyor. Böyle şeyler yaşıyor. Altın madenciliğinden söz ediyorum. Yıllar önce Bergama'ya ilk kez biz gitmiştik. Bergama'da Ovacık köyü ikiye bölünmüştü. Bunların haberini yapacaktık. Altını çizerek söylüyorum. Köylülerin sorunu. Diğerlerinin değil. Siyanürlü altın

filan değil. Buradaki sorun, çocuğu madende işe girenlerle girmeyenler arasında. Yıllar bizi haklı çıkardı. O gün medyatik eylemlerle karşı çıkanlar ve onların çocukları bugün madende çalışıyor. Sonrasında Kazdağlar'ında bu konuya girdik. Kazdağlarında altın çıkmasını dedik ama hiçbir maden çıkmasını dedik. Çünkü Kazdağları'nda biz taş ocaklarına bile karşıyız. Çünkü yerin üstündeki zenginlik daha fazla. Dünyada çok özel bir yer Kazdağları. Yani siyanür meselesinden filan değil. Çünkü siyanürle altın arama konusunda artık tezler çürütüldü. Dünyanın her tarafında altın siyanürle çıkıyor. Tek yöntemi bu. Bu işde gerekli. Üstelik de biz dünyanın ikinci büyük rezervlerine sahibiz. Bu altın bir şekilde çıkacak. Yani madenlerimiz yer altında kalmayacak. Kazdağları'nda hiçbir şekilde taş ocağı da olmasın. O şekilde söylemiştik karşılığımızı. Bugün de Kışladağ'a gideceğiz. Kışladağ'da altın madeni yaklaşık altı aydır kapalı. Bu sefer farklı bir durum var. Burada köylüler altınımız çıksın diye uğraşıyorlar. Eylemler yapıyorlar ama ne gariptir ki üretimi durduranlar, mahkemeye verenler, onların eylemleri medyada yer alırken. Yaşamak istiyoruz diyen köylülerin eylemleri dikkate alınmıyor. Bu da bize düşer dedik ve Kışladağ'a gittik. Daha söyleyeceğimiz çok şey var haberin sonunda da söyleyeceğiz. ... Yaklaşık altı yıl önceydi yine aynı bölgede aynı yerdeydik. O günlerde yine en tartışmalı konu Türkiye'de altın madenciliğinin ister istemez tam göbeğine düşmüştük. Uşak Kışladağ'da yani Eşme ve Ulubey ilçelerinin idari sınırlarının tam ortasında Avrupa'nın en büyük dünyadaysa son on yılda bulunan en büyük altın rezervi yörede umut yaratmıştı. Biz madenin niteliğinden çok sağlayacağı istihdam ve yöreye sağlayacağı ekonomik katkıyla ilgiliydik. Gümüşkol, Katrancılar Bekişli ve Söğütlü köylülerinin topraklarının kıymetlenmesinden ve madenin yaratacağı iş olanaklarından umutluydular. Beklentileri büyüktü. O güne kadar adlarını bilen yoktu. Kimse yerlerini bile bilmezdi. İşte şimdi ülke gündemine oturmuşlardı. Bir grup çevreci vatandaşın "Siyanürlü altın öldürür" telkinlerini dikkate almayacak kadar sahiplenmişlerdi altın madenini. Bu bir tesadüf olamazdı. Karun hazinelerinin de topraktan çıktığını bilmekteydiler. İşte şimdi topraklarının altındaki zenginliğin yeryüzüne çıkıp işlenmesinden yana tavır almışlardı. Bu kolay olmadı elbette. Şirket madenin insan sağlığı ve doğaya zarar vermeyeceği konusunda önce örneklerle bilgilendirmişti onları. İşte bütün bu karşı çıkışlar ve davalar devam ederken Kanada şirketi Eldoradogold Türkiye'deki ismiyle TÜPRAG Nisan 2006'da deneme izniyle üretime başladı. 11 Temmuz 2006'da ise Enerji Bakanı Hilmi Güler tarafından resmen hizmete açıldı. Tamamen olmasa bile köylülerin beklentisi büyük oranda gerçekleşmişti. Yan iş kollarıyla birlikte yaklaşık beş bin kişi madenden geçiniyordu. Maden onlara onlar madene çok çabuk alışmışlardı. Kimi işçi yetiştirilerek usta olmuş kimi de servislerle çalışanları taşımak için borca girmişti. ...Aslolan ekonomi bütün hesaplar çoluk çocuğun geleceği maden endekslendiğinden kapatılması önce kızgınlık sonra öfkeye dönüşmüş çalışanların." (NTV, 2008a).

Program köylülerin, şirketten hiç şikâyetçi olmadıklarını, tam tersine şirketin yöre köylülerine, iş, aş ve ekmek sağladığını aktarma ve şirketi velinimet gibi gösterme gayreti, her türlü önlemin alındığı ve

çevrenin hiç kirlenmeyeceği, siyanürün de zararsız olduğunu söylemeye ve söylettirmeye kadar uzanan yanlı tavrı nedeniyle köylüler ve çevreciler özelinde İnay Vicdan Hareketini hedef aldığı için sert eleştiriler aldı (Sakaryalı, 2011: 155-166; Akdemir, 2011: 284-91). Maden karşıtı itirazların hiçbirine yer vermeyen sunucuya göre üstelik “17 Ağustos 2007’den itibaren kapalı olduğu halde çalışanlarının ücretlerini tam olarak ödeyen Tüprağ madenciliğin de diyeceği olmalıydı.” Programın son kısmında siyanür zehirlenmesi ve kuzu ölümlerini ilgili ve geçerli neden saymayan şirket CEO’suna göre “Türkiye olarak her yıl 5.5 milyar dolar altına para ödüyoruz. Çok da iyi bir takı sektörümüz var. Altın’ın 920 dolarları geçtiği bu günlerde, ki asırda bir veya iki kere böyle bir fırsat gelir. Olabildiğince fazla altını üretilip takı sektöründe değerlendirip hammadde için yurtdışına ödediğimiz o 5.5 milyar doların da Türkiye’de kalmasını sağlamanın yolu son gram altına kadar üretmek.”

Programlara yansıyan uzmanların dili yine iki kutupta konumlanıyor. Şirketin teknik uzmanlarının değerlendirme diline karşı siyanür zehirlenmesi örneğinde maden karşıtlarında sağlık uzmanlarının değerlendirme dili çıkıyor. Doktorlar insanların siyanüre maruz kaldığını iddia ediyor. Kan siyanür değerlerinin normalin on ila kırk katı yüksek çıkan değerlere vurgulayarak. “Eldeki olan verilerle genel bir değerlendirme yaparsak yetkililerin belirttiği gibi Eşme ve yöresinde gerçekleşen olayın bir su kaynaklı enfeksiyon olayı olmadığı tam aksine bir siyanür zehirlenmesi olduğunu söyleyebiliriz.” Son olarak maden yanlısı ve maden karşıtı değerlendirme dillerinin programlarda kullanılan müziğe ve görseller de yansıdığı anlaşılıyor. Burada da maden yanlısı görsel ve sözlü dilin öyküleyici, maden karşıtı dilin ise protest bir değerlendirme dili olduğu görülüyor.

Sonuç

Bu çalışmada maden yanlısı ve karşıtı söylemlerin yerel halk üzerinden medyada nasıl çerçeveselendiği, egemen ve alternatif medya arasındaki farklı bakış açılarının nasıl kurulduğu ve hangi söylemlerin ön plana çıkarıldığı incelenmiştir. Çalışma öncelikle medyanın ekonomi politisinin çevresel çatışmalarda devreye girdiğini ve değerlendirme dillerinin yeniden üretiminde kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Araştırma çevresel değerlendirme dilleri arası mücadelede şirketin ve sermayenin ekonomik değerlendirme dilinin ardındaki hükümet desteğiyle diğer sosyal aktörlerin değerlendirme dilleri üzerinde tahakküm kurduğunu göstermektedir. Cardoso’nun (2018: 55) dikkat çektiği gibi çevresel adalet mücadelesi eylemlerinin başarısı toplumsal aktörlerin kendi değerlendirme dillerinden vazgeçme, müzakere etme istekliliğine ya da bunları dayatma güçlerine bağlıdır. Neoliberal ekstarkivist hegemonyada hakim aktörlerin piyasa bazlı temsilleri ve parasal dili diğer aktörlere dayattığı ve medyanın da bunu genellikle geleneksel bilgi sistemlerini ve değerlerini ve anlamlarını göz ardı ederek geniş kamu oyuna aktardığı görülüyor. Anaakım medyadaki çevresel değerlendirme dili projenin durdurulmasının getirdiği gelir kaybı, geçim, ekonomik fayda, yerel kalkınma başta, ekonomik mağduriyetler üzerine kurulu iken alternatif medyada geçime ilaveten yaşam hakkı, hak ihlalleri, şiddet, çevresel adalet ve demokrasi, sağlığa ilişkin riskler, ekolojik denge, milliyetçi duygular gibi sosyal ve çevresel mağduriyetler de ön plana çıkarılıyor.

Alternatif medya içeriğe ve kapsama daha fazla odaklanıyor. Egemen medya çevresel söylemi köylüler üzerinden şirket ve devlet lehine üretirken alternatif medya yerel halk ve çevre lehine üretiyor.

Sonuç olarak araştırmamız çatışan değerler ve güç asimetrilerinin medya üzerinden yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Medyanın yerelde çatışan çevresel değerlendirme dilinin çatışmayı dönüştürmek üzere ulusal ölçeğe taşınması ve güç ilişkileri üzerinden şirket çıkarlarını gerçekleştirmek üzere anaakım medyanın devreye sokulduğunu ele vermektedir. Çalışma şirketin ve devletin ve maden yanlısı grupların homojen parasal bir değerlendirme diline karşı, maden karşıtı grupların heterojen değerlendirme dilleri olduğunu göstermektedir. Anaakım medyanın hakim güçlerin değerlerini taşıyan iktidar yumağının bir parçası olduğu, medyanın sermaye aktörlerinin çıkarlarını kotarmak üzere maden karşıtı söylemi zayıf düşürmek, mücadelenin önemli bir dayanağı olan çevrecilerle bağlarını zayıflatarak bertaraf etmek ve şirket üzerindeki baskıyı kaldırmak amacıyla devreye sokulduğu örneğimizde de piyasa mantığının kullanım değeri yerine doğanın metalaştırılması ve piyasalaştırılmasını dayatan parasal değişim değerine, heterojen değerlendirme dilini homojen araçsal bir dile dönüşmeye zorladığını, değerlendirme dilinin güç ilişkileri üzerinden medya aracılığıyla geniş kamuoyuna dayatıldığı hakim söylemin meşrulaştırılarak ve alternatif söylemin marjinalleştirilerek yeniden üretildiği görülmektedir. Anaakım ve alternatif medya arasındaki bu yaklaşım farkı, iktidar sahibi aktörlerin, devlet ve şirketin, hegemonik (sürdürülebilir) kalkınma, çevreye uyumlu madencilik ve çevre koruma söylemlerini yeniden üretildiğini ve çevreye bakışta egemen paradigmanın çevresel söylemi kontrolü elinden bırakmadığını göstermektedir. Hükümetin ve şirketlerin güdümündeki ulusal kalkınma, etkin ve sürdürülebilir kaynak yönetimi söylemleriyle doğa ve mekanla çok boyutlu ilişki ve faaliyetlerin gayrimeşrulatırılması işlevine sokulan bir parasal değerlendirme dili üretiliyor ve medya üzerinden dayatılıyor. Güç ilişkilerinin belli türden bilgileri ve değerleri geçerli kılar, onlara hegemonik bir konum atfeder, diğerlerini önemsizleştirirken belli anlatılara ses verip diğerlerini susturduğu okunuyor. Ülkenin yeraltı kaynaklarını kullanma, kalkınma, refah, yatırım ve yoksulluğu azaltma gibi tartışmalı kavramların eleştirildiği ama otoriter ekstraktivist ekonomik büyümeci pratiğin çevre korumaya baskınlığı nedeniyle şeffaflık ve çevresel tahribattan sorumluluk, hesap verebilirlik gibi değerlerin şirket ve hükümet nezdinde inkâr edildiği anlaşılıyor. Şirketin ekonomik büyüme ve tazminat değerlendirme dilinin kabul görmemesi durumunda devletin araya girerek ve medyayı da devreye sokarak yerel toplulukların hak savunan ve çevresel adalet talep eden değerlendirme dillerini güdümlü yargı ve kuvvet zoruyla bastırıldığı, anaakım ve alternatif medyada çevresel değerlendirme dillerinin son derece asimetik bir şekilde temsil edildiği görülmektedir. Nihayetinde anaakım medyanın iktidar ilişkileri üzerinden seçtiği aktörlerle kamuoyuna neyin, nasıl sunulacağını belirlerken gerçekleri çarpıtarak serpinti etkisiyle çevresel ihtilafların sadece birinin değil birden çoğunun kaderini de belirlemede etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Referanslar

- Adaman, Fikret ve Murat Arsel. 2005. *Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development*, Aldershot: Ashgate.
- Akbulut, Bengi. 2016. *Yerel Ekoloji Hareketleri ve Yurttaşlık Hakları: Algı, Bilgi ve Mücadele Olasılıkları*, Ankara: Ekoloji Kolektifi.
- Akdemir, Özer. 2011a. *Anadolu'nun 'Altın'daki Tehlike-Kışladağ'a Ağıt*, İstanbul: Evrensel.
- Aksu, Cemil, Sinan Erensü ve Erdem Evren. 2016. *Sudan Sebepleri: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*, İstanbul: İletişim.
- Aksu, Cemil ve Ramazan Korkut. 2017. *Ekoloji Almanacağı 2005-2016*, İstanbul: Yeni İnsan.
- Arsel, Murat, Bengi Akbulut ve Fikret Adaman. 2015. "Environmentalism of the malcontent: anatomy of an anti-coal power plant struggle in Turkey" *Journal of Peasant Studies*, 42 (2), s. 371-395,
- Avcı, Duygu, Fikret Adaman ve Begüm Özkaynak. 2010a. "Ekolojik paylaşım dayalı ihtilaflarda destek ve direniş söylemleri: Kazdağı örneği" *Toplum ve Bilim*, 119, s. 141-161.
- Avcı, Duygu, Fikret Adaman ve Begüm Özkaynak. 2010b. "Valuation languages in environmental conflicts: How stakeholders oppose or support gold mining at Mount Ida, Turkey" *Ecological Economics*, 70, s.228-238
- Cardoso, Andrea. 2018. "Valuation Languages Along the Coal Chain From Colombia to the Netherlands and to Turkey", *Ecological Economics*, 146, s. 44-59.
- Centemeri, Laura. 2015. "Reframing problems of incommensurability in environmental conflicts through pragmatic sociology: From value pluralism to the plurality of modes of engagement with the environment" *Environmental Values*, 24, s. 299-320.
- Chapman, Graham, Keval Kumar, Caroline Fraser ve Ivor Gaber. 2003. *Environmentalism and the mass media: the North-South divide*, London: Taylor & Francis.
- Chernomas, Robert ve Ian Hudson. 2017. *The Profit Doctrine Economists of the Neoliberal Era*, London: Pluto Press.
- CNN Türk .2019. Günün Konusu Programı - 28 Kasım 2019. "CNN Türk'ten filtresiz termik santraller için 'felaket' senaryosu" <https://www.dailymotion.com/video/x7ols35> (Erişim tarihi: 09.06.2022).
- Çoban, Aykut, Fevzi Özlüer ve Sinan Erensü. 2016. "Türkiye'de Doğanın neoliberalleştirilmesi ve Bu Sürece Karşı Mücadeleler" *Yerel Yönetim, Kent ve Ekoloji*, Ankara: İmge.
- Çobanoğlu, Seba, Talip M. Demirci, Günür Karaağaç ve Berna B. Ulutaş. 2014. *Öteden Gelenlerle Savaşık: Yuvarlakçay'da HES'e Direnişin Öyküsü*, Muğla: Yuvarlakçay'ı Koruma Platformu.
- Danış, Timur (2016) *Yeşil Yola karşı Samistal'da 50 Gün*, İstanbul: Cadde Yayınları.
- Duarte-Abadía, B ve Boelens, R. 2016. "Disputes over territorial boundaries and diverging valuation languages: the Santurban hydrosocial highlands territory in Colombia" *Water International*. 41 (1), s. 15-36.
- Eldorado Gold. 2018. *Technical Report Kışladağ Milling Project 2018 Final Report* [https://s2.q4cdn.com/536453762/files/doc_downloads/2018/technical_reports/KIS_NI-43-101_Report\(2018-03-29\).pdf](https://s2.q4cdn.com/536453762/files/doc_downloads/2018/technical_reports/KIS_NI-43-101_Report(2018-03-29).pdf) (Erişim tarihi: 27.09.2019).

- _____.2010. Technical Report for the Kışladağ Gold Mine, Turkey, January
https://s2.q4cdn.com/536453762/files/doc_downloads/Reports/Kisladag_Technical_Report_%E2%80%93_January_2010.pdf (Erişim tarihi: 27.09.2019)
- _____.2004. Kisladag Project Feasibility Study-Cost Update- May
https://s2.q4cdn.com/536453762/files/doc_downloads/Reports/Kisladag_Feasibility_Study_Cost_Update_%E2%80%93_May_2004.pdf (Erişim tarihi: 27.09.2019)
- Escobar, Arturo. 2008. *Territories of Difference: Place, Movements, Life*, Durham: Duke University Press.
- Hartlief, Ilona, Katrin McGauran, Roos van Os ve Indra Römgens (2015) *Fool's Gold: How Canadian firm Eldorado Gold destroys the Greek environment and dodges tax through Dutch mailbox companies*, Amsterdam: (SOMO) Centre for Research on Multinational Corporations.
- HAYAT TELEVİZYONU.2012. kışladağ_altın_madeni.mp4 <http://www.youtube.com/watch?v=TdWD71es-dg>
(Yayınlanma Tarihi: 29 Ara 2012) (Erişim Tarihi: 26.09. 2019).
- Hamsici, Mahmut. 2012. *Dereler ve İsyandar*, Ankara: Notabene.
- Lowe, Philip ve David Morrison. 1984. "Bad news or good news: environmental politics and the mass media," *The Sociological Review*, 32 (1), s. 75-90.
- Marin-Burgos, Victoria, Joy S. Clancy ve Jon C. Lovett. 2015. "Contesting legitimacy of voluntary sustainability certification schemes: valuation languages and power asymmetries in the roundtable on sustainable palm oil in Colombia" *Ecological Economics*, 117, s. 303–313.
- Martinez-Alier, Joan. 2019. "Environmental Justice" (der.) Ashish Kothari, Ariel Salleh, Arturo Escobar, Federico Demaria ve Alberto Acosta, *Pluriverse: A Post Development Dictionary*, New Delhi: Tulika Books, s. 182-84.
- _____. 2013. "The environmentalism of the poor, *Geoforum* 54, 239–241.
- _____. 2009. "Social Metabolism, Ecological Distribution Conflicts, and Languages of Valuation" *Capitalism Nature Socialism*, 20 (1), s. 58- 87.
- _____. 2002. *The Environmentalism of the Poor: A Study of Ecological Conflicts, and Valuation*, Cheltenham: Edward Elgar.
- _____. 2001. "Mining conflicts, environmental justice, and valuation", *Journal of Hazardous Materials*, 86, s. 153–170.
- Martinez-Alier, Joan, Giorgos Kallis, Sandra Veuthey, Mariana Walter ve Leah Temper. 2010 "Social Metabolism, Ecological Distribution Conflicts, and Valuation Languages" *Ecological Economics*, 70, s. 153–158.
- Muraca, Barbara. 2016. "Relational values: a Whiteheadian alternative for environmental philosophy and global environmental justice, *Balkan Journal of Philosophy*, 8, (1), s. 19-38.
- Neumann, Roderick P. 2014. *Making Political Ecology*, New York: Routledge.
- NTV (2008a) "Bam Teli üretimi durdurulan Kışladağ Altın Madeni'nde"
["http://www.youtube.com/watch?v=UUNBrjmbPU"](http://www.youtube.com/watch?v=UUNBrjmbPU) (Erişim Tarihi: 26.09. 2019).
- _____(2008b) "Bam Teli üretimi durdurulan Kışladağ Altın Madeni'nde-2"
<http://www.youtube.com/watch?v=iI2YgMxX0zc> (Erişim Tarihi: 26.09. 2019).

- _____ (2008c) “Bam Teli üretimi durdurulan Kışladağ Altın Madeni'nde-3 <http://www.youtube.com/watch?v=vKF3r1yZUC4> (Erişim Tarihi: 26.09. 2019).
- O'Connor, Martin. 1993. “Value System Contests and the Appropriation of Ecological Capital” *The Manchester School*, 61 (4), s. 398–424.
- Özbaran, Salih. 2018. *Çaldağı: Kasabamdaki Darbe*, İzmir: Yakın Kitabevi.
- Peet, Richard, Paul Robbins ve Michael Watts. 2011. *Global Political Ecology*, London: Routledge
- Pehlevan, Hatice ve Bilge Kağan Şakacı (2018) *Cerattepe Çevre Hareketi*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Perreault, Tom, Gavin Bridge ve James McCarthy. 2015. *The Routledge Handbook of Political Ecology*, Abingdon: Routledge.
- Reinart, Üstün Bilge. 2003. *Biz Toprağı Bilirik*, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Ruggie, John Gerard. 2013. *Just Business: Multinational Corporations and Human Rights*, London: Norton.
- Robbins, Paul .2012. *Political Ecology: A Critical Introduction*, Malden: Blackwell Publishing.
- Sakaryalı, Muammer. 2011. *Kışladağ'ından Mektup Var...* İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.
- Sitting on a Gold Mine. 2008. “Mining in Turkey: Sitting on a Gold Mine”, *Engineering and Mining Journal*, s. 76-81.
- Şen, A. Fulya. 2012. "Toplumsal Hareketler ve Medya: 'Wall Street İşgali'nin Medyada Temsili", *Yeditepe University Global Media Journal*, 2 (4), s. 126-154.
- Şengül, Mihriban. 2017. “Türkiye'de “Sermaye Kapanı”ndaki Köylülerin HES Karşısı Mücadelesi: Köylülerin Korumaya Çalıştığı Doğa mı?” *İdealkent, Kent Araştırmaları Dergisi*, Sayı 21, Cilt 8, s. 57-90.
- TÜPRAG. 2014. “Uşak Kışladağ Altın Madeni Tanıtım Filmi” <https://www.youtube.com/watch?v=9lXVGWJcs40> (Yayın Tarihi: 22 Mart 2014) (Erişim tarihi: 01.10.2019).
- _____ 2013. “Projelerimiz- Kışladağ Altın Madeni: Projenin Önem ve Gerekliliği” <Http://Www.Tuprag.Com.Tr/Tr/Projelerimiz/Kisladağ-Altın-Madeni/7/Projenin-Onemi/26> (Erişim tarihi: 01.10.2019).
- Türkiye Yatırım Danışma Konseyi.2013. VIII. Toplantısı Katılımcı Bilgileri https://www.yoikk.gov.tr/upload/ydk/YDK2013_katilimciprofili.pdf (Erişim tarihi: 01.10.2019).
- Walker, Simon, 2012. “Eldorado Builds on Turkish Success,” *Engineering and Mining Journal*, 213 (5), s. 28-32.

Ek: Tablo.1. Değerleme dillerinin dökümü	
<p>Maden Yanlısı Değerleme Dili</p> <p>“Çek elini ekmeğimizden. En iyi çevreci madenci.” (Gümüşkol köyündeki bir kahvedeki duvar yazısı).</p>	<p>Maden Karşıtı Değerleme Dili</p> <p>MK19: “Yaşamak istiyom, hayat güzel. Ölmek istemiyom.” (İnay köyünden dört beş yaşlarında bir kız çocuğu).</p>
<p>MY1: “Köyümüzde altın çıkarılacağını ilk 1996 senesinde duyduk. Madenin gelişine ilişkin benim ilk düşüncem, bazı karşı gelenler oldu. Ben karşı gelmedim hiç! Bu siyanürün zehirleyeceğine şuna buna inanmadığım için ben karşı gelmedim. İlk sordular bana, ben karşı değilim, işletilmemesine karşıyım dedim. Neye kalsın yerin altında o kadar servet. Siyanür zararlı mı? “Biliyorum ben. Ben otuz sene Avrupa’da kaldım. Siyanür atık havuzlarını denk yaparsan hiçbir şey yapmaz. Fakat bu şirket de yabancı bir şirket olduğu için yabancılar önem verir böyle şeye insanlığa önem verir. Atık havuzlarını sağlam yapacaklarına inandığım için karşı gelmedim. Maden çalışmaya başladığında bu muhitin kaderini değiştirir. Gençler iş bulur. Mahsulün para eder. Kahveci para kazanır market para kazanır, hayvanın para eder. Yumurtan para eder yoğurdun para eder peynirin para eder hepsi para eder. Ekonomik durum düzeler.” (E 50 yaşlarında).</p> <p>MY2: “Maden işi bence olumlu, neden olmasın? Çok faydamıza diye düşünüyorum. İstihdam açısından çok iyi mesela okulumu bitirdiğimde iş imkânı açısından çok faydalı bir şey olarak görürüm. Sadece benim için değil tabi bütün genç arkadaşlar için.” (E 20 yaşlarında).</p> <p>MY3: “Biz madenin bir an önce açılmasını istiyoruz. Köyümüzden yaklaşık elli altmış kişi çalışmaktadır. Biz çocuklarımızın sokağa dökülmesini istemiyoruz. Maden bizim çevre köylerle beraber dokuz köyün suyunu getirdi. Dört köyün kanalizasyonunu yaptı. Burda</p>	<p>MK1: “Gümüşkol, Karacaahmet, Gedikler, bu köylerle biz merkez köy olduğumuz için hep içiçe yaşıyorduk, her şeyimiz beraberdi. Dağda koyun gütssek beraberdi, ekin biçsek beraberdi, tütün diksek beraberdi. Bu köyde bu insanlarla oturup yemek yiyen en az iki yüz üç yüz kişi vardı, tarlada bahçede şurda burda. Ve bu maden memleketimize geldikten sonra bizim ilişkilerimizi olumsuz yönde etkiledi, yalan yanlış bilgilerle kandırdılar. O arkadaşlarımız bile bizi sokakta gördüğü zaman çarşıda pazarda yol değiştiriyorlar. Konuşmak istediğimiz zaman bile madencilerden baskı görüyorlar.” (E 40 yaşlarında).</p> <p>MK2: “Siyanür korkusundan gençlerimiz, hiç gelen askerden gelen hep İzmir’e döküldü. Yarı aç yarı tok şimdi işi neyi her şeyini bırakan İzmir’e gidiyor. İzmir de yarı aç yarı tok daha mı rahat yani? Burada rençperliğini yapsa işini tutsa daha güzel değil mi?..Ne köylü olabiliyor ne şehirli olabiliyor. Ne korkusuna siyanür korkusuna.” (K 60 yaşlarında).</p> <p>MK3: “Bu TÜPRAG buraya geleli bizim hayatımızı yaşama hakkımız elimizden aldı. Su içsek şüpheliyiz, bostan yesek şüpheliyiz, bahçe eksek şüpheliyiz. Gül gibi memleketimizi batırdı pisletti.” (K 80 yaşlarında).</p> <p>MK4: “Bundan iki sene önce Eşme’de iki bin kişi zehirlendi. Benim buraya on üç km mesafede bir tarlam vardı bostan yaptım. Orda bostana gittim Eşmeliler zehirlenmiş dediler. Karpuz getirdim çocuklara yiyin oğlum dedim kestiler. Senin karpuzların yenmez acı karpuz dediler. Getirin ben de bakayım dedim. Hakikaten baktım acı karpuz, acayip bir acılık var. Bir sürü karpuzu attım. Mahalleye, Merdivenliye koyunu çok olanlara telefon ettim dedim benim bostanı yedirin. Aşağı yukarı on dönüm bostan en az bir</p>

binlerce kişi ekmek yiyor. Bu ekmek yenen yerin bir an önce açılmasını istiyoruz. Bu maden faaliyetlerinden yararlanan köylerden hiç ben bir tane şikâyetçi olan görmedim. Maden açıldıktan sonra çok şey değişti buradaki yaşamımızda. Çok değişti. Biz daha önceden çevre köylere ameleliğe gidiyorduk. Şimdi burda adam çalışıyor. Çoluğu çocuğunu okutuyor. Burdan çok faydasını gördük. Çevre köyler de aynı şekilde burda çalışıyorlar. Bura maden her türlü imkânı sağlıyor. Siyanür zararlı diyorlar. Burada biz iki yıldır çalışmakta olan altın madeninden bir gram siyanürün dışarı çıktığını ben görmedim. Ben kendim aşağı yukarı her gün ordayım görüyorum, havuzlar muazzam şekilde, böyle hiçbir zararı yok. Biz maden açılın diye girişimde bulduk, eylem yaptık ama biz oraya sesimizi duyuramıyoruz. Başkaları sesini duyuruyor ama bir duyuramıyoruz.” (E Gümüşkol köyü muhtarı 50 yaşlarında).

MY4: “Her nedense bizim adımıza başkaları burda söz sahibi oluyor. Burda insanların geçim kaynağı neydi. Yani sıkıntıları nedir diye hiç kimse dile getirmiyor. Geçenlerde yapmış olduğumuz basın bildirisini hiçbir ulusal basında görmedik. Yani karşı taraf tabi ki haklı çevreye karşı. Biz de haklıyız ama burda en ufak bir çevre felaketi yaşanmadı ki. Bu patırtı kütürtü niye? Tabi ki yargı kararlarına da saygım sonsuz. Çevreye de saygılı olmalıyız. Yöremizde en ufak bir çevre felaketi yaşanmadı bugüne kadar. Her ne kadar Eşme’de şu kadar kişi falan zehirlendi denilse de. Madenden kaynaklandığına inanmıyoruz. Bu tamamen düzmedir. Çünkü öyle bir şey olsa maden içerisinde önce biz yaşıyoruz. Önce biz rahatsızlanırsanız hasta oluruz. Ama Eşme’ye kadar binlerce köy var onlarca köy var. Hiçbir köyde ne bir rahatsızlığı olan var ne bir hasta olan var. Her ne hikmetse buradan otuz kilometre uzakta Eşme’deki insanlar rahatsızlanıyor. Bu da bizi üzüyor. Maden kurulmadan önce biz onlara gittik. Adam herhangi bir yatırım yapmadan önce gelip bu maden durdurulsun. Şimdi bu çevreci kesilen kesim o zaman hiç duyarsızdı. Ama ne değişti ki beş sene sonra birdenbire

kamyon karpuz. Koyunları saldırdılar koyunlar karpuzu yemiyor acılıktan. Bundan iki üç sene önce dağa suyolu açıyorlar. Bizim çocuklarımızı yani askerleri bizim karşımıza diktiler askerler olarak. Kimi müdafaa ediyor asker bizim çocuklarımız. Emperyalistleri arkalarına alıyorlar bizim çocuklarımızı bize karşı kullandılar.” (E 60 yaşlarında)”

MK5: “Maden gelmeden önce iyiydik. Koyunumuz kuzumuz ölmüyordu. Kendimiz hasta olmuyorduk bu kadar. Su, hava, patlamalar huzur bırakmadı. Ev yakın Kışladağı’na. Her zaman patlamaları hep duyuyoruz. Evimizin dibindeki bademlerimiz, ağaçlarımız hep kurudu.” (K 40 yaşlarında).

MK6: “Ben yurtdışından geldim, önceden köyümüz çok güzeldi, herkes ev yapmak isterdi. Mesela emekliler filan köyümüze dönmek isterdi. Şimdi siyanürden korkusuna ev yapılmıyor bizim köye. Hayvanlarımız çift ayaklı dört ayaklı beş ayaklı doğurmaya başladı. Geçenlerde bizim bir civcimiz çıktı kardeşimin civcisi dört ayaklı doğdu. Biz sesimizi duyuramadık, duyurmak istedik dayak yedik.” (K 40 yaşlarında).

MK7: “Bu köyde kanser hastalığı diye bir şey yoktu. Şimdi çevrelerde bütün köylerde de var bu. Çevrelerde bütün insanlarda kanser var. Örneğin hayvanlarımızda geçen sene Kışla köyünde en azından on tane buzağı attı. Fakat bunlar baskı altında kalıyor. Şirket bizim canımıza kastediyor. Biz böyle ne yapacağız nereye gideceğiz? Nerde bizim dört yüz elli milletvekilimiz nerde?” (E 60 yaşlarında).

MK8: “Hiç kimseye sormaya gerek yok. Şöyle çıkın bi kokuyu batıdan doğru bir alın, kafa dönmesi, mide bulantısı insanı yıkıyor oraya. Bunların hepsi maden geldikten sonra oldu.

çevreci kesildiler. Biz buna anlam veremiyoruz. Belli ki nemalanma var. Belki onlarda bize diyecek nemalanıyorsunuz. Tabi ki nemalanıyoruz. En azından bu yörenin insanı orda iş buldu aş buldu. Buradaki tarlaları gitti, belli bir yaşam standardı geldi. Diyelim ki maden durduruldu. Şu saatten sonra verebilirler mi köylülerin eski düzenini. Hayır veremezler. O zaman el birlikte çevreye duyarlı bir şekilde bu madeni işletilmesinden yanayız.” (E Katrancılar köyü muhtarı 40 yaşlarında).

MY5: “Biz burada çalışmak zorundayız ya burada çalışacak ya da terk edeceğiz. Özellikle biz bu halkın burada çalışmasını istiyoruz. Yani mağdur olanların çalışmasını istiyoruz. Mağdur deyince madenden bir zararımız yok. Gerçekten yok yani. Ama aramız gitti. Gitmesi de gayet doğal. Biz burda çalışacağız, çalışmak için elimizden geleni yapacağız. Bunun mücadelesini vereceğiz bu saatten sonra. Burda bir oyunlar oynandığını biz çok iyi biliyoruz. Yani daha önce Katrancılar köyünü, Gümüşkol köyünü bilmeyipte, tanımayıpta şimdi buraya gelenleri biz merak ediyoruz. Neye geldi hangi amaçla geldi? Buraya gelenler mutlaka nemalanmak için geliyor. Ki bunu da beceriyorlar, şimdiye kadar becerdiler yani. Biz üzerimizde bu oyunların oynanmamasını istiyoruz. Hükümetimizin buna el atmasını istiyoruz. Yani eğer bu maden bizimse, bu doğa bizimse bu arazi bizimse biz faydalanalım. Ben madende çalışmıyorum ama arkadaşım çalışıyor. Ben daha madenden bir kuruş para almadım ama komşum aldı, kendim de tarla sattım. Üç lira etmeyecek tarlayı beş liraya sattım. Beş bin insan ekmeğe yiyordu buradan, mazotçu mazot satıyordu, lokantacı yemek getiriyordu. Herkes etkilendi madenin kapatılmasından ekonomik yönden bayağı bir darbe vurdu Uşak’a burası. Bu gerçek yani. Bu oyunların buradan kalkmasını istiyoruz.” (E 50 yaşlarında).

Şimdi kime gidersen git kafam dönüyor, midem bulanıyor kime sorarsan sor.” (E 70 yaşlarında).

MK9: “Uşak valiliğine biz dilekçe verdik. Kapandığı zaman bize cevap verdiler. Açıldığı zaman hangi maddeye, hangi karar göre açıldı diye dilekçe yazdık, şimdi cevap vermiyorlar.” (E 60 yaşlarında).

MK10: “1986’da ben ortaokula giderken kendim bizzat burada çalıştım, yevmiyeyle sedir çamlarının diktik buraya. Orman idaresinde çalışarak. Bunu bir daha geri getirebilirler mi? Şu karşıda görünenler... orayı da mahvedecekler. Bunları bir daha aynı şekilde yerine getirebilirler mi? Bırak parayı, altını bu saçtukları zehiri nereye götürecekler.” (E 40 yaşlarında)”

MK11: “Kırk iki senedir ben çobanlık yapıyorum. Bu şekilde hiç kuzum doğmadı. İnaylılar boşuna bağırıyor, boşuna sesini duyurmaya çalışmıyor. Kuzunun gırtlığı çenenin altına kadar alt çene yok. Bu şekil kaç senedir hiç olmadı kırk yıldır ilk defa. Bilim adamları bize söylüyordu sakat kuzularınız olacak İşte işte şahit.” (E 60 yaşlarında).

MK12: “Acaba bizim kadınlarımız bizlerde böyle sakat doğurur muyuz? Düşüncesinde kalıyor, ileride. Biz doktora gidiyoruz mesela doktor diyor ki senin birşeyin yok, ilaç bile yazmıyor. Ben iki senedir nefes darlığı çekiyorum neden? Madenden gece yarısı saat on bir sıralarında bir yanık kokusu geliyor ben içeri zor atıyorum kendimi. İki yanıtı bakıyorum soba zamanı değil, kömür zamanı da değil. Madenden geliyor. Üç senedir Dokuz Eylül’e gidiyoruz biz. İşte bu çocuk üç yaşında. Büyüme gerilemesi oldu. Bir buçuk yaş görünümünde. Acaba neden?” (K 50 yaşlarında).

MY6: “Çünkü ora olmasa biz acımızdan öleceğiz. Başka gelirimiz yok. Bu etraf köylerden hepimiz çalışıyoruz. Birçok arkadaşlarla geçimimizi sağlıyoruz. Ben siyanürün yanında çalışıyorum hiç zararını görmedim. Görsem bile hastalanırdım daha önceden öyle söylüyorlardı ama hiç zararı yok. Siyanürü açıkta kullanmıyor toprağın altında. Hiç hasta olmadım ben on sekiz ay orda çalıştım. Maden faaliyetleri mahkeme kararıyla durdurulduktan sonra altı aydır gidip geliyoruz hiç çalışmıyoruz. Yüzümüz gülmüyor. Tüm arkadaşlar hepimiz aynıyız. Ücretleri veriyorlar sağ olsunlar, bir Türk şirketi olsa hemen işten atarlardı.” (E 30 yaşlarında).

MY7: “Daha önce işimiz yoktu. Daha sonra bizim işimiz oldu. Güzel bir iş imkânı sağladık. Bundan sonra da bazı güçler çalıştığımız işe engel olmaya kalktılar. Bunun sebebini biz bir türlü bilemedik te bulamıyoruz da. Şöyle diyebilirim. Bizim önce üç tane aracımız vardı. Şimdi 24 tane oldu. Madenin servisini yapıyoruz. Burda 50-60 civarında arkadaşımız istihdam sağladı. Ailesini geçindiriyor. Ekmek davası için mücadele ediyor. Madencilerin Gümüskol’a yaptığı birçok yatırım var bunu göz ardı etmek mümkün değil. Hepsinden Allah razı olsun.” (E nakiyeci 30 yaşlarında).

MY8: “Çevreci bazı kuruluşlar bazı yayın organlarında, basında sallıyorlar yani. Çevreyi görmeden. Gelsinler, madenin çevresi nasılmış bir onu görsünler. Ne tür önlemler alınmış onu görsünler. Çevrecilikle halkın arasına giremediler. Neyle girmeye çalışıyorlar şu anda, ulusalcılık, halkın en zayıf olduğu devrimcilik, Atatürkçülük. Dış sermaye, yabancı sermaye. Atatürk’ün 1933’te altın arama idaresini kurduğunda var tüm tartışmalar yani. Türkiye topraklarının, geniş verimli araziler olduğunu, bunların yabancı sermaye girmeden işletilemeyeceğini. Türkiye Cumhuriyeti’nin kanunlarına, yasalarına uyarak işletim yapan yabancı sermayeyi davet ettiklerini Atatürk’ün

MK13: “Sağlıklı yaşamının anlamını daha iyi anladık. Nasıl mücadele edileceğini daha iyi anladık. Doğamız, çevremiz, toprağımız suyumuz yavaşa yavaş zehirleniyor. Biz bunun kokusunu alarak havanın farkına varabiliyoruz. Hayvanlarımız zehirleniyor ölüyor. Buna bir önlem alınması gerekiyor. Yarın geç olduktan sonra iş işten geçtikten sonra bir anlamı yok. Bir an önce bu zararlı şeyin kapatılması gerekiyor.” (E 40 yaşlarında).

MK14: “Geçen senedeki temmuz ayından sonra... Memleketimizde tilki çoktu. Bildiğimiz tilkiler, fareler çoktu. Yetkililere sorduk fare ölümleri, tilki ölümleri. Yetkililer dedi ki kuduz. Peki, bu tilkileri boğup öldüren köpekler niye kuduz olmadı? Memleketimde bir adet tilki görmüyorum ben. Halen koyun gütmekteyim dağlarda bir tane tilki yok, bir tane tilki sesi yok.” (E 40 yaşlarında).

MK15: “Şimdi daha önceki yaşamda İnay köyünde bütün meyve sebze her şey yeniyordu. Her şey tertemiz, ilaçsız hepsi natürdü. Ama şimdi vatandaş artık diyor ki yukarıda misal şimdi dut zamanı dut yemeyin diyor. Neden? Siyanür... kirlilik... şu anda vatandaş kendi meyvesini sebzelerini yiyemiyor. Korkuyor bir çekingen var.” (E 50 yaşlarında).

MK16: “Jandarma verdi dayağı. Her yanımı hurç etti. Oğlumu kurtaracem diye koştum. O da hem bana küfür etti, hem bayrağı yırttılar hem de çok fena dövdüler.” (Jandarma köylü çatışmasından oğlunu kurtarmak isteyen yaralı bir kadın, K 50 yaşlarında).

MK17: “Siyanürü doldurdular halkı halka kırdurdular genç yaşta öldürdüler.” (K 80 yaşlarında).

MK18: “Çevrede yirmi üç tane köy var. En büyük baskı bana geliyor emniyet olsun vali olsun kaymakam olsun İnay muhtarı diyor başka bir şey demiyorlar. Fakat ben hakkımı arıyorum, hiçbir şeyden yılmıyorum buna bir çare bulmalarını lütfen onlardan rica ediyorum.” (Muhtar E 60 yaşlarında).

sözlerinden öğreniyoruz. Doğan buzağularımız, kuzularımız ölü doğuyor diyorlar. La gelsinler baksınlar. Gümüşkol'un Bekişli'nin Karapınar'ın yani madene bir kilometre olan köyler. Bizim kuzular koyunlar valla ikiz üçüz (doğuruyor) hepsi de sağlıklı, herhangi bir öyle bir ölüm mülmüm yok. Yani çevrede zarar verecek bir durum yok.” (E 50 yaşlarında).

MY9: “Bütün insanlar tekrar bir yerlerde iş bulabilirler ama benim için bu olanaksız. Benim için burası çok iyiydi. O yüzden çok üzüldük madenin durdurulmasına.” (K 40 yaşlarında halkla ilişkiler departmanında personel).

MY10: “İki yıldır madende çalışıyorum, gerektiği zamanlar siyanür pompalarının bakımını tamiratını yapıyorum. Siyanürle baş başayım. Lütfen ben elli milyar lira konut kredisi çektim ev aldım. Elli milyar lira borcum var. Bu sadece benim ve ailemin mutlu yaşaması için lütfen elinizi çekin. Şimdi köylü şehre indi iş bulamadı. Ben kırk iki yaşındayım bu yaştan sonra ben nerde iş bulurum. Üç tane çocuğum var iki tanesi lisede okuyor ben ne yapabilirim. Lütfen gerçekten çevrecilik yapacaksanız başka yerlerde oynayın. Bizim ekmeğimizle uğraşmayın.” (E 40 yaşlarında maden işçisi).

BİR KENTSEL DÖNÜŞÜM ÖRNEĞİ: HAUSSMAN PROJESİNDE PARİS

Rahime ÇERÇİ *

Özet

Sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan bireylere birçok imkan sunan kentlerde yaşanan insan yoğunluğu kentlerde etkili bir planlamayı zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda kentsel dönüşüm kavramı ön plana çıkmaktadır. Doğal afet, göç, savaş gibi birçok nedenden ötürü zamanla yıpranan kentin fiziksel yapısını yeniden yaşanabilir bir hale getirilmesi için yapılan çalışmalar kentsel dönüşüm olarak adlandırılmaktadır. Bu kapsamda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler çeşitli projeler gerçekleştirerek uygulamaktadır. Bu çalışmada kentsel dönüşüm olgusu detaylı bir şekilde ele alınıp incelenmiştir. Yine çalışmada günümüzün bütün ihtişamını içinde barındıran Paris'in tartışmalı geçmişini meydana getiren Baron Georges Eugene Haussmann tarafından 19. yüzyıl Paris'ini modernize etmenin bir yolu olarak tasarlanan kentsel dönüşüm detaylı bir şekilde incelenmiş ve kentsel dönüşüm çalışmalarına yardımcı olacak dersler çıkarılarak çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Paris, Haussmannization

AN EXAMPLE OF URBAN TRANSFORMATION: PARIS IN THE HAUSSMAN PROJECT

Rahime ÇERÇİ *

Abstract

The density of people living in cities, which offer many opportunities to individuals in terms of social, economic and cultural aspects, necessitates effective planning in cities. In this context, the concept of urban transformation comes to the fore. The studies carried out to make the physical structure of the city, which has been worn out over time due to many reasons such as natural disasters, migration, war, and to make it livable again, are called urban transformation. In this context, developed and developing countries implement various projects. In this study, the phenomenon of urban transformation was discussed and examined in detail. Again, in the study, the urban transformation designed by Baron Georges Eugene Haussmann, who created the controversial past of Paris, which contains all of today's splendor, as a way to modernize 19th century Paris, has been examined in detail and solutions have been developed by taking lessons that will help urban transformation studies.

Keywords: Urban Transformation, Paris, Haussmannization

* Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Öğrencisi, rhmky@gmail.com, orcid: 0000-0002-5759-4167

Giriş

Günümüzün gözde kentlerinden olan Paris sokaklarında dolaşırken, dünyaca ünlü metro girişleri, türünün tek örneği vitrinleri ve diğerler göz alıcı mekanlarda düzenli kentsel görüntünün temelleri yatmaktadır. On dokuzuncu yüzyılda III. Napolyon tarafından görevlendirilen Haussmann tarafından atılan bu düzen temelleri beraberinde kentte ayrışmalara neden olmuştur. Öyle ki modern mimari ile önemli ölçüde gelişen şehirde yıkılan gecekonduların yerini alan yüksek fiyatlı konutlar bölge insanının arzında azalmaya neden olurken belirli bir sınıfın servetini artırmaya yardımcı olmuştur. Bunun yanı sıra kapitalizmin ve tüketimciliğin yükselişte olduğu yeni şehircilik düzeni, zengin ve yoksul, kamu ve özel arasındaki gerilimleri ortaya çıkarmıştır. Ayrımcılığın, sınıf çatışmalarının ve şiddetin yani hikayesinin yazıldığı bu dönemin toplumsal çatışmaların yükselişe geçtiğinin en somut göstergesi 1871 Kanlı Haftasıdır.

Bugün bildiğimiz Paris'in parıltılı cephesinin ardında gerilim ve mücadele ile işlenmiş bir tarih saklıdır. Zira on dokuzuncu yüzyılda Paris farklı bir şehirdi; dar orta çağ sokakları, gecekondular mahalleleri ile dünyanın en büyük modern mücevherlerinden biri haline gelen kıtada bir sorun olarak değerlendiriliyordu. Bu sorundan kurtulmak için başlayan arayışlarda 19. yüzyıla yayılan düzen, sosyal, mekansal ve mimari değişimler hem olanaklı hem de Paris'i dünyanın en modern şehri olarak yeni bir zirveye yükseltmek için kentsel dönüşüm projeleri hazırlanarak uygulanmaya koyuldu.

Kentlerin fiziksel, sosyal ve ekonomik yapısında “yenileme”, “sağlıklaştırma”, “koruma”, “yeniden canlandırma”, “yeniden geliştirme” ve “düzenleme” amacıyla kentsel dönüşüm projeleri genellikle uygulanan yöntemlerdir. Bu yöntemle gerçekleştirilmek istenen projeden verimli bir sonuç almak istensede da kimi zaman elde edilen sonuçlarla yapılmak istenilen arasında tutarsızlık bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı da, kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanı üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Bu kapsamda çalışmanın amacına ulaşabilmesi için kentsel dönüşüm kavramı ele alınarak kentsel dönüşümün tarihi gelişimi, amaçları, hedefleri ve kentsel dönüşüm yöntemleri açıklanmıştır. Ayrıca Haussmann Projesi detaylı bir şekilde incelenerek ve kentsel dönüşüm çalışmalarına yardımcı olacak dersler çıkarılmasının yanında geliştirilen çözüm önerileri ile kentsel dönüşüm alanında literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Kentsel Dönüşüm Kavramı

1.1. Kentsel Dönüşümün Anlamı ve Tarihsel Gelişimi

Kent nüfusunda artan yoğunluk beraberinde kentsel dönüşüm kavramının literatüre girmesinde etkili olmuştur. Öyle ki bireyler varoluşlarından bu yana yerleştikleri bölgelerle etkileşim içine girerek bu alanları sosyal ve ekonomik alanlara dönüştürmüşlerdir. Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen bu etkileşim ve dönüşüm süreci kentsel dönüşümü ifade etmektedir (Polat, 2014: 1). Literatürde birden fazla tanımı bulunsa da kentsel dönüşümü, doğal afet, göç, savaş gibi birçok nedenden ötürü zamanla yıpranan kentin fiziksel yapısını yeniden yaşanabilir bir hale getirilmesi için yapılan çalışmalar olarak

adlandırmak mümkündür. Çeşitli nedenlerle ihtiyaç duyulan kentsel dönüşüm uygulamalarından istenilen verimin alınması için hazırlık süreci iyi planlanmalıdır. Bu süreçte kent yaşamını etkileyen ekonomik, sosyal, kültürel, fiziksel, yasal ve yönetsel bütün unsurlar dikkate alınarak kentte meydana gelen bozuklukların giderilmesinde bu sürece dahil olan bütün aktörlerin eşgüdümlü davranması gerekmektedir (Daşkıran ve Ak, 2015: 267). Zira eyleme geçirilecek olan kentsel dönüşüm uygulama esnasında belirli bir bölgede kültürel, fiziksel ve ekolojik bozulmalara yol açabilmektedir. Kuşku yok ki bu bozulma toplumsal tabakalaşma gibi sorunları da beraberinde getirmektedir.

Kentsel yaşam kalitesini yükseltmek adına ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve küresel sistemle olan uyumu düzeyinde farklı nedenler kentsel dönüşüm uygulamalarına olan ihtiyacı gün yüzüne çıkarmıştır. Özellikle sanayi devrimi ile fabrikalarda artan istihdam kırdan kente olan göçün arttırması beraberinde artan etkileşim kentlerde değişim ve dönüşüme hız kazandırmıştır. Bu dönüşümde düşük ücretle çalışan bireylerin düşük yaşam standartları barınmak için fiziksel açıdan yetersiz cüzi ücretlerle oluşturulmuş konutların oluşmasına neden olmuştur (Arabulan, 2015: 15-16). Bu durumda, sanayi devrimi ve sonrasında kentlerin dönüşümünde ekonomik nedenlerin etkili olduğu gözlemlenmiştir.

19. yüzyılın Avrupa'sında belirli bölgelerin yıkılarak yenden inşa edilmesi başka bir ifade ile kentsel yenileme şeklinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları iki farklı boyutta incelenmektedir. Bunlardan ilki, 1851 yılında İngiltere'de çıkarılarak kentsel politika üreten Konut Kanunu iken ikincisi, 1851 ila 1873 yılı arasında Fransa'nın Paris kentinde gerçekleştirilen Haussmann projesidir. (Gürler, 2003: 114). Özellikle sanayi devrimi sonrasında, Avrupa'nın büyük kentlerinde, içinde işçi sınıfının yer aldığı grupların yaşam koşullarının insanlık dışı olması "Endüstri Kenti" ile Tony Garnier, "Bahçe Şehir" ile Ebenezer Howard gibi önde gelen isimler kentsel dönüşüm fikrinin ortaya çıkışını hızlandırmıştır (Polat ve Dostoğlu, 2007: 63).

Dünyadaki kentsel büyüme ve değişim, kentleşme sürecindeki kentsel planlamadaki politik ekonomik güdü nedeniyle birbirini takip eden dört ana döneme ayrılabilir. Bu dönemler (Gürler, 2002: 49-51):

- **Savaş sonrası yeniden inşa ve sanayileşme (1910-1940):** Birinci Dünya Savaşı sonrası modern hareket odaklı endüstriyel gelişme ve özerk ekonomi politikasının var olması dünyada ulus devletlerin kentleşmesini üretmiştir. 1910'lu yıllarda güzel kent fikri için uygulanacak dönüşümlerde, tek merkezli ideal kent planı vurgulanırken bu kapsamda halka açık kamusal alanlar, bulvarlar, meydanlar kentlerde odak noktası olmuştur. 1920'lere gelindiğinde benimsenen uluslararası modernist imaj odaklı kentsel yenileme yaklaşımında, kalkınma programlarına ağırlık verilmiştir. Modern şehirlerin planlanması mimarisi için kullanılan bu programlara verilebilecek en güzel örnek Bauhaus sanat hareketi[†]dir. 1930'larda Uluslararası

[†] Yeni fikirlerle yeni başlangıçları temsil eden Bauhaus Okulunun kurucusu Walter Gropius; sanatı, zanaatı ve endüstriyi bir araya getirerek iş birliği temelinde topluluklar oluşturmayı amaçlamıştır. Gropius böylece sanatın çekici yönlerinin günlük yaşamla olan bağlantısının yanı sıra sağladığı yararların farkına varılmasını sağlamıştır.

Modern Mimarlık Kongresi (CIAM) peyzaj, endüstriyel tasarımı, şehirleşme gibi daha birçok alanda modernleşmeyi hedeflemiştir.

- **Şehirlerin savaş sonrası yeniden inşası ve ademi merkezîyetçilik (1940-1960):** 1939-1945 İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapitalist endüstriyel gelişme odaklı ademi merkezîyetçiliğin ortaya çıkışı, dünyada emek gücünü kentlileştirdi. Bu kapsamda kentin içindeki sermaye birikimine ve endüstriyel gelişmeye dayalı alanlar önemli eylem noktaları haline gelmiştir. 1940'larda endüstriyel modernist imaj odaklı kentsel sermaye birikimine ve endüstriyel gelişmeye dayalı yaklaşım, toplu ve sosyal konut programlarını ön plana çıkarmıştır. Bunlar sanayi şehirlerinin şehir içi alanları olarak kullanıldı. 1950'lerde kapitalist sanayi odaklı bu yaklaşım yeniden imar programlarını ön plana çıkarmıştır. Bunlar kapitalist sanayi şehirlerindeki ticari alan ve ofisleri içeren Merkezi İş Bölgesi (CBD) ve şehir merkezleri için kullanılmıştır.
- **Şehirlerin küresel yeniden yapılandırılması (1980-günümüz):** 1980'li yıllarda sanayi sonrası daha çok rant odaklı kentsel yaklaşım yeniden geliştirme (daha çok geri kalmış tarihi bölgeler için) programlarını vurgulamıştır. 1980 sonrası kentlerin post-endüstriyel kalkınma odaklı yeniden yapılanması ve küreselleşme sürecinde post-endüstriyel kentlere yönelik kolektif politik ekonomi, dünyada sermayenin mobilizasyonunu üretmiştir. Bu durum da şehir içi kentsel alanlar ve kentsel rönesans (sermaye dolaşımı ve piyasa sembolizmine dayalı) önem kazanmıştır.

1.2. Kentsel Dönüşümün Amaçları

Kentsel dönüşüm, kent için önem arz eden, ancak çeşitli nedenlerle çöküntüye uğramış, köhneleşmiş, eskimiş, bozulmuş veyahut bu süreçlerin henüz yaşanmakta olduğu kent parçalarının yeniden hayata döndürülmesini amaçlamaktadır. Bu yönüyle hem çevresel hem de sosyal yönüyle kentlere etki etmektedir. Aynı zamanda kentsel dönüşüm, kentin kültürel mirasını ve kimliğini koruma ve yaşatma zorunluluğunun yanı sıra mevcut kaynakların kullanımının getireceği ekonomik kazançlarla da ilgilidir (Özmen ve Kayacan, 2021: 659).

Şekil 1: Kentsel Dönüşüm İlkeleri

Kaynak: Gür, 2014: 66'dan esinlenerek hazırlanmıştır.

Kentsel dönüşüm faaliyet alanı ve doğası gereği mevcut kentin yapısına ve burada yaşayan bireylerin ekonomik, fiziksel ve sosyal geleceği üzerinden kentin bütün kimliğini etkileyeceğinden dönüşümü planlama çalışmalarında farklı disiplinlerin birlikte çalışmasını gerekli kılmaktadır. (Şişman ve Kibaroğlu, 2009: 2).

Kentsel dönüşümün genel kabul görmüş beş temel amacı vardır. Bunlar (Robert, 2000: 9- 36):

- Toplumsal çöküntü ya da bozulma kentin fiziki yapısında tahribatlara neden olmaktadır. Bu nedenle kentsel dönüşüm projeleri ile kentsel alanların fiziksel bozulmaları ile toplumsal problemler arasında ilişki kurulmalıdır.
- Kentsel dönüşüm hızla büyüyen kentin, değişerek bozulan dokusunda meydana gelen yeni fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel ve alt yapısal ihtiyaçlar doğrultusunda kentin sürekli yeniden gelişmesine olanak sağlayarak değişim ihtiyacına cevap vermelidir.
- Ekonomik anlamda cazibesini yitirerek çöküntü alanları haline gelen kent parçalarında kentsel dönüşüm projeleri ile geliştirilecek stratejilerle yeniden bir ekonomik kalkınma gerçekleştirilmelidir.
- Kentsel dönüşüm projelerinde kentsel alanların etkin bir şekilde kullanılarak gereksiz kentsel büyümeden kaçınmaya yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Böylece atıl durumda olan alanların tekrar kullanımı sağlanarak gereksiz yayılma sınırlandırılacaktır.
- Kentsel dönüşüm projeleri, toplumsal koşullar ve politik güçler kapsamında geliştirilerek tasarlanan kentsel alanların üretilmesi süreciyle gerçekleştirilmelidir. Bu

kapsamda gerek kamu gerek özel gerekse sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla bir planlama yapılmalıdır.

Yukarıda bahsedilen kentsel dönüşüm projeleri amaçlarının bölgesel sorun ve potansiyele bağlı olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

1.3. Kentsel Dönüşüm Yöntemleri

Kentin yenilenmesi ya da tahrip olan alanların onarılması adına gerçekleştirilecek uygulamalar kentsel dönüşüm olgusu kapsamında değerlendirilmektedir (Polat ve Dostoğlu, 2007: 62). Kent mekanının düzenleyicileri, “kent plancılığının anlık pratik amaçlara sahip olmakla” kalmayıp, daha “geniş boyutlara sahip bir ideali” amaç edinmişlerdir (Mumford, 2007: 217) Kentsel mekan, sanatın bir alanı olarak ele alınırken daha çok ideal bir düzen kurmanın ve bunun ise herkesin görebileceği biçimsel yolu olarak görülmüştür. Bu uygulamaları şöyle özetlemek mümkündür:

- **Yenileme:** Ekonomik açıdan işlevsiz ve kaçak yapıların yanı sıra doğal afetler sonucunda hasar görmüş bulunduğu alanların sıfırdan inşasında kullanılan yöntemdir (Görün ve Kara, 2010: 145).
- **Sağlıklaştırma:** Eskiyen veyahut tahrip edilmiş olan kentin dokusunu ve çöküntü alanlarını yenileyerek bölgenin kullanıma açılmasını ifade eden yöntemdir (Ertaş, 2011: 5).
- **Koruma:** Kentin tarihi dokusunun ön plana çıktığı bu yöntemde, tahrip olmuş yapıların yıkılıp yenisinin yapılmasından ziyade, yapının varlığının devamlılığı temel amaçtır (Polat ve Dostoğlu, 2007: 63).
- **Yeniden canlandırma:** Ekonomik işlevini yitirerek eski cazibesini yitiren ve yıkıntı haline gelen kentsel alanların, bilhassa tarihi kent merkezlerinde alınacak sosyal tedbirlerle yeniden canlılık kazanılması bu yöntemle sağlanmaktadır (Öngören ve Çolak, 2013: 26-27).
- **Yeniden geliştirme:** Rehabilitasyon ya da iyileştirme sürecini ifade eden bu yöntemde, korunamayacak kadar tahrip olan bölgelerin değerlerinin artırılıp sosyal ve ekonomik açıdan yeni bir tasarlama düzeni içinde geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Öngören ve Çolak, 2013: 26-27).
- **Düzenleme:** İşlevsel açıdan yerleşim yeri ile toprak kullanım yapısının birlikte değerlendirildiği geleceğe yönelik kamusal bir faaliyettir (Ertaş, 2011: 5).
- **Temizleme:** Tarihi alanların yeniden canlandırılması adına yapılan peyzaj çalışmalarını ifade etmektedir (Görün ve Kara, 2010: 146).

Yukarıda açıklanan kentsel dönüşüm projesinde kullanılacak uygulama yöntemlerinden farklı olarak, seçilecek bölgenin fiziksel, sosyal ve ekonomik yapısına uygun konunun belirlediği yasal çerçevede kapsamında oluşturulmuş uygulama yöntemleri de bulunmaktadır.

1.4. Bir Kentsel Dönüşüm Örneği: Haussmann Projesinde Paris

Kentsel dönüşüm konusunda on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, bir planlama hareketiyle birlikte sosyalist hareketten yükselen burjuvazi kentte etkili olmuştur. Haussmann'ın Paris'i yeniden planlaması bu yükselen burjuvazinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir yaklaşımın ürünüdür (Choay, 1960: 16). Haussmann'dan önce Laugier, Paris kentinin yapısını eleştirerek, Paris özelinde kent planlaması ile ilgili de bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Buna göre, şehre gelen insanlar ilk izlenimlerini şehrin girişinde edindiğinden, burada basit gümrük yapıları olmamalı; bunların yerine büyük ve görkemli şehir kapıları yapılmalıdır. Ayrıca, yollar dar ve sıkıcı olmamalı çünkü dar sokaklar aynı zamanda tehlikelidir. Laugier'e göre önemli meydanlar birbirine küçük ve dar sokaklarla bağlanmamalı; aralarında büyük caddeler olmalıdır. Yolların kenarlarına yapılacak binaların yüksekliği ise yolun genişliğinden fazla olmamalı, bu genişlikle oranlı olmalıdır. Aksi takdirde yolların asaleti binalar tarafından yok edilecektir. Aynı zamanda şehirdeki evlerin cepheleri birbirinin aynı olmamalıdır. Bu şehre monotonluk ve sıkıcı bir görünüm verir; fakat evlerin cephelerinin tasarımı, sahiplerinin zevklerine de bırakılmamalıdır. Bu durumda şehre bir karmaşa hakim olacaktır. Ayrıca evlerin cepheleri hem çeşitlilik hem de düzen içermelidir. Laugier'in bu değerlendirmeleri 19. Yüzyıl boyunca kent planlamacıları ve mimarlar tarafından da sıkça kendisine atıfla yenilenecektir (Laugier2004: 21) . Laugier'nin eleştirdiği Paris'in dar ve sıkıcı yolları 19. yüzyılda Haussmann tarafından genişletilerek önemli meydanları birbirine büyük caddelerle bağlanmıştır. 19. yüzyılda birçok modern Avrupa kentlerinde görüldüğü gibi modern Paris'in kentsel düzenlemelerinde de etkili olmuştur. Baron Haussmann'ın Paris için yapmış olduğu kentsel planlama Paris'i zorla temizleme hareketine benzetilmiştir.

Resim 1: Haussmann'ın Yeniden Tasarladığı Etoile Bölgesine Odaklanan Paris'e Genel Bir Bakış

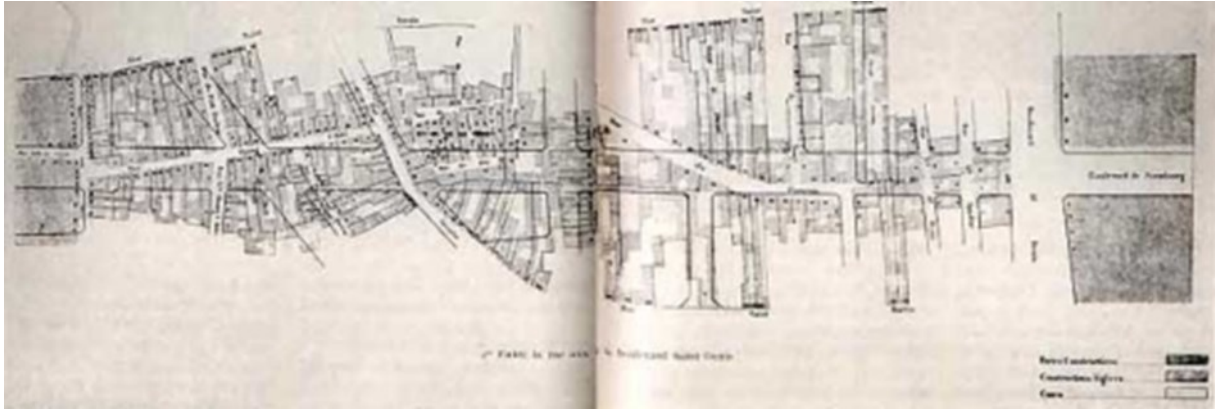
Kaynak: <https://pbs.twimg.com/media/Dmty1>

III. Napolyon Paris kentinin dönüşümünde İçişleri Bakanı Victor de Persigny'in önerisiyle[‡] Georges-Eugene Haussmann'ı göreve getirmiştir. İmparator Haussmann'dan şehirdeki tarihi yapıların varlığını dikkate almaksızın geniş bulvarların yapılması yönünde olmuştur. İmparatorun bu isteği Paris sokaklarını büyük bir şantiye alanına dönüştürecek ve 17 yıl süren şehrin gördüğü en geniş çaplı kentsel dönüşümü başlamıştır.

Haussmann projesini "kurşun köşeyi dönemez" prensibi kapsamında yıkım işlemlerine başlamıştır. Bu doğrultuda kendi evinde içinde bulunduğu aralarında birçok tarihi eserin bulunduğu 12.000 yapıyı yıkmaktan çekinmemiştir. Yıkımlar sonucunda açılan geniş alanlar günümüzde de korunmuştur. Örneğin; Palais Garnier Opera Binası, Les Halles Çarşısı, de la Ville Tiyatrosu gibi daha birçok eser Haussmann döneminde yapılmıştır.

[‡] Bakan De Persigny imparatora yazdığı mektupta Haussmann için;

"Günümüzün en sıra dışı insanlarından birisi; cüsseli, güçlü, gayretli, enerjik ve aynı zamanda akıllı ve sinsidir. Bana tüm başarılarını soluksuz anlattı, çünkü en sevdiği şey belli ki kendisinden bahsetmek" ifadelerini kullanmıştır . Paris'te doğan, burjuva ve asker kökenli bir aileye mensup olan, çok iyi eğitilmiş Haussmann Bakana göre bu iş için biçilmiş kaftandır.

Resim 2: Saint Denis Bulvarı'nın hatlarının, yıkılacak alanların üzerine çizildiği plan.

Kaynak: https://v3.arkitera.com/UserFiles/Image/news/2009/05/06/hausmann_saintdenis.jpg

Hausmann o dönemin önemli ulaşım araçlarından olan trenleri kent merkezine getirebilmek adına caddeleri elinden geldiğince geniş tutarak Gar edu Nord tren istasyonunu kentin göbeğine inşa etmiştir. Bunun yanı sıra Hausmann Paris kentinin günümüzde de kullanmaya devam ettiği kanalizasyon sistemini inşa etmekle kalmayarak dönemin uzman kişilerinde kurduğu bir ekiple kente temiz içme suyunu getirmiştir.

Paris, 19. yüzyılın ortalarında hızla artan nüfusuyla, hasta bir kent olarak görülmüştür. Bu nedenle Baron Hausmann'ın cesur bir cerrah gibi Paris'in bedenini acımasızca kestiği düşünülmüştür. Kentsel arazi çeşitli engellerle temizlenirken, yollar ve caddeler ise damarların kan akışını sağlamak amacıyla yeniden düzenlenmiştir. Altyapı ve kanalizasyon çalışmaları ile kentin bağırsakları temizlenmiş; temiz hava, su, açık yeşil alan ve parkların tasarımlarıyla kentin akciğerleri yenilenmiş; kötü yapılar ve binalar ise kanserli hücreler gibi kentsel bedenden kesilip atılmıştır (Corbusier, 2014: 248). Bu dönemde temizlik ve hijyen modern kentin güçlü bir bedene sahip olması adına önemlidir. Kent, canlı bir beden gibi Hausmann tarafından hayati işlevleriyle birlikte sağlıklı şekilde düzenlenmiştir[§] (Harvey, 2019: 334-335). Özellikle 19. yüzyılın ortalarında Londra gibi Paris'te belirli aralıklarla ortaya çıkan kolera salgını, kentlerde hastalıkların kontrol altına alınmasının önemini ortaya koymuştur. Kentlerin hijyenik yönden güvenliğinin sağlanması ve yeniden planlanıp düzenlenmesi önem arz etmiştir. ** Michael Ragon (2010)'a göre, Napolyon'un eski mahallelerin dümdüz edilmesi, geniş yolların kent trafiğine açılması, park ve yeşil alanların yapılması, düzen ve hijyen adına hastalıklı gibi görünen yapıların yıkılması gibi tüm düşünceleri, Saint-Simon gibi düşünürlerin çalışmalarından alınmıştır (Ragon, 2010: 89).

[§] 1832-1848 yıllarında Londra ve Paris'te görülen kolera hastalığı zengin yoksul demeden bütün toplumu etkilemiştir. 1849 yılında Paris'te görülen kolera salgını burjuva yerlerinde büyük korkulara neden olmuş ve bu korkudan dolayı İmparator, hijyen sağlamak üzere Paris'i Hausmann eliyle dümdüz etmiştir.

** 1865 yılında İstanbul'da da kolera salgının olduğu ve yüzlerce kişinin öldüğü haber edilmiştir. Bu yüzyılda hijyen sorunu, İstanbul için de önem arz etmiştir. Bkz. "Cholera in Constantinople", The New York Times, 3 September 1865, s. 1.

Kaynak: <https://pbs.twimg.com/media/Dmt6CcCUUAMEGbF?format=jpg&name=small>

Hausmann kentte dönüşüm planlarını uygulamaya koyarken kentin detaylarını göz ardı etmemiştir. Öyle ki parkların çitleri, sokakların aydınlatmasından büfelerine hatta umumi tuvaletlerin yanında sokak sanatçıların kullanması için sahnelere varıncaya kadar daha birçok tasarım Hausmann'ın gözetimi dahilinde gerçekleştirilmiştir.

Hausmann, kentsel düzenlemeleriyle “doğrudan Aydınlanma çağının akılcılığına ve özellikle de Voltaire, Rousseau, Saint-Simon, Fourier tarafından ifade edilen, kentin kaosuna akılcılık ve düzen getirme arzusuna hitap etmiştir”. Çünkü Hausmann, kenti mekanik ilerleme, bilimsel ilkeler ve tekniklere göre şekillendirilebilecek alan olarak görmüştür. Uyguladığı kentsel planlama, düz çizgi geometrisine ve mühendislik bilimine dayanmıştır. “Hausmann'ın düz sokak ve bulvarları, mimari uygulamaları, Rönesans perspektifinden doğan sanatsal vizyona aittir” (Demers, 201: 104). Paris'in mekânsal perspektifi, bilimsel ve ilerlemeci yönleriyle birlikte modern düşüncenin akılcılığını ve imparatorluk iktidarının otoriter ideallerini yansıtmaya çalışmıştır. Çünkü düzen ve ilerleme arzusu, modernleşmenin ayırt edici bir özelliğidir. Düzen arzusu, esasında ideal bir yaşam arzusundan başka bir şey değildir. Buna göre doğanın bilinmezliği bilinebilir ve toplumsal mekân karmaşıklığı öngörülebilir şekilde düzenlenebilir. Yaşanan bütün gelişmeler düzen ve ilerleme düşüncesiyle tekniğin, bilimin egemenliği altında tutulmak istenmiştir.

Yeniden inşa edilen Paris'in caddeleri ve bulvarları 19. yüzyılın en ihtişamlı kentsel tasarımı ve geleneksel kentin modernleşmesinin bir örneğidir. Hausmann'ın kentsel dokuya kazandırmış olduğu yeni cadde ve geniş yollar, Paris'in dolaşım sistemindeki atardamarları şeklinde tasarlanmıştır. Bu yenilikler, modern kentin ilerlemeci anlayışında bir devrim niteliğindedir. Nitekim Spiro Kostof'un

ifadesiyle “her şeye kadir bu kent mantığı devrimciydi” (Kostof, 2007: 18). Bununla birlikte Paris’in kenar mahalleleri ve izbe yerleri kötü yapılardan temizlenerek, geniş ve ferah yerler açılmıştır. Geniş yerler, cadde ve bulvarların yanında köprüler, suyuolları, anıtlar, büyük parklar gibi geniş kentsel düzenlemeler Paris’in modernizasyonunun bir parçası olmuştur. Yüzyıllardır birbirinden yalıtılmış şekilde bulunan ve Orta Çağ’dan kalma eski ve yoksul mahalleler ortadan kaldırılırken “kent yoksullarının içe dönük ve dışa kapalı dünyası da” ortadan kaldırılmış, geniş bulvarların ihtişamına ve yıkıcı estetiğine feda edilmiştir (Bierman, 1963: 205-210). Her ne kadar başkent Paris’te düzenlenen ilk bulvar, imparator XIV. Louis tarafından 1670 yılında yapılsa da iki yüz yıl sonra açılan bu yeni bulvarlar, kentin hızlı trafiği ile birlikte yaşam tarzını da etkilemiştir. Yeni açılan bulvarlarda modern hayatın yeni tarzı olan kafeler, restoranlar, barlar ve dükkânlar yer almıştır. Eski Paris, ilerleme ve düzen çerçevesinde dümdüz edilerek modern ve özgür bir estetik ile özgülleştirmeyi umduğu eski kent hayatını da yok etmiştir.

İmparator Napolyon, bilimsel gelişme ile birlikte moderniteyi esas alarak ilerlemeyi savunmuştur. Bir anlamda “ilerleme ve icatların daha önce görülmemiş hızına katkı” yapmak istemiştir. Ona göre “yüzyılın fikirlerinin önünde ilerlemek gerekir. Bu fikirler, karşısında duran kişileri devirip geçer”. Bu yüzden toplumsal ve teknolojik ilerlemeler desteklenmiş ve modern uygarlığı, bilimsel düşünce ve uygulamalarla ileriye doğru götürmek gerektiğine inanılmıştır. Haussmann da bu modernite ve ilerlemeyi güçlü şekilde uygulamıştır. Bir anlamda “yaratıcı yıkım” vizyonu ile Paris’i modernliğin başkenti olarak yeniden inşa etmiş ve kent planlamasında modernliğin öncüsü^{††} olarak anılmıştır (Harvey, 2019: 331).

Sonuç

Kentsel dönüşüm uygulamaları 19. yüzyıldan beri kent içinde ve etrafında eskimiş, işlevini yitirmiş bölgelerin, yapılan plan ve projeler dahilinde kente tekrar kazandırılması amacıyla uygulanan yöntemlerdendir. Bu uygulamalar kent içerisindeki çöküntüye uğramış bölgelerin yeniden canlanmasına ve kent içerisinde yaşayan halkın yaşam kalitesinin yükselmesine olanak sağlamaktadır. Kentlerde yaşadığı ve düşük standartlı yapılaşma kentsel ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmakta ve zamanla terk edilme eğilimi göstermektedir. Kent içerisindeki tarihi alanların zamanla yıpranması ve bu alanda iyileştirme yönünde gerekli adımların atılmaması da kentlerin bu bölgelerinin zamanla boşalmasına neden olmuştur. Yapılan kentsel dönüşüm projeleri ile kentlerin yenilenmesini, korunmasını ve tekrar kullanılabilir duruma

^{††} Modern kent konseptine göre Haussmann tarafından ele alınan değişim planında kent, bir makine olarak algılanır. Bu gelişmeler bulvarların ve yeni meydanların oluşması, demiryollarının, fabrikaların gelişmesi Paris’i ve banliyöleri modernleştirerek değiştirmiştir. Bu modern dönüşüm heyecan vericidir. Yıkım ve paralı döneminin Paris’inde bir araya geldiğinde herkes için yenidir. Değişen kentin izlenimleri empresyonist sanatçıların resimlerine yeni temalar olarak yansımıştır.

getirilmesini sağlamaktadırlar. Günümüzde kentler, nüfus yoğunluğu, ekonomik bozulma, yer seçimindeki yanlış tercihler gibi farklı nedenlerden dolayı çöküş yaşayabilmektedirler. Yine kentlerdeki yoğun nüfus artışı düzensiz ve çarpık kentleşmeye, teknik altyapının yetersizliği trafik sorununun ortaya çıkmasına ve bunlara bağlı olarak kamu düzeninin bozulmasını beraberinde getirmektedir. Tüm bu durumlar kentsel dönüşümü kaçınılmaz kılmaktadır. Haussmannizasyondan sonra Paris şehri, sosyal yapısında olduğu kadar fiziksel formunda da büyük değişiklikler geçirmiştir. Eski gecekondular mahalleleri yıkılarak yerine organize edilmiş ve süslenmiş bir kentsel çevre oluşturulmuştur. Bu değişim ve dönüşüm insanları zengin-yoksul ayırmasına iterek güç tahakkümü ile düzen ve kontrol sağlanmıştır. Meydana gelen bu güçler savaşı Paris'te gerçekleşen değişim ve dönüşümün bölge insanlarının sorunlarına tam bir cevap niteliğinde olmamıştır. Yani gerçekleştirilen dönüşüm projesi ile toplumsal yön göz ardı edilerek rant elde etme amacı ile hareket edilmiştir. Bu kapsamda değerlendirildiğin Paris kenti dönüşüm projesinin dönüşüm hedeflerinin dışında kalarak bir zamanlar modernitenin simgesi, eski ihtiyaçların nostaljik bir simgesi haline gelmiş zarif dış cephesinin ardında bir bölünme ve ayrılık mirası olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Ağan, Hande ve Arkon, Cemal (2003), "Investigating the Changing Prospects to Manage Urban Regeneration of Inner Urban Lands", Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildirisi, Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Sempozyum Kitabı, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss: 251-258.
- Bierman, Judah(1963), "Science and Society in the New Atlantis and Other Renaissance Utopias", PMLA, Vol. 78, No. 5, ss: 492-500
- Baudelaire, Charles (2004), " Les fleurs du mal", The Project Gutenberg E- Book Project Gutenberg.
- Daşkiran, Filiz ve Ak, Duygu (2015), "6306 Sayılı Kanun Kapsamında Kentsel Dönüşüm", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 3, ss: 264-288.
- Harvey, David (2019), "Paris Modernitenin Başkenti", (çev. Berna Kılınçer) Sel Yayınları, İstanbul,
- Friedrich, Engels. (2003), "Konut Sorunu", Eriş Yayınları, İstanbul.
- Erdede, Bilge, Erdede, Burç, Bektaş, Sebahattin (2014), "Kentsel Dönüşümde Yeşil Binaların Uygulanabilirliği", 5. Uzaktan Algılama-CBS Sempozyumu (UZAL-CBS 2014), Ekim 2014, İstanbul.
- Ertaş, Mehmet (2011), "Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Sosyal Boyutun İncelenmesi, Ankara ve Londra Örnekleri". Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, ss: 1-18.
- Görün, Mustafa ve Kara, Mustafa (2010), "Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Girişimcilik Bağlamında Türkiye'de Kentsel Yaşam Kalitesinin Artırılması". Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, ss: 137-164.
- Güler, Ebru (2002), "A Comparative Study in Urban Regeneration Process: The Case of Istanbul", Urban Design in the Department of City and Regional Planning, İstanbul.

- Gür, Miray (2014), “Kentsel Dönüşüm Uygulamasında Yaşam Kalitesi Araştırması ve Kavramsal Bir Model Önerisi: Bursa Doğanbey Örneği”, Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- [http //www.gutenberg.org/ebooks/6099](http://www.gutenberg.org/ebooks/6099)
- Le Corbusier (2014), “Şehircilik”, (çev. Pelin Kotas), İstanbul: Daimon Yayınları.
- Marcus, Sharon(2001), “Haussmannization as Anti-Modernity: The Apartment House in Parisian Urban Discourse, 1850-1880.” Journal of Urban History, ss: 723-745.
- Demers, Matt (2011), “Giedion’s Figural Conception of Urban Space-Time and The Analysis of Le Corbusier’s Modern Urbanisms,” Agricultural Research Communication Center.
- Mumford, Lewis (2007), “Tarih Boyunca Kent”, (çev. Gürol Koca ve Tamer Tosun), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Öngören, Gürsel ve Çolak, İlker, (2013), “Kentsel Dönüşüm Hukuku Kentsel Dönüşüm Rehberi”, Öngören Hukuk Yayınları, İstanbul.
- Özmen, Ece ve Kayacan, Tolga (2021), “Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Stres Kavramlarının Olası İlişkileri”, Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, Sayı 25, ss: 657-664.
- Papayanis, Nicholas (2004), “Planning Paris Before Hausmann”, John Hopkins Uni. Press, Baltimore.
- Polat, Sibel ve Dostoğlu, Neslihan (2007), “Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa’da Kükürtlü Ve Mudanya Örnekleri”, Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Sayı 1.
- Ragon, Michael (2010), “Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi” (çev. Murat Aykaç Erginöz), Kabalcı Yayınevi: İstanbul.
- Rubin, James (2015), “İzlenimcilik Nasıl Okunur Bakma Biçimleri” (çev. Tülay Kazancı) İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Sennett, Richard (2011), “Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir”,(çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Kostof, Spiro (2007), “Majesteleri Kazma, Yıkımın Estetiği”, Şehirler ve Sokaklar” (ed. Zeynep Çelik vd., çev. Bilgin Altınok), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Şişman, Aziz ve Kibaroğlu, Didem (2009), “Dünya’da ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları”, 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Ankara.
- Ward, David (1976), “The Victorian Slum: An Enduring Myth?” Annals of the Association of American Geographers, ss: 323-336.